

CAPITOLUL XI

EPISCOPIA ROMÂNĂ UNITĂ DE ORADEA

EPISCOPUL AUXILIAR MELETIE COVACI (1748-1770). Prima organizare bisericească, după unirea de la 1700 a românilor greco-catolici din părțile bihorene, a avut loc sub episcopul latin al eparhiei Oradea, Emeric Csáky (1702-1723), care l-a numit pe canonicul său, Vasile Paul, arhidiacon al catolicilor români de rit bizantin, arhidiaconatul numărând 70 de parohii unite.¹⁶³⁾ Episcopul următor, Nicolae Csáky, pentru prosperitatea credincioșilor săi catolici de rit grec (bizantin), a stăruit pe lângă Sfântul Scaun să-i dea un episcop auxiliar român unit care, în calitate de vicar al său, să păstorească pe credincioșii români. Această dorință se va realiza numai sub urmașul său, episcopul latin Paul Forgách, în 1748, prin numirea de către papa Benedict al XIV-lea a preotului român unit din Diosig, Meletie Covaci, originar din Macedonia, ca episcop titular de Tegea - scaun vacant prin desființare - auxiliar al episcopului latin de Oradea și vicar al acestuia pentru parohiile române unite. A fost consacrat după ritul bizantin de către episcopul rutean unit al Muncaciului, Emanoil Olsavschi. Românii însă au fost nemulțumiți cu această formulă de pastorație, cum de altfel au fost și mai înainte, sub arhidiaconatul condus de Vasile Paul. Dar, ceea ce va grăbi schimbarea stării de lucruri, va fi vizitația canonică făcută în părțile bihorene de către episcopul ortodox sârb al Aradului, Sinezio Jivanovici, în anul 1753. Acesta, promițându-le românilor *marea cu sarea* și tot felul de privilegii, o mare parte dintre românii uniți din Bihor s-au lăsat ademiniți de acest alt "*apostol sârb*" și au părăsit unirea. Mișcarea instigată de episcopul sârb a provocat iarăși tulburări și violențe între uniți și neuniți. Atât episcopul latin de Oradea, Adam Patachich, cât și sârbul Jivanovici, s-au plâns la Curtea imperială, acuzându-se reciproc. Dând curs reclamațiilor și pentru a se convinge de veridicitatea lor, împărăteasa Maria Terezia s-a văzut nevoită să instituie o comisie de anchetă, care să cerceteze din sat în sat, care locuitori doresc să rămână uniți și care optează pentru ortodoxia sârbească. Episcopul Meletie Covaci și, împreună cu el, clerul român unit au cerut comisiei despărțirea de episcopia romano-catolică, ridicarea vicariatului la rangul de episcopie autonomă, capitolul separat, școli populare românești, seminar teologic, mănăstire cu călugări baziliani și o mai bună înzestrare a preoților și protopopilor. Dar nu a obținut decât o mai bună dotație a clerului existent în cele 95 de parohii, arondate în 8 protopopiate, după cum ne arată *Șematismul* Diecezei Latine de Oradea pe anul 1765.¹⁶⁴⁾ Episcopul Meletie Covaci s-a stins din viață în 1770.

EPISCOPUL MOISE DRAGOȘ (1777-1787). Nemulțumirile românilor uniți din vicariatul de pe lângă episcopia de rit latin din Oradea, fiind bine cunoscute la Curtea vieneză, împărăteasa Maria Terezia hotărî să defalce vicariatul și să-l ridice la rangul de episcopie autonomă, ceea ce și făcu, la 26 iulie 1776, prin numirea de episcop român unit, independent de episcopul latin, a lui Moise Dragoș, originar din Turda, ajuns paroh și protopop în Oradea. Datorită unor neînțelegeri intervenite între Sfântul Scaun și Curtea imperială, noua dieceză a fost înființată canonic numai după un an, prin bula Papei Pius al VI-lea din 16 iunie 1777, cuprinzând parohiile unite din comitatele Bihor, Arad, Bichiș, Cenad, Ciongrad, Timiș-Torontal și Caraș, ca sufragană Arhiepiscopiei latine de Strigoni, așa cum, sub jurisdicția acesteia, era în acel timp și Episcopia de Alba Iulia și Făgăraș. La 23 iulie 1777 a fost confirmată și numirea episcopului Moise Dragoș, după care a fost hirotonit la 9 noiembrie același an în catedrala din Oradea, prin punerea mâinilor episcopului Grigore Maior de la Blaj. Odată cu episcopia a luat ființă și capitolul eparhial, format din 5 canonici. La 16 februarie 1781, episcopia de Oradea a fost înzestrată de către împăratul Iosif II cu domeniul de la Beiuș. Episcopul Moise Dragoș a încetat din viață la 16 aprilie 1787. De la el ne-a rămas lucrarea scrisă **De ortu, progressu, conversione Valachorum, Episcopis item Arhiepiscopis et Metropolitibus eorum**, în care pledează pentru restaurarea Mitropoliei de Alba Iulia.

EPISCOPUL IGNATIE DARABANT (1790-1805). După moartea lui Moise Dragoș, împăratul Iosif al II-lea l-a numit episcop de Oradea pe ruteanul M. Savnicki. Dar, acesta, necunoscând limba română, a provocat un energic protest atât din partea capitolului diecezan cât și a clerului și a fruntașilor

români la împăratul care, în 8 aprilie 1788, numi episcop român unit de Oradea pe Ignatie Darabant, o aleasă personalitate a eparhiei Făgărașului. Originar din Sălaj, a ajuns călugăr bazilitan în mănăstirea "Sfânta Treime" din Blaj, de unde a fost promovat vicar general episcopesc sub episcopii At. Rednic, Gr. Maior și I. Bob. A fost de două ori candidat la scaunul episcopesc al Blajului. La 3 februarie 1790 a fost confirmat de Sfântul Scaun ca episcop de Oradea, iar în luna urmă toare, martie 1790, a fost hirotonit episcop de către episcopul blăjean Ioan Bob. A primit de la împăratul Leopold II încă un stal canonical, al 6-lea, și ajutor cu care a cumpărat locuințe pentru canonici, îmbunătățindu-le în același timp și salariile. A fost numit consilier intim imperial. A început zidirea bisericii catedrale, pustiită de un incendiu încă din 1736, ridicându-se numai turnul în timpul vieții sale, urmând a fi terminată de succesorul său, Episcopul Samuil Vulcan, Ignatie Darabant lăsând în acest scop un fond de 34.000 de florini. Nu putem încheia biografia episcopului Ignatie Darabant fără a cita caracterizarea, atât de grăitoare, făcută de Augustin Bunea: **"Atât în Blaj cât și în Oradea a promovat cultura și literatura poporului român și, pentru aceasta și alte virtuți, îl laudă contemporanii Gheorghe Șincai și Samuil Micu"**.¹⁶⁵⁾ La 1792 a înființat seminarul. S-a stins din viață la 31 octombrie 1805.

EPISCOPUL SAMUIL VULCAN (1806-1839). A fost originar din Blaj, unde s-a născut în anul 1758 și a urmat studiile elementare și gimnaziale. A studiat un an la Academia din Oradea, după care a fost trimis la studii teologice la Seminarul "Sfânta Barbara" din Viena. Reîntors de la studii în 1784, petrecu abia un an la Oradea în calitate de diacon al catedralei și prefect de studii la seminar, după care, în 1785, a trecut la Agria în aceeași calitate de prefect de studii, apoi la Lemberg, ca vicerector al seminarului de acolo. La vârsta de numai 30 de ani a fost numit canonic la Oradea, avansând până în anul 1806 la rangul de *canonic lector*, calitate în care, la 25 octombrie, l-a găsit numirea de episcop diecezan.

Episcopul Samuil Vulcan a terminat construcția catedralei eparhiale, a înființat gimnaziul greco-catolic din Beiuș, în 1828 gimnaziu inferior, din 1836 devenit gimnaziu superior și l-a dotat cu fondurile necesare unei bune funcționări. Beiușul este a doua localitate din Transilvania cu școală medie românească, după cele din Blaj din 1754.

Sub păstoria episcopului Samuil Vulcan, în anul 1823, Papa Pius al VII-lea, prin bula "*Imposita humilitati Nostrae*" a dezmembrat 72 parohii românești de la episcopia ruteană greco-catolică de Muncaci, cuprinse în arhidiaconatul Sătmarului, cu 6 protopopiate și le-a alipit eparhiei de Oradea, aceasta ajungând astfel "**a Samusio usque ad Danubium estinsa**" (întinsă de la Someș până la Dunăre), numărând 179 de parohii și 415 filii, si-tuate în 11 comitate (județe).¹⁶⁶⁾ La episcopia ruteană greco-catolică a Muncaciului au rămas încă multe parohii române unite, care vor fi dezmembrate și anexate la episcopia Gherlei, după înființarea acesteia (1853).

Înălțat la rangul de consilier intim al împăratului, Samuil Vulcan s-a stins din viață la 25 decembrie 1839.

EPISCOPUL VASILE ERDELI (1843-1862). A fost o mare personalitate a vremii sale. A fost ultimul episcop de Oradea supus jurisdicției Arhiepiscopiei de Strigoniu. Sub păstoria lui episcopia de Oradea a devenit sufragană a Mitropoliei Române Unite de Alba Iulia și Făgăraș cu reședința la Blaj, restaurată în anul 1853. Vasile Erdeli s-a născut în orașul Macău, și azi în Ungaria, la 1 august 1794. Studiile le-a început la Timișoara și le-a continuat la Oradea, unde a absolvit Filosofia și Dreptul. La vârsta de 22 de ani, în 1816, s-a dedicat preoției, în care scop a urmat Teologia la Oradea, Pesta și Viena. Hirotonit preot în 20 noiembrie 1820 a fost numit mai întâi la Beiuș și apoi paroh la Oradea, parohia Olosig. În 1835 a fost promovat canonic, iar mai târziu i s-a încredințat și funcția de rector al Seminarului greco-catolic din Oradea. La 2 august 1842 a fost numit episcop, confirmat de Sfântul Scaun la 30 ianuarie 1843 și consacrat în catedrala din Blaj, la 11 iunie 1843, în ziua Sfințelor Rusalii, prin episcopul Ioan Lemeni. După o săptămână, la 18 iunie același an, a fost instalat în scaun la Oradea.

În calitate de episcop, Vasile Erdeli a desfășurat o activitate complexă, foarte bogată, conjugând arhipăstoria diecezei și consolidarea unirii cu activitatea culturală și, în mod deosebit, cu cea diplomatică religioasă, bisericească. În 1846 a refăcut Seminarul din Oradea. În 1848 a înființat Preparandia greco-catolică eparhială, în 1853 a ridicat gimnaziul din Beiuș la 8 clase, a obținut pentru

el o subvenție substanțială și l-a dotat cu un laborator de științe fizico-chimice. A obținut salarizarea preoților din cele 72 parohii sătmărene, dezmembrate sub Samuil Vulcan de la Episcopia ruteană a Muncaciului și anexate episcopiei de Oradea. S-a folosit de relațiile, autoritatea și deosebita sa influență în cercurile conducătoare politice ale vremii, îndeosebi la guvernul central și la Curtea imperială, la care intervenind și stăruind între anii 1850-1853, a obținut satisfacerea cererii românilor din Transilvania prin restaurarea Mitropoliei de Alba Iulia și autonomia acesteia cu dependență directă de Sfântul Scaun Apostolic al Romei, încetând astfel jurisdicția Mitropolitului Primat al Strigoniului asupra celor două episcopii românești de până atunci, a Făgărașului și Oradei.

O dată cu restaurarea mitropoliei, la Blaj, două noi episcopii române unite au luat ființă, la Gherla și la Lugoj. În compania pronunțului apostolic de la Viena, Michele Viale-Prela, Episcopul Vasile Erdeli a participat la inaugurarea acestor noi eparhii, atât la instalarea noilor episcopi de la Gherla și Lugoj, cât și la Blaj la întronarea primului mitropolit român unit, Alexandru Șterca-Șuluțiu. A fost numit consilier intim imperial, decorat cu mai multe ordine și medalii ale vremii, iar în 1858 i s-a acordat titlul nobiliar de *baron*. S-a stins din viață la 27 martie 1862.

CAPITOLUL XII

MITROPOLIA ROMÂNĂ UNITĂ DE ALBA IULIA ȘI FĂGĂRAȘ

RESTAURAREA MITROPOLIEI DE ALBA IULIA. Una dintre cererile Adunării Naționale din 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății de la Blaj a fost restaurarea vechii mitropolii românești de la Alba Iulia.

În actul de unire de la 7 octombrie 1698 a sinodului Bisericii românești din Transilvania se spune: **"pecețile și iscăliturile noastre care am dat să n-aibă nici o tărie, care lucru l-am întărit cu pecetea mitropoliei noastre, pentru mai mare mărturie"...** Așadar, tratativele de unire cu Biserica Romei, cei doi "vlădici", atât Teofil cât și Atanasie Anghel, le-au purtat în calitate de *mitropoliți* ai Bisericii românești. *Degradarea mitropoliei la rangul de episcopat s-a făcut prin diploma a doua leopoldină din 19 martie 1701*, prin care i s-a impus teologul iezuit și a fost trecută sub jurisdicția Arhiepiscopiei și Mitropolitului Primat al Strigoniului.¹⁶⁷⁾ De altfel "vlădicii" uniți, nu numai Atanasie Anghel ci și Grigore Maior, Ioan Bob și Ioan Lemeni au semnat *"arhiepiscop și mitropolit"*, iar editura cărților liturgice menționa că s-a *"tipărit în Blaj la Mitropolie"*. Toate acestea arată că Biserica românească din Transilvania n-a renunțat la rangul mitropolitan al eparhiei, așa cum au încercat să o degradeze și calvinii, numindu-i pe "vlădicii" români *"superintendenti"* sau în cel mai bun caz *"episcopi"*.

Cei care au stăruit în mod cu totul deosebit pentru restaurarea mitropoliei românești au fost: Episcopul orădean Vasile Erdeli și Vicarul Foraneu al Silvaniei, Alexandru Șterca Șuluțiu care, deși n-au lucrat împreună pentru cauză, au ținut același scop.

După demisia și retragerea Episcopului Ioan Lemeni, împăratul Francisc Iosif I a confirmat la 26 iunie 1850 numirea de vicar capitular a lui Constantin Alutan și, concomitent, a dat permisiunea convocării sinodului pentru alegerea noului episcop. Sinodul electoral a fost convocat pe data de 30 septembrie 1850. Alegerea a dat următorul rezultat: Alexandru Șterca-Șuluțiu a obținut 96 voturi, ocupând locul întâi, Constantin Alutan 79, Constantin Papafalvi 12, Baziliu Rațiu 7, Iosif Pap Silaghi 7, Timotei Cipariu 4 și Simion Bărnuțiu 3. La 18 noiembrie 1850 împăratul l-a numit episcop pe Alexandru Șterca-Șuluțiu, care va fi confirmat de Sfântul Scaun prin bula Papei Pius IX din 17 februarie 1851 și consacrat episcop la 22 iulie 1851, iar instalarea a avut loc la Blaj în septembrie același an.

Sinodul electoral din 30 septembrie 1850 a formulat și o serie de doleanțe, într-o cerere adresată împăratului, în care, printre altele, s-a arătat că **"clerul și poporul român greco-catolic vede cu durere apăsată autonomia Bisericii sale... și se roagă ca în Biserica română greco-catolică să se reazeze metropolia... și metropolitul să fie capul bisericii române greco-catolice, atârănătoriu singur... în cele spirituale nemijlocit de la Scaunul Apostolic din Roma Veche"**.¹⁶⁸⁾ Uniții, prin Alexandru Șterca Șuluțiu, i-au oferit lui Andrei Șaguna să fie el singurul mitropolit al Bisericii românești din Transilvania, prin unirea tuturor românilor ardeleni cu Roma. Refuzul lui Șaguna a determinat refacerea mitropoliei numai pentru românii uniți. O conferință ministerială ținută la Viena la 18 noiembrie 1850, la care, pe lângă miniștrii de interne, al cultelor și comisarul plenipotențiar al Transilvaniei, au mai participat și Arhiepiscopul și Mitropolitul Primat Scitovski și Episcopul Vasile Erdeli al Oradei, a făcut Curții imperiale o propunere favorabilă pentru reînființarea mitropoliei românești din Transilvania. În urma acesteia împăratul Francisc Iosif I a decis, la 12 decembrie 1850 să fie reactivată Mitropolia unită (greco-catolică) de Alba Iulia și să fie create două noi episcopii unite, la Gherla și Lugoj, despre care Guvernul Transilvaniei a fost încunostințat la 3 februarie 1851. În urma tratatelor purtate cu Sfântul Scaun, îndeosebi în legătură cu scoaterea românilor uniți de sub jurisdicția Strigoniului, la 26 noiembrie 1853, prin bula *"Ecclesiam Christi"* s-a confirmat restaurarea Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș și înființarea celor două noi episcopii, la Gherla și Lugoj, iar în consistorul din 16 noiembrie 1854, ținut în Vatican, s-a anunțat numirea Episcopului Alexandru Șterca-Șuluțiu ca mitropolit. Pentru dieceza de Gherla a fost numit canonicul orădean Ioan Alexi, iar la Lugoj, primul episcop va fi un alt canonic orădean, Alexandru Dobra. Biserica Română Unită a fost astfel

scoasă de sub jurisdicția Arhiepiscopiei latine de Strigoniu. Episcopia Blajului, înălțată la rangul de Arhiepiscopie și Mitropolie, cu trei episcopii sufragane, a Oradei, a Gherlei și a Lugojului, va fi dependentă direct de Sfântul Scaun Apostolic al Romei.

La prima vedere s-ar părea că Sediul Apostolic al Romei a tergiversat confirmarea restaurării Mitropoliei, întrucât, de la 12 decembrie 1850, data aprobării de către împărat a propunerii de reînființare a Mitropoliei și până la 26 noiembrie 1853, data emiterii bulei de confirmare, "*Ecclesiam Christi*", a Papei Pius al IX-lea, s-au scurs trei ani. Dar trebuie avut în vedere că Sfântul Scaun lucrează "*sub specie aeternitatis*" și, deci, a avut nevoie de această perioadă de timp pentru a se documenta asupra realităților din Transilvania și a impus o minuțioasă cercetare. Diplomații papali, nunțiul apostolic de la Viena și alți legați apostolici, însărcinați cu investigarea minuțioasă a cauzei, au aflat că românii greco-catolici nu sunt mulțumiți cu dependența ierarhică de Mitropolitul Primat de Strigoniu (Esztergom), cum i s-a impus încă de pe timpul lui Atanasie Anghel Episcopiei române unite de la Alba Iulia prin Diploma a II-a leopoldină, la cererea cardinalului Kolonich, iar la 1777, înființându-se Episcopia greco-catolică de Oradea, a fost supusă și ea aceleiași subordonări.

Pe lângă relațiile sociale studiate - românii abia fiind eliberați din iobăgie, abolită prin Revoluția de la 1848 - a fost analizat și spațiul geopolitic, teritoriul ocupat de românii din Transilvania și Ungaria. Drept urmare, pe lângă dependența directă de Sfântul Scaun acordată Mitropoliei Române Unite, în urma arondării Provinciei mitropolitane, formată din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș și Episcopiile sufragane de la Oradea, Gherla și Lugoj, fiind dezmembrate 144 de parohii și filii române unite de la eparhia ruteană greco-catolică a Muncaciului și alipite și acestea eparhiei Gherla, limitele Mitropoliei Române Unite înscrise în teritoriu prin bula "*Ecclesiam Christi*" a Papei Pius al IX-lea, vor fi confirmate - cu foarte mici excepții - prin frontierele de stat ale României Mari, stabilite prin Tratatul de pace de la Trianon, în 1920, între România și vecinii din Apus.^{168A)}

MITROPOLITUL ALEXANDRU ȘTERCA-ȘULUȚIU (între anii 1851-1855 episcop și între 1855-1867 mitropolit). S-a născut la Abrud, azi în județul Alba, în anul 1794, din părinți nobili. A studiat în Abrud, Alba Iulia și Seminarul teologic din Blaj. După căsătorie și hirotonire a fost numit preot capelan la Bistra, în care calitate a rămas văduv. Funcționând în continuare la Bistra, a fost promovat paroh și protopop, de unde a fost transferat ca paroh în Șimleu și vicar foraneu al Silvaniei. Din această calitate a fost ales episcop la Blaj și întâiul mitropolit după restaurarea Mitropoliei românești a Transilvaniei. A fost instalat mitropolit cu mare solemnitate, la 28 octombrie 1855, prin Pronunțul Apostolic din Viena, Michele Viale Prelf. La solemnitate a participat și guvernatorul Transilvaniei, prințul Schwarzenberg. Capitulum eparhial, înființat sub episcopul Ioan Bob cu 7 canonici, a fost ridicat în 1854 la rangul de capitol mitropolitan, fiind completat până la 10, cu încă 3 canonici.

Mitropolitul Alexandru Șterca-Șuluțiu a fost un bun organizator, administrator, gospodar și, în același timp, un om de cultură. Sub păstoria sa s-a cumpărat domeniul bazilian de la Bucerdea Grânoasă. A lăsat ca fundații domeniile sale de la Cenade, Șpring și Vidrasău, "**pentru văduvele preoților, pentru studenți și alte scopuri culturale, visând înființarea unei universități românești. A lucrat și luptat mult pentru drepturile politice ale românilor**".¹⁶⁹⁾ A fost un distins orator. Au rămas de la el mai multe lucrări în manuscris. A fost distins cu mai multe titluri, ordine și medalii ale vremii.

S-a stins din viață la 7 septembrie 1867. Este înmormântat lângă biserica parohială din Blaj.

MITROPOLITUL IOAN VANCEA DE BUTEASA (1869-1892). Este originar din străbuni maramureșeni din Oncești (Văncești), trecuți prin Buteasa - Țara Chioarului - așezați în Vășad, județul Bihor, unde s-a născut, din părinți nobili, la 18 mai 1820. Două clase elementare le-a urmat în satul natal, după care a trecut la Oradea unde a terminat școala primară, iar cursul gimnazial și filosofic le-a urmat la călugării catolici "*Premonstratensi*", ca bursier din fundațiunea "*Darabant*" a Seminarului tinerimii române unite din Oradea. În 1841 a fost trimis de episcopia română unită la Seminarul "Stadtconvict" din Viena, numit mai târziu Institutul "*Barbareum*".

După terminarea studiilor teologice și promovarea primului riguros pentru doctorat, în anul 1845, s-a întors la Oradea. La 10 august 1845, odată cu consacrarea bisericii din Vășad, a fost hirotonit preot celib. Numit cancelar și protocolist în cancelaria diecezană, a funcționat numai până la 19 noiembrie

1845 fiind numit capelan la Macău, de unde la 7 decembrie același an a fost trimis din nou la Viena pentru a-și continua studiile în vederea obținerii titlului de doctor. Promovat doctor în Sf. Teologie, se întoarce la Oradea, la 31 iulie 1848, unde în cadrul cancelariei eparhiale a ocupat funcțiile de arhivar, protocolist, vice-notar consistorial, profesor de prepanie și, în urmă, secretar episcopesc. În 1855 a fost numit canonic și, pe lângă funcțiile de director al cancelariei diecezană și inspector școlar diecezan, a rămas în continuare secretar episcopesc.

Episcop la Gherla. La 4 iulie 1865 a fost numit episcop la Gherla, în locul rămas vacant prin decesul lui Ioan Alexi. A fost confirmat de Papa Pius IX prin bula din 25 septembrie 1865, iar la 3 septembrie a fost consacrat episcop prin punerea mâinilor episcopului dr. Iosif Pop Silagi din Oradea în calitate de împuternicit al Mitropolitului. La 28 ianuarie 1866 a fost instalat la Gherla, unde a fost primit triumfal.

În calitate de episcop al Gherlei a făcut vizitații canonice în părțile Năsăudului, Becleanului, Dejului și Gherlei. A înființat *tipografia diecezană* și o *școală centrală* în Gherla, cu limba de predare română, creând pentru ea fonduri de susținere din care s-au acordat burse. A obținut o subvenție pentru salarizarea parțială a parohiilor dezmembrate de la eparhia ruteană, greco-catolică a Muncaciului și alipite eparhiei Gherla, la înființarea acesteia. A organizat Seminarul (Liceul) teologic diecezan. A editat *Întâiul șematism diecezan*, în anul 1867.

Bun administrator, a întocmit și publicat *statutele* pentru administrarea bunurilor bisericești și a beneficiilor parohiale, *statute* pentru împărțirea veniturilor preoțești între predecesori și urmași sau între văduvă și orfanii acesteia și succesori. A stabilit modul în care să se facă vizitațiile canonice de către protopop; a reglementat examenul curial, obligatoriu pentru preoți înainte de hirotonire. A luat cele mai potrivite măsuri pentru buna funcționare a școlilor populare confesionale sătești greco-catolice, stabilind cu minuțiozitate obligațiile parohilor, credincioșilor și învățătorilor. În ședința consistorială din 28 iunie 1868 s-a stabilit transferul preparandiei diecezană de la Năsăud la Gherla. În baza acestei hotărâri, preparandia, înființată la Năsăud în anul 1859 sub episcopul Ioan Alexi, a fost mutată la Gherla pe timpul vacanței scaunului episcopal, sub vicarul general episcopesc Macedon Pop, fost vicar foraneu al Năsăudului, deși năsăudenii au manifestat o pronunțată opoziție mutării, ba chiar, în 1872, la trei ani de la transferul școlii, vicarul foraneu al Rodnei, cu reședința la Năsăud, Grigore Moșil, a intervenit pentru readucerea ei iar la Năsăud, dar fără rezultat.

Mitropolit la Blaj. Pentru ocuparea scaunului mitropolitan rămas vacant prin moartea lui Alexandru Șterca-Șuluțiu, sinodul electoral, întrunit în Blaj la 11 august 1868, l-a candidat în primul loc, cu 59 de voturi, pe episcopul Gherlei Ioan Vancea de Buteasa, urmat de Timotei Cipariu cu 49 voturi și canonicul Ioan Fehete Negruțiu cu 36. A fost numit mitropolit Ioan Vancea la 21 octombrie 1868. A fost confirmat de Sfântul Scaun la 21 decembrie același an și instalat în scaun la Blaj prin episcopul Lugojului, Alexandru Dobra, delegat al Papei Pius IX, la 11 aprilie 1869, dată când a fost numit și consilier intim de stat.

În activitatea sa de mitropolit trebuie să arătăm că, încă în primul an de arhipăstorire la Blaj, între 20-22 octombrie 1869 a ținut sinod arhidiecezan, la care, printre altele, s-a stabilit un nou regulament electoral provizoriu, pentru alegerea mitropolitului. La 9 noiembrie 1869, însoțit de secretarul dr. Victor Mihali de Apșa, pe care l-a dus cu sine de la Gherla la Blaj, a plecat la Roma pentru a participa la lucrările Conciliului ecumenic Vatican I, unde a petrecut până la 30 iunie 1870, la care a fost deosebit de activ. În 28 ianuarie 1870 a celebrat o liturghie românească bizantină în catedrala Sfântul Petru, în asistența Părinților conciliari. Tot acolo a obținut dezmembrarea parohiei române unite Sighetu Marmăției de la episcopia ruteană greco-catolică a Muncaciului și anexarea ei la episcopia română unită a Gherlei. În conciliu a luptat mult pentru apărarea autonomiei Bisericii Române Unite și guvernarea ei în baza legislației canonice. A fost secondat în acest scop și de dr. Iosif Pop Silagi, episcopul de Oradea, prezent și el la conciliu. Mitropolitul Ioan Vancea a organizat instituțiile de învățământ din Blaj. La Seminarul teologic a mai adăugat, în 1879, în programul de învățământ câteva studii practice: *Ritul oriental*, *Cântul și Tipicul bisericesc*, *Dreptul civil*, *Economia rurală* și *Medicina pastorală*, iar în 1888 a mai adăugat *Filosofia*, *Liturgica* și *Omiletica*. Profesorii seminariali pot fi numai dintre doctorii în Teologie. Mitropolitul prezida personal examenele clerului tânăr. În 1844 a zidit *Internatul vancean de băieți*, pe care, începând cu anul școlar 1892-93, l-a destinat fetelor, construind pentru băieți altul, mai încăpător. La *Preparandie* a mai adăugat în 1880 al treilea an de studii.

De o reală importanță pentru Biserica Română Unită sunt cele trei *Concilio provinciale*, dintre care primele două, la 1872 și 1882, au fost convocate și prezidate de mitropolitul Ioan Vancea. Actele lor au fost aprobate de Sfântul Scaun și vor servi ca îndreptar canonic pentru Biserica Română Unită, și de model în păstrarea tradiției canonice orientale pentru celelalte Biserici catolice bizantine. Bun chivernisitor, mitropolitul a făcut, din propriile economii, multe donații școlilor, instituțiilor de binefacere și de cultură, încât, un calcul aproximativ arată că, pentru ceea ce a realizat mitropolitul în scopuri de binefacere, a trebuit să economisească lunar câte 10.000 de florini aur, o sumă considerabilă în moneda timpului. S-a înscris pe linia marilor antecesorii de buni luptători pentru cauza națională a poporului român. Împreună cu George Barițiu, Ilie Măcelariu și dr. Ioan Rațiu a semnat *Memorandul de la Blaj* din 3 iulie 1872, prin care, printre altele, au cerut *conducerea autonomă a școlilor, liberă și independentă de organele statului, aplicarea românilor la Universitatea din Cluj*, în mod proporțional, *limba română limbă de învățământ universitar, școli agronomice etc. A protestat împotriva legilor de maghiarizare* prin discursul din Casa magnaților din 13 mai 1879, în care a afirmat cu tărie că Biserica nu poate lăsa să-i scape din mână libertatea conștiinței... ce s-ar întâmpla prin numirea de învățători neromâni? *Pentru Biserica Română Unită, limba română e o condiție "sine qua non" a existenței sale.* Memoriul din 1883, înaintat Casei magnaților, împotriva legii pentru școlile medii, prin deputatul Alexandru Roman, profesor universitar de limba și literatura română la Universitatea din Budapesta, a fost un alt act de veritabilă manifestare românească.

De numele mitropolitului Ioan Vancea se leagă, pe lângă instituțiile publice de învățământ ce le-a ridicat, gospodărirea și înfrumusețarea Blajului. Prin ajutorul dat de el s-a realizat introducerea apei curente, canalizarea, trotuarele și alte lucrări de urbanizare și civilizație a localității, mitropolitul dispunând nu numai de un gust estetic ci și de generozitatea neceară marilor înfăptuiri.

Regretat și deplâns cu sinceritate de toți cei care l-au cunoscut și cu deosebire de fiii săi spirituali, clerici și mireni, mitropolitul Ioan Vancea s-a stins din viață la 31 iulie 1892.

MITROPOLITUL VICTOR MIHALI DE APȘA (1895-1918). Pentru ocuparea scaunului mitropolitan, rămas vacant prin moartea lui Ioan Vancea, a fost convocat sinodul electoral la 16 aprilie 1893. Episcopul Lugojului, Victor Mihali de Apșa, a ocupat primul loc în ternar cu 82 de voturi. La 9 noiembrie 1894 a fost numit mitropolit prin decret imperial, la 15 martie 1895 a fost confirmat de Sfântul Scaun, iar la 26 mai 1895 a fost instalat cu mare solemnitate la Blaj, cu care ocazie s-au produs ***"manifestațiuni grandioase de bucurie ale clerului și poporului adunat în număr extraordinar la Blaj"***.¹⁷⁰⁾

Noul mitropolit s-a născut la 19 mai 1841 în comuna Ieud, județul Maramureș. Studiile primare le-a urmat la Piarșiți în Sighetu Marmăției, iar cele liceale la Oradea, Tirnavia și Cașovia. A promovat maturitatea în 1857. La îndrumarea și cu ajutorul episcopului Ioan Alexi al Gherlei a fost trimis la Roma de către tatăl său, Gavril Mihali. La început a fost primit în Colegiul grecesc "*Sf. Atanasie*", apoi student bursier al fundației înființate de către Papa Pius IX pentru eparhiile Bisericii Române Unite, de unde a urmat studiile la Institutul "*De Propaganda Fide*". În 1863 a fost promovat doctor în Teologie, iar la 8 noiembrie, același an, a fost hirotonit preot în biserica de la Colegiul "*Sf. Atanasie*" prin episcopul Stefan Missir. Revenit de la Roma, în aprilie 1864 a fost numit prefect de studii, iar din 1 octombrie același an și profesor de Istorie bisericească și Drept canonic la Seminarul teologic din Gherla.

După alegerea ca mitropolit a episcopului de Gherla, Ioan Vancea, acesta odată cu plecarea la Blaj, l-a luat cu el și pe Victor Mihali, numindu-l secretar mitropolitan și referent consistorial. A mai fost numit și asesor la Tribunalul mitropolitan de a 2-a instanță și notar la exactoratul arhidiecezan. În 1869-1870 a însoțit pe mitropolitul Vancea la Conciliul ecumenic Vatican I. În 1873 a fost numit protopop onorar.

Episcop la Lugoj. La 25 noiembrie 1874 a fost numit episcop al diecezei Lugojului, în scaunul rămas vacant prin transferul Episcopului Ioan Olteanu la Oradea. A fost confirmat de Sfântul Scaun la 21 decembrie același an. La 14 februarie 1875 a fost consacrat episcop în catedrala din Blaj, prin punerea mâinilor Mitropolitului Ioan Vancea. A fost instalat la Lugoj în 7 martie 1875. A păstorit la Lugoj până în 1895. În calitate de chiriarh al eparhiei Lugojului a vizitat 110 parohii, a ținut două sinoade diecezane, în 1882 și 1883. Sub păstoria lui s-au zidit și renovat multe biserici, școli și case

parohiale, ori s-au cumpărat și adaptat clădiri pentru case de rugăciuni, școli etc. În 1893 a condus la Roma primul pelerinaj român.

Mitropolit la Blaj. În calitate de arhiepiscop al arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș a ținut mai multe sinoade arhiepiscopice, iar în calitate de mitropolit al Bisericii Române Unite a convocat și prezidat al treilea Conciliu provincial, care a avut loc la Blaj în 5-13 septembrie, stil vechi, sau 18-26 septembrie, stil nou, 1900, cu care ocazie s-a aniversat jubileul de 200 de ani de la Unirea cu Roma. Pe lângă mitropolit, au participat toți episcopii eparhiilor sufragane: Mihail Pavel de la Oradea, Ioan Sabo de la Gherla și Demetriu Radu de la Lugoj.

În calitate de bun român, Mitropolitul Victor Mihali a luptat cu tărie împotriva maghiarizării școlii și a înființării, în 1912, a episcopiei maghiare greco-catolice de Hajdu-Dorogh. În 4 decembrie 1917 a pontificat în catedrala din Blaj Sf. Liturghie cu ocazia hirotonirii întru episcop a lui Iuliu Hossu, tânărul episcop al Gherlei. În ianuarie 1918 a încetat din viață, neajungând să se bucure de Marea Unire a Neamului pentru care și el a fost un stegar în lupta încununată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

NOTĂ. În vacanța de la moartea mitropolitului Ioan Vancea, 31 iulie 1892 și până la instalarea lui Victor Mihali de Apșa, 26 mai 1895, arhiepiscopia de Alba Iulia și Făgăraș a fost condusă de Capitulum arhiepiscopicean în frunte cu vicarul general, istoricul IOAN MICU MOLDOVANU care, în timpul interregului, a construit clădirea Liceului de băieți "*Sfântul Vasile*".

MITROPOLITUL VASILE SUCIU (1920-1935). S-a născut la 13 ianuarie 1873 în comuna Copăcel, județul Făgăraș, într-o familie de țărani fruntași. Prima cunoștință cu Blajul a făcut-o ca elev de liceu, fiind unul dintre elementele de excepție ale liceului blăjean. Îndeosebi s-a evidențiat la matematici. Rezolva ecuații mentale. La examenul de maturitate, președintele comisiei, delegat al Ministerului maghiar de învățământ, profesor la un institut politehnic din Budapesta, văzând ușurința cu care se descurcă în cele mai grele probleme de matematică, l-a invitat să urmeze o facultate inginerescă la Budapesta, asigurându-i-se în acest scop o bursă. Dar chemarea spre preoție a fost mai puternică și a urmat teologia. Reîntors de la Roma, după 6 ani de studii, doctor în Teologie, Șematismul arhiepiscopicean din 1900 îl prezintă ca profesor la Seminarul teologic din Blaj și prefect de studii, profesor de religie la liceul de băieți și bibliotecar al Bibliotecii arhiepiscopice. Din tinerețe și-a îngrijit figura cu frumoasa barbă, crescută în voie, tradițională îndrumătorilor de suflete românești.¹⁷¹⁾ Intrat în politica militantă, ca membru al Partidului Național Român, a obținut biruințe în circumscripția Vințul de Jos, județul Alba. În anul 1912, fiind deja canonic, a fost trimis la Roma de către mitropolitul Victor Mihali de Apșa, unde a petrecut trei săptămâni, înaintând memoriul de protest al Bisericii Române Unite și stăruind pe lângă dicasteriile papale pentru a împiedica realizarea înființării episcopiei greco-catolice maghiare a Hajdu-Doroghului.¹⁷²⁾ Când mitropolitul ortodox Vasile Mangra, "*de repudiată amintire*" s-a vândut cu totul unguirilor, Vasile Suciul "*s-a închis în chilia de anahoret al cărții lângă voluminoasele sale manuscrise de dogmatică fără pă sare dacă numele său este sau nu trecut în cartea neagră a trădătorilor de țară alcătuită cu multă grijă de organele Ministerului de Interne Ungar*".¹⁷³⁾

În ianuarie 1918, după moartea mitropolitului Victor Mihali de Apșa, canonicul dr. Vasile Suciul a fost ales vicar general capitular. În calitate de girant al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș, cu toate riscurile unei slujbe atât de înalte, a primit președinția Consiliului Național de la Blaj și a luat jurământul tuturor subalternilor săi. Aceasta s-a întâmplat în catedrala din Blaj, "*când încă, armatele lui Mackensen se aflau la București, și pribegia de la Iași nu luase sfârșit*".¹⁷⁴⁾ Primul avion al Marelui Cartier Român a fost trimis de generalul Prezan la Blaj, fiindcă aici s-a găsit cel mai sigur loc de aterizare, sub scutul gărzii naționale, al cărei comandant spiritual era vicarul Vasile Suciul însuși. Și tot aici, în castelul mitropolitan, "*s-au conturat pentru întâia dată proporțiile și hotărârile Adunării Naționale de la Alba Iulia... în sfatul de canonici și ofițeri ai regelui românesc*".¹⁷⁵⁾

Sinodul electoral mitropolitan, convocat la data de 9 mai 1918, pentru completarea scaunului mitropolitan vacant, l-a desemnat pe primul loc pe vicarul general Vasile Suciul, pe locul al doilea fiind tânărul episcop al Gherlei, Iuliu Hossu. Guvernul maghiar s-a opus numirii lui Vasile Suciul. De aceea, numirea și confirmarea lui se vor amâna și abia la 1 ianuarie 1920 va fi hirotonit arhierul și instalat în scaunul de Arhiepiscop de Alba Iulia și Făgăraș și Mitropolit al Bisericii Române Unite.

Este primul mitropolit român unit investit de regele României întregite, Ferdinand I, căruia, cu ocazia investirii, mitropolitul i-a raportat că *porunca dată de la București întâiului Episcop al Bisericii Române Unite, Atanasie Anghel, de către Patriarhul ortodox Dositei al Ierusalimului de a săvârși slujbe bisericești numai în limba "elinească sau slovonească" a fost călcată, nu a fost ținută și în Biserica Română Unită s-a slujit numai în limba română.*

În viața particulară mitropolitul Vasile Suciul a fost de o austeră modestie și simplitate. Se spune despre el că s-a mulțumit cu un singur slujitor în întregul castel mitropolitan.

Om de vastă cultură teologică, a lăsat cele patru volume de teologie dogmatică, două de **Teologie dogmatică fundamentală** și două de **Teologie dogmatică specială**, a căror actualitate are caracter de permanență, doar stilizarea lingvistică va mai necesita revizuire în edițiile viitoare, pentru a ține pas cu evoluția și perfecționarea limbii române.

Calitatea de bun gospodar, la fel, i-au eternizat numele în istoria Blajului și a Bisericii Române Unite. A început cu ocrotirea orfanilor de război, înființând orfelinatul din Obreja și atelierele de arte și meserii din Blaj. Urmărea crearea unei clase mijlocii românești, dar în același timp, și bună creștină.

Mitropolitul urmărea în mod deosebit educația fetelor. În acest scop a înființat la Blaj Congregația de surori "*Sfânta Maria*" și a ridicat *Institutul Recunoștinței*, cu liceu de fete, școală normală de învățătoare, școală comercială superioară de fete, internat în același complex și, mai târziu, școală de menaj. Toate aveau scopul refacerii vieții morale, punând mare nădejde că aceste fete, prin educație, vor deveni mâine adevărate soții și mame. În același scop, o parte dintre surorile călugărițe din Blaj le-a trimis la Cluj și le-a dat puțința să înceapă și aici cu un cămin de studențe, operă continuată de un alt titan al Bisericii Române Unite, după 1930, prin înființarea episcopiei de Cluj-Gherla cu reședința în Cluj, episcopul Iuliu Hossu. Aproape de inima mitropolitului au fost și școlile de băieți. A lărgit Seminarul teologic, a făcut să se înalțe noua clădire a Școlii Normale de băieți și frumoasa clădire a Școlii comerciale superioare de băieți.

Cu toată sănătatea șubrezită ce i-au adus-o ultimii ani ai vieții, obligat să se supună unei grele operații chirurgicale, pierzând un picior, mitropolitul Vasile Suciul trăia o viață sufletească foarte echilibrată, rod al celei mai desăvârșite convingeri religioase. **"Rar suflet atât de împăcat cu sine și cu hotărârile Providenței"**¹⁷⁶⁾ Rugăciunile și Sfânta Euharistie i-au fost pâinea zilnică.

Reculegerile anuale pentru preoțime, exercițiile spirituale, au devenit obligatorii. Se țineau în catedrală, cu meditații la care erau aduși cei mai buni oratori din Provincia Mitropolitană. După una din serii, ținută de *canonicul Octavian Domide de la Gherla*, mitropolitul a dispus ca meditațiile să fie adunate și publicate în volum. Așa a apărut **Știința mântuirii de veci**, cu douăzeci de meditații în 275 pagini, în tipografia Seminarului din Blaj în anul 1928.

Grija pentru românii secuizați i-a creat mitropolitului zile și nopți de zăbucium, care nu l-au părăsit până la moarte, pentru că românii de acolo au ajuns în prag de dispariție.

"*O figură de sfânt și de ostaș*" i-a spus Nicolae Iorga, iar Ioan Bianu, fost elev al școlilor Blajului, venerabilul fost președinte al Academiei Române, contemplând din vârful unei coline cu priveliște de ansamblu noile palate școlare din Blaj, a exclamat:

"- Da, da, omul fără picior de colo, din chilia de schimnic al vechiului castel princiar, a făcut adevărate minuni".¹⁷⁷⁾

Viața lui, realizările spirituale, ca și zidirile pompoase, toate caracterizează o epocă eroică de 15 ani pe tronul arhipăstoresc al lui Inochentie Micu Clain.

S-a stins din viață la 25 ianuarie 1935.

MITROPOLITUL ALEXANDRU NICOLESCU (1935-1941). Sinodul electoral pentru alegerea noului mitropolit a fost convocat pentru data de 7 mai 1935. Rezultatul a fost următorul: Alexandru Nicolescu, episcopul Lugojului, a obținut 48 de voturi; Iuliu Hossu, episcopul de Cluj-Gherla, 27 voturi; Valeriu Traian Frentiu, episcopul de Oradea, 12 voturi și Alexandru Rusu, episcopul Maramureșului, 10 voturi. După numirea și confirmarea, la 6 septembrie 1935, Alexandru Nicolescu a fost înscăunat la Blaj.

Noul mitropolit s-a născut la 8 iulie 1882. A fost dotat de timpuriu cu alese calități pentru chemarea preoțească. Între anii 1898-1904 a urmat Filosofia și Teologia la Colegiul "*De Propaganda Fide*" din Roma, unde a fost promovat doctor în Filosofie și Teologie. Revenit la Blaj, a fost trimis preot misionar

în America de Nord. Reîntors în țară, a fost numit profesor de Teologie Morală la Seminarul Teologic din Blaj și apoi ales canonic în Capitulum arhiepiscopesc.

Episcop de Lugoj (1922-1935). După transferul episcopului Valeriu Traian Frențiu de la Lugoj la Oradea, în anul 1922, episcop de Lugoj a fost numit canonicul Alexandru Nicolescu. În această calitate a înfrumusețat catedrala din Lugoj cu o pictură aleasă, realizată de pictorul-profesor Simionescu. Pictura s-a făcut după indicațiile și cu cheltuiela episcopului Alexandru Nicolescu.¹⁷⁸⁾

Ca mitropolit la Blaj e surprins de zbuciumul evenimentelor care au precedat și au dus la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Multe din planurile arhiepiscopului vor rămâne nerealizate. Între ele și dotarea catedralei blăjene cu o pictură asemănătoare celei din Lugoj. Pe de o parte, boala care i-a ros fizicul atât de delicat, iar pe de alta, conflagrația mondială începută în 1939 și pierderea Transilvaniei de Nord în vara anului 1940, i-au grăbit sfârșitul.

Două sunt caracteristicile care au definit personalitatea mitropolitului Alexandru Nicolescu: deosebita evlavie determinată de marele imperativ al Sacerdoțului Catolic și o cultură deosebită, exprimată atât în scris cât și oral, prin lucrări proprii și prin traduceri - fiind un adevărat poliglot - prin pastorale scrise sau prin predici ce le ascultau credincioșii ca provenind din gura unui sfânt.

Pentru Alexandru Nicolescu, adevăratul sacerdoțiu era cel al preotului pururea în harul sfinților, în legătură neîntreruptă cu Dumnezeu, fapt pentru care, asemeni antecesorului său în scaun, Vasile Suci, a promovat, cu tot atâta râvnă, exercițiile spirituale pentru cler. **"Sufletul meu de arhiereu, spune mitropolitul, tresaltă de bucurie împreună cu îngerii Domnului, văzând râvna cu care se țin aceste exerciții în Provincia mitropolitană... pentru o renaștere spirituală a acestui cler. Stâlpul Bisericii noastre și cununa capului nostru".**¹⁷⁹⁾ Ca profesor, ne-a lăsat un **Curs de Teologie Morală**. Ca publicist a colaborat la *"Unirea"* și *"Cultura creștină"* cu articole de fond, editoriale de înaltă ținută culturală și religioasă. A tradus din autori catolici meditații și predici. În multe publicații *"Despre natură"* scrutează tainele Universului, descoperind cauza existenței sale, pe Dumnezeu.

S-a stins din viață în 5 iunie 1941, joi înaintea Rusaliilor, cu puțin înainte de declanșarea războiului din Răsărit. Deplângându-i sfârșitul într-un necrolog succint, publicat în *"Curierul Creștin"*, ziarul oficial al Episcopiei de Cluj-Gherla, Episcopul Iuliu Hossu, reținut la Cluj de granița impusă pe Feleac la 30 august 1940, îl numește: **"Vrednic urmaș al marilor luceferi care au luminat căderea strămoșilor în cursul veacurilor, s-a dovedit mare arhiereu al Domnului în episcopie și mitropolie, stâlp de lumină și de viață pentru credincioșii grijei și păstoririi lui încredințați și departe peste hotarele eparhiei și mitropoliei, suflet sacerdotal, suflet mare a cuprins în dragostea sa pe toți, fără deosebire, plinind legea supremă a Domnului Isus întru care toți una sunt".**¹⁸⁰⁾

EPISCOPUL AUXILIAR VASILE AFTENIE, vicar al arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș pentru vechiul Regat, cu reședința în București (1940-1950). S-a născut la 14 iunie 1899 în satul Lodroman, nu departe de Blaj, unde a urmat liceul. Primele 6 clase l-a cursuri de zi, iar cls. VII-VIII (azi XI-XII), la fără frecvență în scurtele permisiile primite de pe fronturile din Galiția și Italia unde a fost mobilizat din 1917, la împlinirea vârstei de 18 ani. A urmat un an Facultatea de Drept a Universității București. În 1919 s-a hotărât să o părăsească pentru Teologie care a urmat-o la Roma, la Institutul *"Angelicum"*, ca bursier al Colegiului *"Sf. Atanasie"*. Reîntors de la studii a fost hitoronit preot în 1 ianuarie 1926. A funcționat ca profesor al Academiei de teologie din Blaj, între anii 1926-1934. În 1934 a fost numit protopop la București, în 1937 canonic la Blaj și din 1939 rector al Academiei de Teologie, iar în 1940 a fost numit episcop auxiliar, titular de Ulpiana, hitoronit și trimis la București în calitate de vicar al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș pentru Vechiul Regat, unde erau 17 parohii române unite: 4 parohii în București, apoi la Brăila, Brezoi, Câmpina, Constanța, Craiova, Ferdinand (jud. Constanța), Galați, Iași, Moreni, Ploiești, Târgoviște, Tg. Jiu și Turnu-Severin, plus parohiile românești din districtul Bucovinei, rămase, după diktatul de la Viena, rupte de eparhia Maramureșului: Bicz-Neamț, Boian, Gura Humorului, Iacobeni și Vatra Dornei.¹⁸¹⁾

În anul 1941, după moartea mitropolitului Alexandru Nicolescu, episcopul Vasile Aftenie a fost numit se Sfântul Scaun *Administrator Apostolic* al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș, ceea ce e egal cu o locotenență arhiepiscopală până la posibilitatea convocării sinodului electoral mitropolitan pentru alegerea noului mitropolit, lucru ce nu s-a putut realiza decât după război, în 1946, Provincia

Mitropolitană fiind ruptă în două prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940. Însă, episcopul Aftenie nu a obținut acordul Capitulului arhiepiscopalian, în frunte cu prepozitul Victor Macavei și astfel a fost nevoit să rămână în continuare la București.

Suflet deschis și comunicativ, episcopul Aftenie a cucerit grabnic la București stima și respectul celor mulți. Deosebitele sale calități cu ușurința cu care se apropia de oameni i-a determinat pe uneltorii distrugerii Bisericii Române Unite, în 1948, să-l creadă o pradă ușoară de încorporat în Ortodoxie. Ca urmare, au conceput un atac perfid împotriva lui, pentru a câștiga cu orice preț cel puțin unul dintre episcopii uniți. Folosind cele mai josnice mijloace au încercat să-l ademenească și să-l corupă, invitându-l la Sinaia la orgii organizate pentru a-l compromite. Dar ierarhul și-a păstrat cu măreție demnitatea. Când grupul celor 36 de preoți, care au "hotărât" la Cluj "revenirea", au încercat să-l convingă, le-a răspuns: **"Dragii mei frați, credința noastră nu e o cămașă pe care s-o iei noaptea și să o dai jos dimineața. Nu pot nega ceea ce am propovăduit o viață întregă".**¹⁸²⁾ Neacceptând compromisul, a trebuit să urmeze calea martiriului. Arestat la 28 octombrie 1948 a fost închis, împreună cu ceilalți ierarhi, mai întâi la Dargoslavele și apoi la Mănăstirea Căldărușani, de unde a fost ridicat la 10 mai 1949 și, izolat de ceilalți episcopi, a fost depus în beciurile Ministerului de Interne. Acolo a fost supus unor torturi care reclamau o rezistență supraomenească. Transferat în închisoarea Văcărești, zdrobit și schilodit, din bărbatul falnic ce a fost, deși a rămas numai o epavă, a rămas neclintit în credință până ce a încetat din viață la 10 mai 1950. Unii susțin că a fost împușcat de un ofițer de securitate.¹⁸³⁾ A fost înmormântat în cimitirul Bellu-catolic. Mormântul lui a devenit un loc de pelerinaj.

EPISCOPUL DE ORADEA VALERIU TRAIAN FRENȚIU, *Administrator Apostolic* (1941-1947). Nefiind acceptat episcopul Vasile Aftenie, pe motivul că nu a fost consultat Capitulul arhiepiscopalian înainte de a se face numirea, deși Sfântul Scaun l-a numit pe baza recomandării făcute de Mitropolitul Alexandru Nicolescu cu puțin înainte de moarte, decretul pontifical de numire al episcopului Vasile Aftenie a fost depus la Nunțiatul Apostolic și restituit Romei. În urma restituirii, Papa Pius XII l-a numit, motu proprio, *administrator apostolic* pe episcopul de Oradea, Valeriu Traian Frențiu, care avea reședința provizorie la Beiuș, fiind împiedicat în 1940 de către autoritățile horthyste de ocupație din Transilvania de Nord să se întoarcă la Oradea și, în același timp, era și seniorul episcopatului român unit, de astă dată numirea Sfântului Scaun fiind conformă cu prevederile conciliare ale Provinciei Mitropolitane. Numirea episcopului Valeriu Traian Frențiu a pus capăt acestui litigiu. Așadar, Valeriu Traian Frențiu nu a fost mitropolit, cum în mod greșit susțin unii. A fost exclusiv locuitor temporar până la ocuparea canonică a scaunului mitropolitan.¹⁸⁴⁾

În 1946 a fost convocat și a avut loc la Blaj sinodul electoral mitropolitan pentru alegerea noului mitropolit. Pe locul întâi a fost desemnat episcopul Maramureșului, dr. Alexandru Rusu. Însă guvernul comunist al dr. Petre Groza care urmărea desființarea Bisericii Române Unite nu și-a dat acordul la numire, împiedicând normalizarea situației.

În cursul anului 1947, episcopul Valeriu Traian Frențiu s-a reântors la Oradea, unde era titular, iar la Blaj a fost adus de la Oradea episcopul auxiliar Ioan Suci.

EPISCOPUL AUXILIAR IOAN SUCIU, *Administrator Apostolic* al Arhiepiscopalian (1947-1953). Născut la Blaj la 4 decembrie 1907 dintr-o familie de preoți. După mamă era nepotul vestitului orator, Ioan Coltor,¹⁸⁵⁾ canonic arhiepiscopalian. Tatăl său, Vasile Suci, a fost prefectul Tipografiei și Librăriei Seminarului teologic. Episcopul a fost al patrulea din cei nouă copii - cinci băieți și patru fete - câți i-a avut această binecuvântată familie.

A urmat cursurile primare la Blaj, la fel și cele medii, la Liceul de băieți "Sf. Vasile cel Mare". În 1925 a promovat cu mare succes examenul de bacalaureat, examen introdus pentru întâia dată cu comisie formată din profesori străini, în locul examenului de maturitate ținut cu profesorii propriei școli. Ca elev a dovedit mari înclinații pentru științele naturii, botanică și zoologie, colindând văile și dealurile după plante rare și insecte. **"Într-o perioadă creștea chiar pui de șerpi, stârnind curiozitatea tuturilor".**¹⁸⁶⁾ Vacanțele și le petrecea toate în excursii, cu sacul în spinare și cu bâta în mână, savurând frumusețile naturii.

A fost prieten bun, încă din liceu, cu colegul său de clasă, bunul și blândul Liviu Chinezu, ajuns și el mai târziu episcop, prietenia lor durând până la sfârșitul vieții. După absolvirea liceului au fost trimiși împreună la studii la Roma.

Cu ocazia promovării doctoratului în Teologie, celebrul dominican Reginald Garrigou-Lagrange, l-a felicitat pe Ioan Suci și i-a pus în deget inelul universității, lucru foarte rar și un semn de deosebită apreciere. După șase ani de studii la Institutul "*Angelicum*" a fost hirotonit preot, în Roma, la 29 noiembrie 1931.

Reîntors la Blaj a fost numit profesor de religie și limba italiană la Liceul comercial de băieți, apoi la Academia de Teologie, la catedra de Morală și Pastorală, pe care, odinioară, a ținut-o și unchiul său Ioan Coltor. Totodată, i s-a încredințat și funcția de rector al Institutului Vancean, ale cărui ziduri au fost prelungite ca să fie mai încăpător. Era inima și sufletul tineretului, căutând întotdeauna să-l atragă spre virtute. Mereu în mijlocul tinerilor, lua parte la jocurile lor, după pilda Sf. Don Giovanni Bosco. Așa i-a încolțit ideea să dea acestui tineret o lectură plăcută și a înființat revista "*Marianistul*", închinată exclusiv copiilor. Prin grija preoților, cateheților și profesorilor de religie, revista s-a răspândit la toate școlile din Ardeal. Locul ei l-a luat mai târziu "*Tinerimea Nouă*", care se adresa unui cerc mai larg de tineri cititori, inclusiv studențimii universitare. La început a fost scrisă aproape în întregime de redactorul însuși, mai târziu creându-și colaboratori dintre tinerii apropiați și dotați în acest scop. Așa a început *Apostolatul Tinerimii*, în mijlocul căruia *apostolul tineretului* sporea în stăruință și har. Din această văpaie de dragoste suprafirească s-au născut lucrările sale, de mare răsunet nu numai în inimile tinerilor ci și ale celor vârstnici: **Eroism, Mama, Ranele Domnului, Pier Giorgio Frassati, Fecioara de la Fatima, Viața Nouă, Inginerul Nicoară** etc. Ca profesor de religie ne-a lăsat mai multe manuale, atât pentru învățământul primar cât și pentru cel mediu - liceal. În scurtă vreme a devenit unul dintre marii educatori pe care i-a avut Biserica Română Unită în existența ei. Faima lui a început să facă ocolul țării. Era solicitat peste tot. Predicile, conferințele, exercițiile sale spirituale, până și cursurile îi erau ascultate de mari mulțimi, care umpleau până la refuz sălile în care erau organizate, oameni din toate straturile sociale, de toate neamurile și de toate credințele. Era solicitat din oraș în oraș, în instituții, în biserici, în școli. Peste tot "***sfaturile înțelepte ale lui Ioan Suci ... i-au inspirat pe mulți tineri, în special dintre studenții din București și Cluj. El a reușit să adapteze mesajul creștin la nevoile lor, elaborând totul într-un stil foarte captivant cu antiteze, comparații și o mare căldură sufletească în spatele cuvintelor***".¹⁸⁷⁾

În 6 mai 1940 a fost numit episcop auxiliar de Oradea, titular de Moglena-Slatina (Bulgaria) - coadjutor al episcopului Valeriu Traian Frențiu. A fost hirotonit în catedrala din Oradea la 22 iulie 1940 prin punerea mâinilor episcopilor Iuliu Hossu de la Cluj, Ioan Bălan de la Lugoj și V. T. Frențiu de la Oradea. După 30 august 1940, ocupanții horthyști neadmițând întoarcerea de la Beiuș a episcopului titular V. T. Frențiu, Ioan Suci a rămas singurul conducător al eparhiei Oradea până la 29 august 1941, când a fost introdus Iuliu Hossu, episcopul de Cluj-Gherla, ca *Administrator Apostolic* al eparhiei Oradea, numit de Sfântul Scaun pe timpul absenței titularului, Ioan Suci rămânând în continuare coadjutor.

Revenind în 1947 Valeriu Traian Frențiu de la Blaj la Oradea, Sfântul Scaun l-a numit pe Ioan Suci *Administrator Apostolic* al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș, până la clarificarea numirii, confirmării și instalării noului mitropolit, ales în 1946 în persoana episcopului Alexandru Rusu al Maramureșului, pentru care guvernul comunist al lui Petru Groza refuza să-și dea acordul (de altfel recunoașterea de mitropolit a lui Alexandru Rusu nu va avea loc niciodată).

Episcopul Ioan Suci a combătut comunismul cu toată puterea sufletului său. "***astăzi și-n zilele care vor urma, spunea el, există un singur lucru pe care nu ai voie să-l faci - să fii trădător. Există un singur drum în viața care te îndepărtează de trădare - cel eroic. Numai pe această cale poți răscumpăra lumea***" (Eroism). El obișnuia să le spună credincioșilor: "***Bisericii greco-catolice îi lipsesc martirii. Îi lipsesc încă rănile Mântuitorului. Numai persecuția ne va putea oferi coroana martiriului și va putea arăta lumii întregi ce suntem noi de fapt: fiii și apostolii adevăratei Biserici***". El a urmat această cale a martiriului. Cu el a început prigoana împotriva Bisericii noastre. La 15 mai 1948, cu ocazia centenarului Adunării de la 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății de la Blaj, a vorbit mitropolitul de la Sibiu, Nicolae Bălan, care a făcut un apel la "*revenire la ortodoxie*". Episcopului Ioan Suci nu i s-a îngăduit să vorbească și a părăsit adunarea de pe Câmpia

Libertății. La 3 septembrie 1948 a fost depus din funcțiune prin decret guvernamental. Între 27-28 octombrie 1948 toți episcopii Bisericii Române Unite, inclusiv Ioan Suciu, sunt arestați și depuși sub pază la Dragoslavele, reședința de vară a patriarhului. La 27 februarie 1949 au fost transferați la mănăstirea Căldărușani, transformată în lagăr. De aici Ioan Suciu a fost dus în beciurile Ministerului de Interne și supus unor groaznice torturi. În septembrie 1950 a fost transferat la penitenciarul din Sighetu Marmației unde au fost duși și ceilalți episcopi din lagărul de la Mănăstirea Căldărușani. Aici, în urma tratamentului inuman, la 27 iunie 1953 s-a stins din viață în celula nr. 44. A trăit și a murit ca un sfânt. A fost îngropat în groapa comună în cimitirul săracilor de pe malul Izei. Cu adevărat a fost **"Om trimis de la Dumnezeu și numele lui a fost Ioan"**.

CAPITOLUL XIII

EPISCOPIILE SUFRAGANE ALE MITROPOLIEI ROMÂNE UNITE. EPISCOPIA ORADEA

EPISCOPUL IOSIF POP SILAGI (1863-1873). După moartea episcopului Vasile Erdeli sub păstorirea căruia eparhia de Oradea a fost scoasă de sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Strigoniu și a devenit sufragana a Mitropoliei Române Unite, a fost numit episcop vicarul capitular Iosif Pop Silagi. Acesta s-a născut la 13 aprilie 1813 în comuna Tarcea, județul Bihor, fiu al preotului Simion Silagi din localitate, care a trecut de acolo ca preot în comuna Poceu, azi în Ungaria, și de acolo, în parohia Oradea-Olosig, promovată deodată și canonic onorar. Genealogia familiei Pop sau Papp Silagi, de origine nobilă, e comună cu cea a familiei Pop de Băsești cu care au fost rude apropiate.

Iosif Pop Silagi a urmat studiile liceale la Oradea ca bursier al Seminarului greco-catolic. Elev excepțional, după absolvire a fost trimis la Viena unde a urmat Teologia. În 1837 a fost promovată doctor. Încă din 1836 a fost hirotonit preot prin episcopul Samuil Vulcan. Revenind la Oradea, după o funcție mai mărunță în cancelaria eparhială, a fost numit secretar episcopesc și director al cancelariei diecezane. La 27 mai 1845 a fost numit canonic. Între 1852-1856 a fost rector al Seminarului Teologic. După moartea episcopului Vasile Erdeli a fost ales vicar general capitular, calitate în care l-a găsit numirea de episcop la 1 noiembrie 1862. A fost confirmat de Papa Pius al IX la 16 martie 1863 și consacrat în catedrala din Blaj, prin punerea mâinilor Mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu, la 3 mai același an. În cuvântarea ținută cu ocazia hirotonirii, Iosif Pop Silagi a elogiât românismul, și cu deosebire excepționalele merite ale Blajului în formarea acestuia: **"O, Blajule, cetate sfântă pentru tot românul adevărat, ești tu leagănul în care s-a născut națiunea română, tu ești lumina românilor, povățuitoarea lor spre civilizație și fericire, tu ești exemplul fidelității națiunii către Dumnezeu și Biserica Română"**.¹⁸⁸⁾

La instalarea solemnă la 17 mai 1863 la Oradea, a ținut clerului o cuvântare în limba latină despre *înalta demnitate și chemare a preoțimii*. La 17 iunie 1867 a fost numit *Asistent al Tronului Pontifical*. Împreună cu mitropolitul blăjan, Ioan Vancea, a participat la lucrările Conciliului Ecumenic al XX-lea, Vatican I, între anii 1869-1870. Bun gospodar și om de cultură s-a îngrijit cu deosebire de învățământul din *școlile populare*. A cerut clerului, pentru a se cultiva, să facă mai multă lectură, recomandându-le **Catehismul** lui De Harbe, tradus de către studenții teologi români din Viena, apoi revistele vremii: *"Sionul Românesc"* de la Viena, *"Amvonul"* lui Iustin Popfiu, *"Foaia școlii"*, *"Economul"* din Blaj ș. a. De la el au rămas lucrările scrise: **Scurtă istorie a credinței românilor** (1864) și **Enchiridion juris Ecclesiae orientalis catholicae** (1862), o lucrare de mare valoare în literatura canonică universală, publicată în 1880 de către canonicul Dr. Augustin Luran într-o nouă ediție.

Revenit de la conciliul Vatican, episcopul Iosif Pop Silagi s-a îmbolnăvit grav și nu s-a mai reînsănătoșit. La 5 august 1873 a încetat din viață, în vârstă de 61 ani. A lăsat o frumoasă moștenire fondurilor diecezane. Cităm o succintă caracterizare a defunctului din circulara cu care Capitulum eparhial a vestit moartea episcopului: **"Acest bun părăsit, a zis de mai multe ori, casa (banii) e al lui Dumnezeu și din casa lui Dumnezeu împarte săracilor ajutor. Acesta a fost un episcop adevărat, după cugetul lui Dumnezeu. Mare preot a fost și sincer către toți preoții care s-au purtat bine, însă sever către cei care s-au purtat rău"**.¹⁸⁹⁾

EPISCOPUL IOAN OLTEANU (1874-1877). S-a născut la 25 decembrie 1839 în comuna Sintești, județul Caraș. Studiile liceale le-a urmat la Lugoj și Blaj, iar teologia la Blaj și Viena. Din lipsă de preoți la parohia Lugojului, după numai trei ani de teologie la Viena, a fost chemat la Lugoj și numit actuar în cancelaria eparhială. Hirotonit mai târziu preot, a fost numit secretar episcopesc și apoi notar consistorial și promovată protopop și *camerar papal*.

Episcop la Lugoj (1870-1874). Ca notar consistorial l-a găsit la 25 iulie 1870, la vârsta de 31 de ani, numirea de episcop al Lugojului ca urmaș al lui Alexandru Dobra. La 15 octombrie 1870 a fost confirmat de Sfântul Scaun, iar la 18 septembrie același an a fost consacrat episcop prin punerea

mâinilor chiriarhului orădean Iosif Pop Silagi. A fost instalat printr-o solemnitate simplă, la care a participat exclusiv Capitulul diecezan. A păstorit la Lugoj numai trei ani, timp în care a reușit să cumpere localul reședinței episcopale, închiriat sub pastorația lui Alexandru Dobra. Pentru a grăbi formarea de preoți, atât de necesari în parohiile vacante, a înființat un curs extraordinar de Teologie Morală. Dar abia și-a început activitatea că a fost transferat de la Lugoj la Oradea.

Episcop de Oradea. La 16 septembrie 1873, abia la o lună de la moartea episcopului Iosif Pop Silagi, episcopul Ioan Olteanu a fost transferat la Oradea, unde a fost instalat în scaunul eparhial la 24 ianuarie 1874. În anul 1875 a și luat măsuri de restaurare a palatului de reședință, adăugându-i o nouă aripă. De asemenea a refăcut reședința din Beiuș, distrusă de un incendiu. Trebuie însă menționat că, la 20 septembrie 1877, cu ocazia unei mari demonstrații organizată de ungurii din Oradea, de bucurie că turcii au repurtat la Plevna o bătălie asupra rușilor și românilor, reședința episcopală fiind încă în curs de restaurare, demonstrații i-au zdrobit toate ferestrele cu pietre. În fruntea demonstrațiilor au fost studenții Academiei de Drept care, în simpatia lor față de turci, au manifestat cu fesuri pe cap.¹⁹⁰⁾

Episcopul Ioan Olteanu a fost generos, cu deosebire față de săraci. Tot ce avea cheltuia în opere de milă și caritate.

A fost decorat cu ordine și medalii ale timpului, iar pe linie bisericească a fost promovat *prelat papal, conte roman și Asistent al Tronului Pontifical.*

Îmbolnăvindu-se de "*un morb greu care l-a răpus la 29 noiembrie 1877 în reședința din Beiuș*" a fost înmormântat la Oradea, în cripta bisericii catedrale. Avea abia 38 de ani.

EPISCOPUL MIHAIL PAVEL (1879-1902). S-a născut la 6 septembrie 1872 în comuna Recea, județul Maramureș, aproape de Baia Mare. Tatăl său, Constantin, a fost învățător și cântăreț bisericesc. Mama, Maria n. Ardeleanu. Părinții de origine nobilă.

Cinci clase gimnaziale le-a urmat la călugării Minoriti din Baia Mare, iar cele două de liceu sau filosofia în Satu Mare și Cașovia. A fost trimis de către episcopul Muncaciului - de care ținea atunci Recea - la Institutul "*Sf. Barbara*" din Viena, pe care în 1848, din cauza revoluției, a trebuit să-l părăsească înainte de terminarea studiilor. A absolvit teologia la Seminarul din Ungvar, în 1851. După absolvire, încă în același an, a voit să se căsătorească. Însă, murindu-i logodnica înainte de cununie, s-a decis pentru celibat. A fost hirotonit preot de episcopul Muncaciului, Baziliu Popovici. După hirotonire a fost numit notar consistorial la Episcopia Muncaciului și referent pentru credincioșii români din acea eparhie. În anul 1852 a fost trimis paroh în parohia românească Apșa de Jos (azi în URSS). Luând ființă episcopia Gherlei, la care au trecut o parte din parohiile românești din eparhia ruteană a Muncaciului, Mihail Pavel a fost chemat în 1856 la Gherla și numit notar consistorial, în 1860 protopop al Slatinei (azi în URSS), iar în 1862 vicar al Maramureșului. În 1870, călătorind la Roma, a reușit, cu ajutorul Mitropolitului Ioan Vancea, care era la Roma cu ocazia Conciliului ecumenic Vatican I, să obțină dezmembrarea parohiei române unite Sighetu Marmăției de la eparhia ruteană a Muncaciului și anexarea ei la eparhia Gherlei. Confirmarea trecerii parohiei de la Muncaci la Gherla făcându-se prin decretul Nunțiatunii Apostolice din Viena abia la 18 aprilie 1881, arată cu câtă greutate s-a putut face acest transfer.

Episcop la Gherla (1873-1879). La 1 septembrie 1872, după transferul episcopului Ioan Vancea de la Gherla ca mitropolit la Blaj, Mihail Pavel a fost numit episcop al Gherlei. A fost confirmat de către Papa Pius IX la 23 decembrie și hirotonit în catedrala din Blaj la 29 ianuarie 1873 prin Mitropolitul Ioan Vancea, iar la 23 februarie 1873 a fost instalat în scaunul episcopal al Gherlei. Ca episcop al Gherlei, fiind un bun organizator și versat în administrația bisericească, a pus rânduială în problemele cancelariei diecezane, impunând protopopilor și preoților să înainteze regulat, periodic, statistici de informare, pentru a se cunoaște în orice moment starea eparhiei sub toate aspectele, inclusiv al învățământului din dieceză.

Episcop la Oradea. Numai după cinci ani de păstorie rodnică la Gherla, la 29 ianuarie 1879, a fost numit episcop la Oradea, transfer confirmat de Sfântul Scaun la 15 mai același an și instalat la 8 iunie. Activitatea sa pastorală la Oradea e remarcată cu deosebire în viața spirituală, la care a stăruit nu numai prin grai viu și îndemnuri ci și prin exemplul său, cerându-le preoților să fie și ei pildă vie pentru credincioșii lor. Continuând, ca și la Gherla, cu introducerea disciplinei în administrația bisericească,

pe lângă publicarea decretelor Conciliului provincial, ținut la Blaj în 1872, prin care s-au adus importante hotărâri, a întocmit personal statute și regulamente pentru toate ramurile administrației bisericești. În anul 1899, pe lângă toată opunerea unor membri capitulari, a înființat *oficiul administrativ al fondurilor și fundațiilor diecezane*, ale cărui statute au fost completate și redactate din nou în anul 1926.

La Beiuș a deschis în 1887 *internatul de băieți*, iar în 1896 a înființat *școala civilă* (sau medie) de fete împreună cu internat. A ridicat o casă parohială.

La Oradea a renovat catedrala, a zidit o *școală de aplicație*, a zidit cinci case pentru canonici, a creat *Fundațiunea subsidiară Paveliană* prin care să fie completate fondurile de pensie ale profesorilor din Beiuș, de ajutorare cu îmbrăcăminte a elevilor săraci și îndeosebi a fetelor orfane, fiice de preot din internatul școlii de fete din Beiuș.

Episcopul Mihail Pavel a avut de suferit mult, uneori chiar de la conașionalii săi. Presa maghiară, mai ales cea orădeană, l-a atacat cu toată furia. În vara anului 1892, după prezentarea *Memorandului* la Viena, în seara zilei de 28 iulie, șovini maghiari, incitând și studențimea de la Academia de Drept și "*canaliile străzilor*", vociferând și urlând la adresa episcopului Mihail Pavel, "**Jos cu mizerabilul valah, puturos, opincar, trădător de patrie, belciug în nasul lui**", i-au zdrobit ferestrele cu bolovani de câte 3-4 kg fiecare, obloanele, ușile ...¹⁹¹⁾

Dar toate aceste răutăți le vor compensa clipe de mângâiere ce i se vor oferi, cu deosebire la 29 ianuarie 1898, la împlinirea a 25 de ani de la consacrarea ca episcop.

La 1 iunie 1902 s-a stins subit din viață la băile Slatina (azi URSS). Acolo a fost așezat în cripta bisericii parohiale, zidită pe cheltuiala sa.

EPISCOPUL DEMETRIU RADU (1903-1920). S-a născut la 26 octombrie - sărbătoarea Sfântului Dumitru - 1862 în comuna Uifalău, azi Rădești, județul Alba, din părinți țărani, Ion și Paraschiva născ. Maior. A urmat școala primară la Aiud la călugării Minoriti, iar liceul la Blaj. În 1879, ca absolvent al clasei a VI-a de liceu (azi a X-a), Mitropolitul Ioan Vancea l-a trimis la Roma, la Colegiul "*Sf. Atanasie*", unde a studiat șase ani Filosofia și Teologia la *Propaganda Fide*, după care a fost promovat doctor. La 26 iulie 1885 a fost hirotonit preot prin punerea mâinilor arhiepiscopului greco-catolic al colegiului "*Sf. Atanasie*", Stefan Stefanopoli. Revenit la Blaj, după câțva timp în serviciul cancelariei mitropolitane, a fost numit paroh al Bucureștilor pentru credincioșii greco-catolici români. Neexistând biserică greco-catolică în București și nici casă parohială, a fost primit în reședința Arhiepiscopiei romano-catolice, prin bunăvoința arhiepiscopului Iosif Palma. Aici a fost încredințat cu funcțiile de predicator român la catedrala "*Sf. Iosif*" și profesor de Teologie la Seminarul catolic, pe atunci în satul Cioplea (azi cuprins în cartierul Dudești al Capitalei). Ca orator a atras atenția înaltului cler al Bisericii Ortodoxe Române, care a pornit împotriva lui o îndârjită campanie de presă, cu deosebire în revista "*Biserica Ortodoxă Română*".¹⁹²⁾ Din București a colaborat la "*Unirea*" de la Blaj și la "*Revista Catolică*" a pr. Vasile Lucaci. După construirea noului Seminar teologic romano-catolic lângă catedrala "*Sf. Iosif*" din București, Demetriu Radu a fost numit director al acestuia, iar mitropolitul Ioan Vancea l-a distins protopop onorar și l-a numit asesor consistorial mitropolitan. Binecunoscut și apreciat în cercurile politice românești, a fost trimis de două ori de către regele Carol I în misiune diplomatică la Vatican.

Episcop la Lugoj (1897-1903). După zece ani petrecuți în capitala României și după alegerea de mitropolit a episcopului Victor Mihali de Apșa și transferarea lui la Blaj, la 22 noiembrie 1896, Demetriu Radu a fost numit episcop de Lugoj. A fost confirmat de Sfântul Scaun prin bula Papei Leon XIII din 3 decembrie 1896. A fost consacrat episcop în catedrala din Blaj la 9 mai 1897 prin punerea mâinilor mitropolitului Victor Mihali de Apșa. La 16 mai, același an, a fost instalat în scaun la Lugoj. Din activitatea sa ca episcop al Lugojului menționăm:

- Participarea la Conciliul al III-lea provincial, ținut la Blaj în 1900, cu ocazia jubileului celor 200 de ani de la unirea cu Roma.
- Vizitații canonice în părțile Hațegului.
- Îmbunătățirea salariului clerului.
- Grijă pentru învățământul confesional sătesc prin organizarea "*Inspectoratului școlar general*".

A dovedit o deosebită preocupare pentru restaurarea catedralei, repararea reședinței, zidiri de biserici, școli, case parohiale, într-o mulțime de parohii.¹⁹³⁾

Eparhia Lugojului a întâmpinat multe greutăți în privința creării patrimoniului necesar funcționării normale a cultului. O mare lipsă de biserici a necesitat servirea slujbelor divine "în locaruri, ori mai bine zis în case particulare... cu chirie, care nici scopului nu corespund și nici justelor așteptări ale religiozității". De aceea, toți episcopii s-au năzuit să ridice cât mai multe lăcașuri sfinte.¹⁹⁴⁾

Episcop la Oradea. În anul 1903 episcopul Demetriu Radu a fost transferat la Oradea în scaunul eparhial devenit vacant prin decesul lui Mihail Pavel.

A fost unul dintre marii ierarhi ai Bisericii Române Unite. A activat pe toate țărmurile: gospodăresc, administrativ, diplomatic, școlar, cultural etc.

Încă înainte de instalarea sa la Oradea, Demetriu Radu a încredințat unui distins arhitect, C. Rimanoczy junior, reconstruirea palatului rezidențial, care rămăsese după distrugerea din 1892 într-o stare deplorabilă. A fost terminat și inaugurat, cu deosebită solemnitate, la 11 iunie 1905. A reconstruit întregul domeniu de la Beiuș, îndeosebi reședința, distrusă de un incendiu în 1910 și casa dominială din Holod. La Stâna de Vale a zidit o nouă reședință și mai multe vile și le-a modernizat pe cele vechi. A amplificat și adăugat noi aripi la seminar, școala normală diecezană, internatul de băieți din Beiuș și o casă celui de fete.

În 1909 a publicat un nou șematism diecezan. Pastoralile și circularele sale din timpul războiului au fost un model de prudență. În circulara cu care a anunțat moartea lui Francisc Iosif I a afirmat profetic: "**pare că se închid marginile unei epoci întregi**".¹⁹⁵⁾ Și s-au închis.

Problemele școlare extrem de grave, cu celebra "*zonă culturală*" a lui Apponyi, i-au provocat multe nopți nedormite episcopului român unit.

A participat activ la lupta împotriva alipirii unei parohii românești la eparhia maghiară de Hajdu-Dorogh, înființată în 1912. În acest scop a condus o delegație a episcopatului român unit la Roma cu un memoriu de protest adresat Sfântului Scaun.

"Memorabil și vrednic de admirație a fost refuzul său de a primi tristul rol al lui Vasile Mangra de a se face stegarul politicii lui Tisza (primul ministru al Ungariei n. n.) **în România.**"¹⁹⁶⁾ Dar sosită ziua biruinței, episcopul Radu, împreună cu I. Papp, episcopul ortodox al Aradului și Gheorghe Pop de Băsești, au prezidat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Nu s-a putut întoarce la Oradea decât în mai 1919, după ce armata română a cucerit Bihorul de la bolșevici. A luat parte activă la ședințele Consiliului Dirigent, la Sibiu. La 1 ianuarie 1920, cu ocazia instalării mitropolitului Vasile Suci, a fost distins cu *paliul arhiepiscopal*, distincție acordată în mod obișnuit mitropoliților.

Tuturor activităților atât de productive ale episcopului Demetriu Radu le-a pus capăt bomba pusă la senat de către anarhistul Goldstein, la 8 decembrie 1920. Odată cu el a fost ucis și ministrul Dumitru Greceanu. Ambilor li s-au organizat funeralii naționale. Osemintele pământești ale defunctului episcop au fost duse la Oradea și așezate în cripta bisericii catedrale.

EPISCOPUL VALERIU TRAIAN FRENȚIU (1922-1952). S-a născut la 25 aprilie 1875 în orașul Reșița, județul Caraș, din părinții Ioachim, preot și Rozalia n. Demeter. A urmat liceul la Blaj, absolvindu-l și promovând examenul de maturitate în 1894, când s-a înscris la teologie la Budapesta. La 28 septembrie 1898, la sfârșitul celor patru ani de studii, a fost hirotonit preot celibatar și trimis la Viena la institutul "*Augustinaeum*", unde a studiat patru ani, până la 1902 când a fost promovat doctor în Teologie. La Viena, concomitent cu studiile, a fost și duhovnicul ostașilor români din garnizoana capitalei. Între 1902-1904 a fost utilizat în cancelaria eparhială din Lugoj, ca impiegat, arhivar, bibliotecar și vice-notar consistorial, iar în 1904, la vârsta de 29 de ani a fost numit paroh și protopop la Orăștie. Dedicat cu totul funcției încredințate, s-a ocupat atât cu propria sa parohie cât și cu cele 14 parohii și 7 filii din protopopiat, pe care le-a vizitat în fiecare an. I s-a întâmplat să rostească și cinci predici într-o singură zi. Împreună cu canonicul dr. Iacob Radu și dr. Ilie Dăianu, protopopul Clujului, a introdus primele *missiuni sfinte* în eparhia Lugojului, ținute la Cugir în 14-16 decembrie 1904.

Episcop la Lugoj (1913-1922). La începutul anului 1912 a fost numit protopop și vicar foraneu la Hațeg, iar la 4 noiembrie 1912, la vârsta de 37 de ani, a fost numit episcop al Lugojului în scaunul eparhial rămas vacant prin transferul lui Vasile Hossu de la Lugoj la Gherla. A fost hirotonit episcop la

14 ianuarie 1913 în catedrala din Blaj, prin Mitropolitul Victor Mihali și episcopii Demetriu Radu de la Oradea și Vasile Hossu de la Gherla, toți trei foști antecesori ai lui în scaunul eparhial al Lugojului.

Mai puțin cunoscut și primit la început cu oarecare neîncredere, episcopul V. T. Frențiu s-a dovedit a fi un chiriarch exemplar. De altfel, totdeauna a avut în vedere viața spirituală, atât a clerului cât și a păstoriților mireni, fiind în privința aceasta foarte exigent și, în primul rând cu sine însuși. A introdus la Lugoj celebrarea zilnică a Sfintei Liturghii, ceea ce a făcut și el personal, atât ca preot cât și ca episcop. A fost printre cei dintâi ierarhi care au introdus această practică în Biserica Română Unită. A obligat preoții să predice în duminici și sărbători. A început să trimită pastorale la sărbătorile mari, credincioșilor, lucru care până la el nu s-a făcut decât în ocazii rare, de natură istorică. A pus în funcție seminarul, înființat de antecesorul Vasile Hossu. A înființat Școala Normală de fete, întâia școală românească de acest fel din Ungaria. A deschis o librărie diecezană la Lugoj și un atelier de ucenici cu internat. N-a făcut politică militantă, nici ca preot și protopop, dar a fost întotdeauna **"un demn apărător al drepturilor neamului"**.¹⁹⁷⁾

Episcop la Oradea. La 25 februarie 1922 a fost transferat la Oradea, în scaunul rămas vacant prin asasinarea lui Demetriu Radu. Eparhia era vastă și pretențioasă. Se întindea **"de la Arad la Satu Mare, prin Salonta, Oradea, Săcuieni, Valea lui Mihai și Carei, toată Valea Crișului Repede, Valea Barcăului și a Bistrei, Valea Crișului Negru, de la izvor până la graniță, insule și mase compacte de români uniți stăteau sub ascultarea episcopului din Oradea"**.¹⁹⁸⁾ Toate comunitățile religioase, parohii și filii le-a vizitat, cu începere din 1922, unele inopinat.

Grija inițială deosebită a fost *Seminarul Teologic*. După doi ani l-a ridicat la rangul de *Academie teologică*. Cursurile de 4 ani le-a ridicat experimental la 6 ani, dintre care doi ani de filosofie, predată în limba latină. S-a îngrijit să fie încadrată cu personal corespunzător, atât pentru instruire cât și pentru educație spirituală. Vacanțele de Crăciun și de Paști se petreceau în seminar, iar cea de vară, lunile iulie și august, la Beiuș; doar o singură lună, septembrie, o petreceau în familie. **"Clerul din pastorație... în sate și orașe, familist sau celib, simplu preot sau protopop, profesor sau canonic... fiecare trebuie să continue... viața de seminar... liturghia zilnică, lectura spirituală, meditația, rugăciunea, studiul îl vor menține forțele proaspete"**.¹⁹⁹⁾ Predicile și catehezele au fost obligatorii. De asemenea și exercițiile spirituale pentru întreaga preoțime.

În 1925 a fondat revista *"Vestitorul"*, care a apărut până în anul 1940. În ea se publicau și pastoralele chiriarhului. A obligat la examenele prosinodale pe toți preoții hirotonoți după 1926.

Neavând nici o mănăstire cu călugări în eparhie și neavând de unde aduce din Biserica Română Unită, s-a adresat Bisericii Universale. La apelul său au răspuns *Asumpționiștii, Augustanii* (ai Adormirii Preacuratei) din Franța, *Franciscanii Minori Conventuali* din Moldova și *Frații școlaelor creștine* din București. Asumpționiștii au fost așezați la Beiuș pentru a conduce internatul de băieți, iar ramura feminină a acestora, internatul de fete. Fraților școlari li s-a repartizat Seminarul din Oradea cu educația elevilor normaliști, iar Franciscanii au fost trimiși în satele cu pastorație grea.

Pierzându-se, după fixarea graniței de vest prin tratatul de pace din 1920, locul de pelerinaj *Maria Pocs*, rămas în Ungaria, episcopul V. T. Frențiu a stabilit două noi locuri de pelerinaj, la Zalău și Drăgești.

Continuând tradiția antecesorilor pe linia bunei gospodării a patrimoniului eparhial și sporirea lui, a construit Academia teologică, a supraetajat vechiul seminar, decretându-l internat pentru elevii români uniți ai școlilor secundare din Oradea, a ridicat impunătoarea clădire a Școlii Normale. Bisericile și casele parohiale noi au amplificat realizările chiriarhului. Dar, toate acestea au fost întrerupte în 1940, când ierarhului nu i-au mai îngăduit horthyștii ocupanți ai Transilvaniei de Nord să revină de la Beiuș la Oradea. În 1941 a fost numit *Administrator Apostolic* al arhidiecezei, devenită vacantă prin decesul mitropolitului Alexandru Nicolescu (cum s-a arătat mai sus).

Prigoana l-a găsit, în 1948, revenit la Oradea. În septembrie același an a fost depus din scaun prin decret guvernamental, împreună cu episcopii Ioan Bălan al Lugojului și Alexandru Rusu al Maramureșului. La 28 octombrie 1948 a fost arestat. A început calvarul Bisericii Române Unite, al chiriarhilor, clerului și credincioșilor ei. După domiciliile forțate de la Dragoslavele și Căldărușani, transferat împreună cu ceilalți episcopi la penitenciarul din Sighetu Marmăției, nemaiputând suporta duritatea temniței, s-a stins din viață la 11 iunie 1952. A fost înhumat noaptea într-o groapă în Cimitirul Săracilor de pe malul Izei.²⁰⁰⁾

CAPITOLUL XIV

EPISCOPIA DE GHERLA ȘI DE CLUJ-GHERLA

SCURT ISTORIC. La 1700, odată cu unirea Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei, pușinii români existenți la Gherla nu aveau biserică. Unii frecventau biserica din Nicula, alții pe cea din Băița sau din Mintiu. După ce în anul 1715 împăratul Carol VI Habsburg s-a decis să numească în scaunul episcopal rămas vacant din 1713, prin moartea episcopului Atanasie Anghel, pe Ioan Giurgiu Patachi, ținând cont de hotărîrea conciliului Lateran din 1215, în virtutea căreia nu pot coexista în aceeași localitate două episcopii catolice, fiindcă readuse la Alba Iulia pe episcopul romano-catolic, expulzat de calvini din localitate cu 150 de ani în urmă (1566), donă episcopiei române unite domeniile de la Sâmbăta de Jos, districtul Făgărașului și de la Gherla. Desigur, episcopul Ioan Patachi și-ar fi așezat mai bucuros reședința la Gherla, fiind aproape de localitatea sa natală, satul Horgos-Patac, azi Strâmbu, și mai puțin mărginașă ca la Sâmbăta de Jos, dar neexistând biserică la Gherla a fost nevoit să opteze pentru Făgăraș, oraș cu biserică românească, apropiat de domeniul de la Sâmbăta. Totuși, pe domeniul de la Gherla transformă o zidire din curte, în capelă la care au avut acces și credincioșii din oraș. Însă, la 1736 (după cum s-a arătat mai sus) Inochentie Micu Clain reuși să schimbe cele două domenii cu cel de la Blaj, unde stabili reședința eparhială. Domeniul de la Gherla, revenit fiscalului, a fost închiriat Magistratului armean al orașului, care a împiedicat pe români să mai cerceteze capela, ajungând cu slujbele bisericesti prin șuri sau iarăși prin satele învecinate.

La 18 mai 1721, prin bula *Rationi Congruit* a fost stabilită canonic dieceza Făgărașului, independentă de episcopia romano-catolică de Alba Iulia, rămasă conform diplomei a doua leopoldină, dependentă de Strigoniu, dependență nerecunoscută de papa. Această dependență juridicțională, împotriva căreia românii uniți au luptat cu hotărîre, a durat până la jumătatea secolului al XIX-lea.

Eparhia de Alba Iulia și Făgăraș era foarte extinsă, și, din această cauză, dificilă administrarea și arhiepăstorirea ei. Nu se terminase bine prigoana calvină - pe la 1727, la moartea episcopului I. G. Patachi, mai existau încă prin Hațeg și Bihor structuri ierarhice romano-calvine cu pastori, protopopi și vicari ai superintendentului calvin - că începuseră atacurile Ortodoxiei sârbești care s-au intensificat în timpul episcopatului lui Inochentie Micu Clain, prin răzmerița lui Visarion Sarai și au culminat cu Sofronie de la Cioara, pe timpul lui Petru Pavel Aron, slăbind unitatea Bisericii.

Cu timpul, starea precară a Bisericii Române Unite, provocată de răzmerițele religioase din secolul al XVIII-lea, s-a ameliorat simțitor. Consolidându-se Biserica, a sporit și numărul credincioșilor. În 1777 a luat ființă Episcopia română unită de la Oradea, dependentă juridicțional de Arhiepiscopia romano-catolică a Strigoniului, așa că românii uniți au ajuns despărțiți în trei episcopii separate și fără legături canonice între ele: a Făgărașului cu reședința la Blaj, a Oradei și multe parohii românești arondate la Episcopia greco-catolică ruteană a Muncaciului. Dată fiind această stare de lucruri, Marea Adunare a Națiunii române, din 3/15 mai 1848 de pe Câmpul Libertății de la Blaj, a înscris, între cererile poporului român, și *restabilirea Mitropoliei românești*. Înaintându-se în acest scop un memoriu Curtii imperiale, s-a cerut și înființarea a două noi episcopii. Răspunzând favorabil împăratul Francisc Iosif I a decretat la 12 decembrie 1850 restaurarea Mitropoliei Transilvaniei și înființarea celor două episcopii, la Gherla și Lugoj. Papa Pius IX, prin bula *Ecclesiam Christi* din 26 noiembrie 1853, a scos cele două vechi episcopii românești, a Făgărașului și Oradei, de sub jurisdicția Strigoniului și a aprobat restaurarea Mitropoliei cu reședința la Blaj, pendentă direct de Sfântul Scaun ca orice Biserică națională, constituită, pe lângă Arhidieceză, din episcopiile sufragane cu reședințele la Oradea, Gherla și Lugoj. Odată cu bula de restaurare a Mitropoliei, Sfântul Scaun a emis și bule separate pentru înființarea celor două noi eparhii. Prin bula *Ad Apostolicam Sedem* a luat ființă în mod canonic Eparhia română unită de Gherla. Noii eparhii i s-au arondat de la început 733 parohii și filii cu un total de 358.350 credincioși, dintre care 629 comunități bisericesti cu 261.229 credincioși, dezmembrate de la Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș și 144 comunități, cu 97.121 credincioși, de la eparhia ruteană greco-catolică a Muncaciului. Mai târziu s-a obținut și Sighetu Marmăției, confirmat de Sfântul Scaun în 1881.

Episcopia de Cluj-Gherla. În 1930, prin bula *Sollemni conventione*, din 5 iunie, Provincia mitropolitană română unită suferă o nouă și ultimă arondare, cu ocazia înființării Eparhiei Maramureșului cu reședința la Baia Mare. De la Eparhia Gherlei au fost dezmembrate 151 parohii și repartizate: 82 Eparhiei Oradei și 69 Eparhiei Maramureșului. În schimb Eparhiei Gherlei i s-au repartizat 150 de parohii dezmembrate de la Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș, între care și orașul Cluj, care va deveni noua reședință episcopală, *Eparhia* numindu-se de acum *de Cluj-Gherla*, cu catedrala "*Schimbarea la Față*", donată de Sfântul Scaun Bisericii Române Unite încă din anul 1924. În urma acestei restructurări, Eparhia de Cluj-Gherla a rămas cu 628 comunități bisericești, parohii și filiale, arondate în 19 protopopiate pe teritoriul județelor Alba, Bistrița-Năsăud, Cluj, Mureș și Sălaj cu 400.673 credincioși. În această organizare a rămas până în anul 1948, când prin decretul nr. 358 din 1 dec., s-a hotărât trecerea în ilegalitate a Bisericii Române Unite.

EPISCOPUL IOAN ALEXI (1856-1863). Întâiul episcop al Gherlei s-a născut la 24 iunie 1801, în comuna Mălădia, județul Sălaj, din părinți țărani săraci. Tatăl său a fost morar. După altă versiune, s-ar fi născut la Periceu, iar tatăl său ar fi fost păstor din Mălădia.²⁰¹⁾

Studiile primare le-a urmat la Șimleul Silvaniei, iar cele medii la Carei și Oradea. Primit în 1821 în clerul tânăr al Eparhiei Oradea, a fost trimis de episcopul Samuil Vulcan pentru studii teologice la Universitatea din Viena și bursier intern la "*Sfânta Barbara*". După patru ani de studii a fost hirotonit preot celib și numit *administrator parohial* la Borozel, protopopiatul Oradea. În 1831 a fost transferat în centrul eparhial Oradea, în calitate de *protocolist* și *arhivar*, după care a fost promovat *notar* și *asesor consistorial*, devenind și secretar al episcopului Samuil Vulcan. În 1835 a fost trecut iarăși în pastorație și numit paroh în Oradea, parohia Olosig. În 1837 a fost promovat *canonic onorar*, iar la 19 octombrie 1843 a fost numit *canonic actual* în Capitulum eparhial Oradea. Prin decretul imperial din 17 martie 1854 a fost numit *întâiul episcop* al Eparhiei nou înființate a Gherlei. A fost confirmat de Sfântul Scaun prin bula din 16 decembrie 1854 a Papei Pius IX. LA 28 octombrie 1855 a fost consacrat episcop în catedrala din Blaj, odată cu episcopul Lugoșului, Alexandru-Dobra, prin punerea mâinilor mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu, asistat de nunțul apostolic la Viena, Cardinalul Michele Viali Prelf. A fost instalat la Gherla la 7 septembrie 1856 de către același mitropolit. A avut de luptat cu greutățile începutului. Una dintre acestea a fost și împărțirea în două a eparhiei din punct de vedere administrativ, o parte fiind situată pe teritoriul Ungariei, iar cealaltă pe al Transilvaniei, episcopia fiind nevoită a purta corespondență cu două guverne. Și-a constituit capitulum catedral din 6 canonici, în frunte cu Macedon Pop, fost vicar foraneu al Rodnei.

A luat de la început măsuri pentru ridicarea pregătirii clerului. A interzis trimiterea la Blaj la cursurile de Morală de 1-2 ani a tinerilor clerici. Cu toată criza de localuri, însăși reședința fiind așezată în casă închiriată, iar catedrala fiind micuța biserică parohială din cartierul Candia, totuși în noiembrie 1859 a deschis - tot în clădire închiriată - *Liceul teologic regesc episcopal domestic* - Academia Teologică de mai târziu - profesori fiind numiți canonicii, iar prepozitul Macedon Pop a fost numit prodirector. Directorul era episcopul însuși. A făcut multe vizitații canonice.

Bun administrator, a introdus actele de gestiune ale bunurilor și valorilor bisericești și parohiale, obligator jurnal de casă, pretinzând încheierea în fiecare an a conturilor de gestiune, numite *rațiuni*. La 1 ianuarie 1858 a introdus noile matricole pentru botezați, cununați și morți, cu rubricatura scrisă în grafie latină în locul celor cu chirilice folosite până atunci, acordând o deosebită importanță disciplinei demografice, destul de neglijată până la el. Preoților le-a cerut să lase la o parte "**lucrurile cele seculare și politicești**" fiindcă "**nu se țin de chemarea lor**". Deviza lor trebuie să fie "**Sfânta Cruce și Sfânta Evanghelie**". A luat măsurile cele mai potrivite pentru organizarea învățământului elementar confesional care, după Revoluția din 1848/49 și abolirea iobăgiei, a luat un deosebit avânt. A introdus inspectorii școlari mireni, în fiecare comună câte unul, pentru școala poporală confesională sătească. Prepozitul Macedon Pop a fost numit "*suprem inspector școlar*". În 1858, a obținut aprobarea și în 2 ianuarie 1859 a deschis la Năsăud *Preparandia greco-catolică*; aceasta după zece ani de funcționare în centrul grăniceresc, a fost transferată la Gherla.

Iubitor de neam și bun român, episcopul s-a manifestat în mai multe acțiuni de suflet românesc:

- În 1861 i-a făcut o frumoasă primire lui Alexandru Bohățiel, la trecerea prin Gherla în drum de la Cluj spre Năsăud, pentru a-și lua în primire funcția de "căpitan suprem" (prefect) al *Districtului românesc autonom*, nou înființat, al Năsăudului.

- A protestat împotriva celor 58 preținși români care, printr-o petiție redactată în 1860, adresată autorităților ungurești odată cu introducerea cărților funciare, au cerut ca acestea să fie redactate în limba maghiară. Episcopul califică acțiunea lor "**urâtă trădare de neam, oarbă și rușinoasă faptă**", fiindcă "**acest privilegiu, această dreptate aparține întregii națiuni române și nimeni nu are dreptul să renunțe la el fără dreptul și învoirea întregii națiuni**".

- A scos din uz celebrarea liturghiei în limba slavonă din multe biserici din Maramureș, rămase de pe timpul când au aparținut eparhiei rutene de Muncaci. I-a obligat pe preoți să-și cumpere cărți liturgice, tipărite la Blaj.

Intelectual și om de cultură, cunoscător a mai multe limbi străine, clasice și moderne, episcopul Ioan Alexi a avut și preocupări filologice. Încă de pe când era student teolog la Universitatea din Viena a scris o gramatică românească în limba latină: *Gramatica Daco-Romana sive Valachica, latinitate donata, aucta ac in huc ordinem redacta, opere ei studio Ioannis Alexi, clerici almae dioeceseos G. R. C. Magnus Varadiniensis in caesareo regio convictu Viennensi alumni theologi absoluti. Vienne apud bibliopolam Iosephum Geistinger 1826*. Gramatica lui Alexi a întrunit deosebite aprecieri din partea străinilor, pe care autorul i-a convins nu numai de romanitatea limbii române, ci și de faptul că limba română este "**cheia cercetărilor asupra originii tuturor limbilor romanice**".²⁰²⁾

Episcopul a tipărit pe cheltuiala sa **Catehismul mare, mic și mijlociu**, traduse de prepozitul Macedon Pop. A mai contribuit și la editarea altor cărți religioase și pedagogice.

Îmbolnăvindu-se de pneumonie, pe atunci o boală greu vindecabilă, a încetat din viață la 29 iunie 1863. A fost înhumat în cimitirul parohial din Gherla.

EPISCOPUL IOAN VANCEA DE BUTEASA (episcop la Gherla între anii 1865-1869. Ales mitropolit. Vezi mai sus).

EPISCOPUL MIHAIL PAVEL (episcop la Gherla între anii 1873-1879. A fost transferat la Oradea. Vezi mai sus).

EPISCOPUL IOAN SABO (1879-1911). S-a născut la 16 august 1836 în comuna Istrău, județul Satu Mare, fiu al preotului Dumitru, nobil de Cristelec. Studiile primare și liceale le-a urmat la Oradea. A fost elev premiant și cu foarte bună purtare. În anul 1853 a fost trimis la Roma la Colegiul "Sf. Atanasie". La 26 iulie 1859 a fost promovat doctor în Teologie la Institutul "De Propaganda Fide". Revenit de la studii, la 4 noiembrie 1859 a fost hirotonit preot celib în catedrala din Oradea, prin punerea mâinilor episcopului Vasile Erdeli. După hirotonire a fost numit *vice-rector seminarial* și profesor la Școala Normală din Oradea. În 1861 a fost numit *asesor consistorial*, iar în *Șematismul eparhiei Oradea pe anul 1864*, Ioan Sabo mai apare și în oficiile de *examinator* și *fisc consistorial*. La 15 mai 1867 a fost numit *canonic*. Posedând o frumoasă cultură și cunoscând în afara limbilor clasice latina și greaca, mai multe limbi moderne - pe lângă română și maghiară mai vorbea curent italiana, franceza și germana - episcopul Iosif Pop Silagi l-a considerat cel mai ales sftenic al său, luându-l cu el în călătoriile oficiale la Viena și Roma, în vederea rezolvării unor importante probleme bisericesti. Cu o astfel de ocazie Ioan Sabo a fost prezent la Conciliul XX Ecumenic, I Vatican, când, la 28 ianuarie, la Liturghia arhierescă română unită, pontificată de Mitropolitul Ioan Vancea, asistat de episcopul orădean Iosif Pop Silagi, Ioan Sabo, însoțitorul episcopului de la Oradea și Victor Mihali de Apșa, însoțitorul mitropolitului, au servit ca diaconi.

La Sinodul I Provincial, ținut la Blaj la 1872, canonicul Ioan Sabo a fost reprezentantul episcopului Iosif Pop Silagi, rămas acasă bolnav.

După alegerea și plecarea Episcopului Ioan Vancea de la Gherla ca mitropolit la Blaj, Episcopul I. Pop Silagi a stăruit ca în locul lui să fie numit episcop la Gherla canonicul Ioan Sabo, dar atunci Curtea vieneză l-a preferat pe Mihail Pavel. Însă, după vacantarea din nou a scaunului de la Gherla, prin plecarea lui Mihail Pavel la Oradea, prin decretul împărătesc din 18 februarie 1879 a fost numit episcop Ioan Sabo. La 15 mai 1879 a fost consacrat în catedrala din Oradea prin punerea mâinilor

Episcopului Mihail Pavel, iar la 18 august același an, **"în cadre strict oficiale, bisericesti, foarte modeste"**²⁰³ cum a preferat el însuși, a fost instalat la Gherla.

După mai puțin de șase ani de la instalare, episcopul Ioan Sabo s-a îmbolnăvit grav, ultimii cinci ani ai vieții căzând cu totul la pat, fiind purtat cu un cărucior dintr-o cameră într-alta. În acest context și în aceste împrejurări trebuie să fie privită activitatea sa pastorală. Totuși, a încercat să-și îndeplinească îndatoririle chiriarhale cât mai bine posibil.

A participat la toate cele trei concilii provinciale, în 1872 ca delegat, iar în 1882 și 1900 ca episcop eparhiot al Gherlei. În 1886 a vizitat Roma împreună cu toți episcopii români uniți, în frunte cu Mitropolitul Ioan Vancea, *ad limina Apostolorum*.

Episcopul Ioan Sabo conferea cu multă precauție beneficiile, iar în privința distincțiilor a fost extrem de zgârcit, făcând doar câteva în cei 32 de ani de arhipăstorire. Boala nu i-a îngăduit să facă vizitații canonice, iar consacrări de biserici a făcut numai câteva (Șoimeni, Monor, Năsăud, Suciul de Sus și Bistrița). În timpul său s-a construit catedrala din Gherla, între anii 1905-1907, integral cu banii obținuți de episcop de la guvern, sfârșind astfel oficiul de catedrală a micuței biserici din spatele închisorii, despre care a spus nunțul apostolic de la Viena, Antoniu de Luca, într-o vizită făcută la Gherla: **"Vos estis adhuc in Catacumbis"** (Voi și acum sunteți tot în catacombe). Episcopul Ioan Sabo a cumpărat reședința episcopală, ținută până la el în chirie. A fost categoric împotriva celor ce negustoreau cu intenții liturgice, în care, din păcate, a fost implicat și memorandistul și luptătorul național dr. Vasile Lucaciu, preotul din Șișești, fapt pentru care episcopul și-a atras aspre critici din partea unor organe de presă românești, atât din Transilvania cât și de peste munți, suspectându-l că ar fi fost influențat de stăpânirea maghiară. În realitate problema a avut un caracter pur bisericesc, însă - poate - timpul sancționării aplicate de episcop n-a fost bine ales, fiindcă a coincis cu prigoana maghiară împotriva memorandiștilor. În schimb nu i-au fost socotite episcopului meritele naționale ce-i revin în lupta cu guvernul maghiar. Așa, a refuzat introducerea limbii maghiare în Seminarul teologic, păstrând pentru unele studii limba latină și pentru cele mai multe limba română. A susținut caracterul confesional român al Liceului din Năsăud în același scop, precum și catehizarea în limba română nu numai în școlile populare confesionale sătești, ci și în liceele de stat și școlile primare de stat din dieceza de Gherla. Și, îndeosebi, cât a trăit episcopul Sabo, n-au îndrăznit să ridice problema înființării episcopiei de Hajdu-Dorogh, fapt întâmplat numai după moartea sa. Fost coleg de clasă cu președintele Partidului Național Român, George Pop de Băsești, a întreținut cu acesta întinsă corespondență în problemele bisericești și naționale.

S-a stins din viață la 1 mai 1911. Osemintele i-au fost așezate în cripta catedralei din Gherla.

EPISCOPUL VASILE HOSSU (1912-1916). S-a născut la 30 ianuarie 1866 în Târgu Mureș, din părinții Vasile Hossu, protopop districtual și Maria născ. Sebeni. A fost văr primar cu Ioan Hossu, preotul din Milaș, tatăl episcopului cardinal Iuliu Hossu.

Clasele primare le-a urmat la reformati în Târgu Mureș, patru clase gimnaziale la Reghin, iar clasele V, VI și o parte din clasa a VII-a de liceu, la Colegiul reformat din Târgu Mureș, de unde, ca elev în clasa a VII-a, a fost trimis de către mitropolitul Ioan Vancea la Roma, în toamna anului 1882, ca bursier al Colegiului grecesc "*Sf. Atanasie*" și student al Institutului "*De Propaganda Fide*". La 6 august 1884 a fost promovat doctor în Filosofie. Grav bolnav s-a întors acasă, la 15 iulie 1887, fără a termina examenele în vederea promovării doctoratului în Teologie. S-a vindecat cu greu, iar corpul profesoral de la Institutul "*De Propaganda Fide*", luând în considerare succesele sale excepționale de la examenele anterioare din cei trei ani de studii teologice, în unanimitatea de voturi a propus Papei Leon XIII, să fie dispensat de restul examenelor și, la 13 noiembrie 1887, a fost promovat doctor în Teologie.

La 27 august 1888 a fost hirotonit preot celib în catedrala din Blaj de către mitropolitul Ioan Vancea, iar în ziua următoare, 28 august, a fost numit profesor de Teologie Dogmatică la Seminarul Teologic din Blaj. A fost numit membru în diferite comisii arhidiecezane. În 1900, împreună cu dr. Alexandru Grama, dr. Augustin Bunea, dr. V. Smighelschi și dr. Izidor Marcu au înființat *săptămânalul bisericesc-politic "Unirea"*, al cărui redactor responsabil a fost un an și jumătate. A rămas colaboratorul "*Unirii*" până la moarte.

La procesul Memorandumului, 1894, profesorul de Teologie dr. Vasile Hossu, participant din partea săptămânalului "Unirea", a fost numit președintele Comitetului internațional de presă, fiind cunosător al mai multor limbi străine de mare circulație, pentru a putea conversa cu reprezentanții ziarelor europene.

Încredințându-i-se, în 1891, catedra de filosofie a clasei VIII de liceu (azi XII), a scris și tipărit **Manualul de Psihologie și Logică pentru clasa a VIII-a gimnazială**, editată în Blaj, în 1898. Tot în 1898 a fost ales canonic și confirmat odată cu Augustin Bunea - numit mai înainte - și V. Smighelschi.

În 1900 a participat la Conciliul al III-lea provincial, ca delegat al Capitulului arhidiecezan și a fost desemnat prim secretar. În 1901 a fost numit de către Papa Leon XIII "prelat domestic". În *Șemantismul jubiliar* al arhidiecezei pe anul 1900 a scris partea istorică *Seria capitularilor*, cuprinzând biografiile tuturor canonicilor arhidiecezani, de la înființarea capitulului până la zi.

Episcop la Lugoj (1903-1912). Prin decretul imperial din 16 mai 1903, canonicul Vasile Hossu a fost numit episcop al Lugojului, în scaunul rămas vacant prin transferul Episcopului Demetriu Radu de la Lugoj la Oradea. La 25 mai același an a fost confirmat de Sfântul Scaun Apostolic. La 21 septembrie a fost consacrat în catedrala din Blaj prin punerea mâinilor Mitropolitului Victor Mihali, asistat de Demetriu Radu Episcopul Oradei, iar la 27 septembrie 1903 a fost întronizat la Lugoj cu mare solemnitate. Din activitatea sa de episcop al Lugojului menționăm:

- A servit toate sărbătorile mai mari de peste an, fie în catedrală, fie în sate în vizitații canonice, Sf. Liturghie arhierescă și a predicat.

- A făcut vizitații canonice în 125 din cele 163 de parohii ale diecezei, în unele de mai multe ori.

- A consacrat 10 biserici, cu care ocazie de multe ori a hirotonit preoți.

- A redus numărul preoților moraliști. A obținut 350.000 coroane pentru construcția unui seminar teologic. Acesta l-a deschis succesorul său, Valeriu Traian Frențiu.

- A renovat și împodobit catedrala și i-a procurat ornamente noi, arhieresti, preoțești și diaconești.

- A prevăzut toate bisericile din dieceză cu antimise noi, pe cheltuiala sa.

- A pus disciplină în administrația bisericească și gospodărirea fondurilor bisericești.

- A deschis primul internat de băieți pentru tinerii elevi români la Lugoj.

- A obligat preoții să facă și catehizare.

- A restaurat mănăstirea Prislop, reclădindu-i casele dărăpănate.

- A stăruit mult pentru educația morală a credincioșilor, prin misiuni sfinte și combaterea concubinajului, foarte răspândit în Banat.

- Sub pastorația lui s-au ridicat și reparat 60 biserici, 12 case parohiale și 28 de școli, obținând în acest scop un ajutor în sumă de 200.000 coroane ș. a.

Episcop la Gherla. La 15 noiembrie 1911 a fost transferat prin decret imperial la Gherla. La 10 decembrie același an, transferul a fost confirmat de Sfântul Scaun Apostolic. Mare bucurie în eparhia Gherlei, după păstorirea unui ierarh imobilizat la pat atât timp de boală, prin venirea lui Vasile Hossu. Toate ziarele și revistele românești din Transilvania a consemnat această veste. La sosirea în Gherla, în 6 august 1912, a fost primit cu mare căldură. Întronarea solemnă s-a făcut duminică 11 august 1912. În aceeași zi, printr-o circulară episcopală, a anunțat clerul eparhial că a luat conducerea eparhiei cu toate formele canonice. Începutul păstoririi și-l face prin acte de disciplină spirituală, înființând Reuniunea de Misiuni Sfinte, reglementând problema pe atunci atât de spinoasă, a intențiilor misale, punând-o sub controlul canonicului Ioan Ivașco. A luat măsuri pentru ținerea exercițiilor spirituale pentru preoți pe centre la care participau preoți din protopopiatele mai apropiate. Așa s-au ținut la Dej, Bistrița, Șomcuta Mare, Baia Mare, Șimleu, Sighetu Marmației etc. A început să facă vizitații canonice și sfințiri de biserici, să participe la reuniturile învățătoarești. A editat în 1914 Șematismul în limba română și o ediție în limba latină. A făcut nenumărate promovări și distincții în clerul de mir, de parohi, protopopi actuali, protopopi onorari etc., atât de delăsate sub arhipăstoria antecesorului său, Ioan Sabo.

Discursul rostit în iunie 1913 în Casa Magnaților din Budapesta, împotriva înființării episcopiei de Hajdu-Dorogh, rămâne o capodoperă de combativitate națională, care a dezmeticit pe mulți dintre cei care acuzau episcopatul român unit că nu ar fi fost destul de combativ și de hotărât în atitudinea sa, față de înființarea, exclusiv din șovinism maghiar, a acelei episcopii de Hajdu-Dorogh.

Și-a continuat vizitațiile canonice în toate părțile diecezei, iar la izbucnirea războiului mondial din 1914 a luat cele mai potrivite măsuri de ajutoare a familiilor celor mobilizați dând dispensă arhierescă de a se face clăci, în duminici și sărbători, în favoarea familiilor cu bărbați duși pe câmpul de luptă. Noaptea de Ajun a anului 1915 a petrecut-o, însoțit de clerul gremial, intelectualii gherleni și clericii seminariști, în mijlocul răniților adunați de pe diferite fronturi și cazați în Institutul corector, transformat în spital de campanie, azi penitenciar.

Dragostea față de învățământ și-a arătat-o nu numai prin supravegherea și ajutorarea școlilor existente, ci mai ales prin înființarea noii școli preparandiale de fete și așezarea ei, la început, în incinta reședinței episcopale, în care episcopul și-a restrâns propriul său spațiu de locuit. Alături de seminarul teologic și preparandia de băieți, preparandia de fete va fi un alt focar de cultură românească la Gherla.

Visul Episcopului Vasile Hossu era să aibă în Gherla un complex de edificii mărețe, un Vatican Românesc pe care, deși l-a început, n-a reușit să-l continue din cauza primului război mondial, rămânând în urma lui doar fundațiile.

Îmbolnăvindu-se, la 13 ianuarie 1916 a încetat din viață la Budapesta în casa medicului George Bilașcu, plecat să-și caute de sănătate. Ori de câte ori mergea în capitala Ungariei, la doctorul Bilașcu își avea reședința și o capelă. Osemintele i-au fost aduse la Gherla și îngropate în cripta catedralei. Ar fi dorit să fie înhumat la Mănăstirea Nicula, dar nu apucase să-și pregătească locul de veci.

CARDINALUL IULIU HOSSU (1917-1970). A fost una dintre figurile cele mai complexe dintre ierarhii Bisericii Române Unite. Un uriaș predestinat pentru lucruri mari. Martir al Bisericii și erou național, s-a născut la 30 ianuarie 1885, în comuna Milaș, azi în județul Bistrița-Năsăud, al treilea din cei șase băieți ai preotului Ioan Hossu și ai soției sale Victoria născută Măriuțiu. Atât după tată, cât și după mamă, provine din vechi familii cu tradiție în viața Transilvaniei. Doi dintre străbuni au fost voievozi în Țara Chioarului încă la 1525, Petru și Toma Hossu, primul stingându-se în lupta de la Mohács contra otomanilor, la 1526. Mama, în plan îndepărtat, provine din același neam al Hosseștilor; bunica episcopului, Adolfina Hossu, fiica protopopului districtual Ștefan Hossu din Indol, azi Deleni, județul Cluj, s-a căsătorit cu Simion Măriuțiu (Maurițiu), tribun în Revoluția din 1848/49 în Legiunea XIII-a de glotași de pe Câmpie, condusă de prefectul lui Avram Iancu, Nicolae Vlăduțiu, preot unit în Bogata, județul Mureș.²⁰⁴⁾

Studiile primare le-a urmat în localitatea natală, între anii 1892-1896, primele trei clase gimnaziale la Reghin cu limba de predare germană, între anii 1896-1899, clasa a IV-a la Gimnaziul romano-catolic maghiar din Târgu-Mureș, iar ultimele clase liceale, V-VIII (azi IX-XII), la gimnaziul superior greco-catolic din Blaj. Aici a fost coleg de clasă cu viitorul profesor universitar, medicul dr. Iuliu Hațieganu, ambii elevi excepționali la învățătură. În 1904 a promovat examenul de maturitate, a fost primit în clerul tânăr al eparhiei Lugojului - de către Episcopul Vasile Hossu - și a fost trimis la Roma, ca student la Institutul "*De Propaganda Fide*", care-i păstrează numele în calitate de "*EX PRIMO PREFETTO*".²⁰⁵⁾ În 1910 a fost promovat doctor în Sfânta Teologie. În 27 martie 1910, ultimul an de studii, a fost hirotonit preot, în Roma, de către episcopul Vasile Hossu al Lugojului. Revenit la Lugoj a fost integrat în oficiul diecezan ca protocolist, arhivar și bibliotecar, apoi avansat *vice-notar consistorial* și *secretar episcopesc*. În 1912 a fost promovat *director de cancelarie* de către noul episcop al Lugojului, Valeriu Traian Frențiu. În 1913 este numit *profesor titular la catedra de Studii biblice* la Academia de Teologie nou înființată la Lugoj. În 1914 face o călătorie de studii în Germania și Franța și participă ca delegat, la Congresul Euharistic internațional de la Lourdes. În timpul călătoriei îl surprinde izbucnirea primului război mondial. Întors la Lugoj este mobilizat și repartizat ca preot militar pentru pastorația răniților, cu deosebire români, din spitalele militare ale Austriei, Boemiei și Moraviei. Tuturor răniților le exprimă nădejdea în biruință: "**Dreptatea va învinge!**"

Episcop de Gherla (1917-1930). La 3 martie 1917, prin decret imperial a fost numit episcop al Gherlei, în scaunul eparhial rămas vacant prin moartea Episcopului Vasile Hossu. În 21 noiembrie-4 decembrie 1917 este hirotonit episcop în catedrala din Blaj, prin punerea mâinilor mitropolitului Victor Mihali de Apșa, asistat de Demetriu Radu, episcopul Oradei și Valeriu Traian Frențiu, episcopul Lugojului. La 15 decembrie preia oficiul eparhial, iar la 16 decembrie 1917 are loc instalarea festivă în catedrala din Gherla.

La 1 Decembrie 1918, tânărul episcop participă la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, vorbește Adunării și citește *"Declarația Unirii"*, amintind de *"Biruința dreptății"*. La 3 decembrie 1918, împreună cu Miron Cristea, episcopul ortodox al Caransebeșului, Alexandru Vaida-Voievod și Vasile Goldiș prezintă, la București, Regelui Ferdinand I și Guvernului României, hotărârea de unire a Transilvaniei cu Țara Mamă.

Între 14 iunie 1920 - 5 octombrie 1926 face vizitații canonice în 746 de comunități ecleziastice, parohii și filii, de unde și apelativul de **"episcop al vizitațiilor canonice"**.

În calitate de senator de drept participă și ia cuvântul în toate problemele care privesc Biserica, școala, relațiile Bisericii cu statul, Concordatul cu Sfântul Scaun Apostolic etc.

Episcop de Cluj-Gherla (1930-1970). La 5 iunie 1930, prin bula Papei Pius al XI-lea *Solemni Convertione* se prevede rearondarea Provinciei Mitropolitane și înființarea *Episcopiei Maramureșului* cu reședința la Baia Mare. Episcopia de Gherla suferă și ea o rearondare, o parte din parohiile sale fiind transferate la eparhia Oradea și la nou înființata eparhie a Maramureșului, primind în schimb alte parohii de la Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș, între care și cele din orașul Cluj, acest oraș devenind noua reședință episcopală, eparhia devenind *de Cluj-Gherla*, cu catedrala eparhială biserica Minorităților *"Schimbarea la Față"*, ajunsă în proprietatea Bisericii Române Unite prin donația pontificală din 1924, cea din Gherla rămânând co-catedrală eparhială. Între ctitoriile episcopului Iuliu Hossu, enumerând doar pe cele mai importante, nu pot rămâne neamintite: *Casa Popenilor* din Gherla, cumpărată în anul 1930 pentru Academia teologică pe care, după numai un an, o lasă Școlii Normale de fete, Academia mutându-se la Cluj, începând cu anul universitar 1931-1932; la Cluj a cumpărat, pentru *reședința episcopală*, palatul din Calea Moșilor nr. 26 de la familia Vesselényi, apoi *palatul Farmaciștilor* din Calea Moșilor nr. 24, în vecinătatea nemijlocită cu reședința, în care a așezat internatul de băieți, a construit impunătorul local al *Academiei de Teologie* din str. I. C. Brătianu nr.15 în care, pe lângă Academia teologică, a așezat în 1945 și Liceul de băieți român unit *"Inochentie Micu Clain"*. A adaptat catedrala *"Schimbarea la Față"* ritului bizantin prin dotarea cu un iconostas, o adevărată operă de artă.

Între 1930-1940 a continuat, în același ritm susținut, vizitațiile canonice, îndeosebi în parohiile anexate eparhiei prin arondarea din 1930.

La 30 august 1940 devine conducătorul românilor din Transilvania de Nord, răpiți prin diktatul de la Viena, singurul român în Casa Magnaților. De multe ori a fost victima șovinismului maghiar horthyst. De două ori au atentat la viața lui. În timpul celui de-al doilea război mondial a vizitat răniții din spitalele militare și pe românii din lagărele de muncă forțată de pe întinsul Ungariei, făcându-le slujbe religioase și împărtășindu-i atât cu ajutoare cât și cu mângâieri sufletești. A cercetat pe evreii din ghetouri și a participat la salvarea mai multora dintre ei de la deportare.

În 29 august 1941 a fost numit Administrator Apostolic al eparhiei Oradea, în lipsa episcopului titular Valeriu Traian Frențiu, neadmis de horthyști să revină de la Beiuș la Oradea. La Oradea l-a avut ca auxiliar pe Episcopul Ioan Suciu.

Pe tot timpul activității sale arhipăstorești, Episcopul Iuliu Hossu n-a scăpat din vedere principala misiune a episcopatului, viața spirituală din eparhie, pe care a îndrumat-o cu competență, purtând o deosebită grijă atât clerului cât și credincioșilor. La fel, avea mereu la suflet formarea clerului tânăr, pe care-l supraveghea de aproape, asistând la toate sesiunile de examene la studiile principale. Clerul de mir, inclusiv cel gremial, era convocat periodic, pe serii, vara, la exerciții spirituale de câte o săptămână, episcopul fiind prezent la toate seriile. Pentru credincioși erau organizate misiunile sfinte, la care conducătorul era întotdeauna unul dintre preoții cei mai buni predicatori, fie din centrul eparhial fie din afara lui, aceștia fiind organizați în *Reuniunea diecezană de misiuni sfinte*. Vizitațiile canonice ale episcopului, împreunate de multe ori cu sfințiri de biserici sau cu hirotoniri de preoți, care au cuprins toată eparhia de la un cap la altul, erau de asemenea adevărate perelinaje de înălțare sufletească, așa cum erau și cele anuale de la mănăstirile din dieceză, Nicula, Strâmbu, Fizeș, Lupșa etc., la care pelerinii erau prezenți cu zecile sau chiar cu sutele de mii.

Toate acestea au fost stopate în toamna anului 1948, prin integrarea Bisericii Române Unite în Ortodoxie, din dispoziția Moscovei staliniste, de către Partidul comunist român, guvernul ateu al lui Petru Groza și ierarhia Bisericii ortodoxe române. Memoriile episcopatului catolic din România n-au mai ajutat la nimic. N-au fost învrednicite de răspuns. Episcopul Iuliu Hossu a emis la 1 octombrie

1948 decretul de excomunicare a celor 36 de preoți care, sub presiunea organelor politice, au adus hotărîrea de la Cluj, de "revenire" la Ortodoxie. La 8 noiembrie 1948, a fost ultimul episcop greco-catolic depus prin decret guvernamental, după ce a făcut ultima încercare și a prezentat STATUTUL BISERICII CATOLICE DIN ROMÂNIA, împreună cu Episcopul romano-catolic Marton Aron. A fost arestat în noaptea de 27-28 octombrie în București la locuința fratelui său, dr. Traian Hossu și dus la Dragoslavele împreună cu ceilalți ierarhi și membri ai clerului superior al Bisericii Române Unite. Așa a început Calvarul. De acolo, între 27 februarie 1949 - 24 mai 1950 în lagărul de la Mănăstirea Căldărușani și apoi la penitenciarul din Sighetu Marmației până în ianuarie 1955 când, Iuliu Hossu, împreună cu ceilalți doi episcopi supraviețuitori dintre episcopii titulari, Ioan Bălan și Alexandru Rusu, au fost așezați la mănăstirea Curtea de Argeș și de acolo la Ciorogârla, de unde la 12 august 1956, după ce s-a săvârșit liturghia din fața bisericii Piariștilor din Cluj, cei trei episcopi au fost dispersați, Iuliu Hossu fiind fixat cu Domiciliul Obligatoriu la Mănăstirea Căldărușani. În martie 1969, Giuseppe Cheli, trimisul special al Papei Paul VI, i-a adus vestea că a fost promovat CARDINAL (in pectore, păstrată numirea secretă în inima papei) al Bisericii catolice. Invitat să plece la Roma, a refuzat socotind că autoritățile române nu-i vor mai permite reîntoarcerea.

La 28 mai 1970 a încetat din viață în spitalul "*Colentina*" din București, având la căpătâi pe actualul mitropolit și cardinal al Bisericii Române Unite, Alexandru Todea. Avea 85 de ani. Înhumarea a fost fixată de autorități pentru a doua zi, 29 mai, pentru a nu se aduna prea multă lume. A fost așezat provizoriu într-un mormânt al familiei Țurcanu, în cimitirul Belu catolic. Slujba prohodului a fost săvârșită de un singur preot, pr. Zudor de la Bărăție. La 5 martie 1973, Papa Paul VI a făcut public numele cardinalului păstrat în inima sa (in pectore), episcopul român unit de Cluj-Gherla, dr. Iuliu Hossu. La 7 decembrie 1982, osemintele episcopului au fost exhumate și așezate într-alt mormânt, în același cimitir. Lumea a început să facă pelerinaj la mormântul lui, mărturie fiind lumânările și florile ce-i acoperă mereu mormântul.

Iuliu Hossu este întâiul cardinal român unit.^{205 A)}

CAPITOLUL XV

EPISCOPIA LUGOJULUI

SCURT ISTORIC. Situația Bisericii Române Unite în Episcopia Lugojului a fost cu totul deosebită de a celorlalte eparhii. Unirea cu Roma, încheiată de românii din Transilvania după tratativele purtate începând din 1693 și încununate prin hotărârile din sinoadele unioniste ținute în Alba Iulia în 1697-1698 și 1700, nu au avut ecou în Banat, acesta fiind sub ocupația turcească până în anul 1717, când, apoi, prin tratatul de la Passarovitz din 1718, Banatul timișan a trecut în stăpânirea Austriei și a devenit provincie cu administrație militară.²⁰⁶⁾ Devenind de acum propice și activității Bisericii catolice, unii dintre preoții români, animați de puternice sentimente de emancipare de sub tutela Ortodoxiei sârbești, cu limba liturgică slavonă atât de străină de sufletul românesc, precum și îndemnați de călugării iezuiți, au dus tratative de unire cu episcopia romano-catolică a Cenadului, restabilită acum și ea la Timișoara. În 1736 se crease deja un nucleu de preoți români trecuți la unire și, la cererea episcopului romano-catolic, Falkenstein, împăratul a aprobat să se plătească acestor preoți, începând cu data de 1 ianuarie 1737, *congruă*, adică salariu în patru rate anuale. Primii beneficiari ai congruei au fost: preotul din Timișoara, Petroniu Popovici, precum și preoții din Muran, Chesinți, Fintaș, Făget, Fizeș, Goiz, Cacova și Fenlac, iar în alt document mai sunt amintiți cei din Sacoșul Turcesc, Vizma, Gladna, Sărăzani și un diacon din Timișoara. Tot în secolul XVIII a luat ființă parohia Zăbran și cea de la Arad.²⁰⁷⁾

Episcopul romano-catolic mai ceruse împăratului să se înființeze și o episcopie unită pentru români și să se pună la dispoziția episcopului unit câțiva călugări baziliani, care să-l ajute în loc de canonici, iar printr-o altă scrisoare ceruse să fie ajutați uniții să-și ridice biserici sau barem capele sau oratorii. Rezoluția imperială de răspuns la aceste scrisori din 10 mai 1738, a dat o rezolvare favorabilă, împăratul aprobând și hotărînd înființarea unei episcopii unite cu reședința într-una din localitățile Palanca Nouă sau Moldova Nouă, dând totodată îndrumări pentru edificarea unei biserici catedrale, a reședinței episcopale și a unei mănăstiri pentru călugări. Însă, toate hotărârile imperiale din 1738, au rămas literă moartă, datorită unui nou război al Austriei cu turcii, care l-a pierdut și, prin pacea de la Belgrad din 17 septembrie 1739, Austria a pierdut și avantajele obținute prin pacea de la Passarovitz.

Urmașul episcopului Falkenstein, Nicolae Stanislavici, prin raportul său asupra vizitațiilor canonice, repetă și el în 1741 cererea înființării pentru românii uniți a unei episcopii, de data aceasta la Lugoj. Propunerea a rămas, ca și a antecesorului său, fără rezultat, și numai după mai bine de o sută de ani va deveni Lugojul reședință a unei episcopii române unite.

Pe lângă cauzele politice de tot felul care au împiedicat propășirea românească în Banat, cea mai dăunătoare a fost existența Bisericii sârbești. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, 30.000-40.000 de sârbi, *sub conducerea patriarhului ortodox Arsenie Cernovici, au părăsit Serbia și s-au așezat în Ungaria și în satele și orașele Banatului.* Prin decretul din 21 august 1690, împăratul Leopold I acordă patriarhului sârb jurisdicția peste bisericile orientale de rit grecesc. Aceste privilegii numite "*ilirice*", întărite și consfințite și prin alte decrete de mai târziu au ridicat Biserica sârbă la rangul de instituție națională de prim rang. Favorul de a exercita o asemenea jurisdicție, patriarhul sârb l-a înțeles în sensul de a subordona pe toți cei *de confesiune orientală și rit grecesc*, cu deosebire pe românii băștinași și majoritari.²⁰⁸⁾ Cu tot protestul făcut de cardinalul Kolonich, ierarhia sârbească și-a întins tot mai puternic jurisdicția peste români, și nu numai în Banat, ci în toată Ungaria și în Transilvania. În această pretenție a Bisericii sârbe de a domina își au originea răzmerițele religioase, atât a lui Visarion Sarai cât și a lui Sofronie de la Cioara. În urma acestor acțiuni de șovinism sârbesc, în 1766 episcopul Cenadului arată că nu mai rămăseseră în Banat decât două parohii românești unite, Timișoara și Zăbran, acesta din urmă defecționând și iarăși revenind, toate bisericile românești fiind sub jurisdicție sârbească cu limba liturgică slavonă. Tendința sârbilor era totala slavizare a românilor. În acest scop le-a impus limba sârbă nu numai în biserică ci și în școală. Încă de la înscrierea copiilor în clasa I-a elementară li se adăuga la numele de familie sufixul *vici*. Prin biserică, școală și căsătoriile mixte au dispărut mari comunități românești în masa sârbească, cum au fost cele din Chichinda Mare și Becicherecul Mare, azi complet dispărute.²⁰⁹⁾ Înființarea Episcopiei române unite la Oradea în 1777, cu

jurisdicția și peste Banat, a dat naștere *Vicariatului foraneu al Timișoarei*, dar numai cu cele două parohii rămase, menționate mai sus, Timișoara și Zăbran.

O adevărată reacțiune antisârbească a românilor bănățeni a început în anul 1831 cu un val de unire care, încetul cu încetul, a cuprins întregul Banat. În numai 20 de ani, între 1831-1851, s-au convertit la unire comunitățile românești din 20 de localități, între care unele cu toți locuitorii, cum a fost comuna *Chizdia*. La 1836, capelanul român din Lugoj, **"Ștefan Berceanu, după multe suferințe și greutăți la care a fost expus din partea superiorilor sârbi, cu o parte însemnată a locuitorilor români din loc, a depus profesiunea de credință în mâinile protopopului Avram Dobra din Timișoara și s-a deschis capelă pentru cultul divin și s-a înființat parohia română greco-catolică"**.²¹⁰⁾ În 1844 Episcopul Vasile Erdeli de la Oradea a făcut vizitații canonice în parohiile bănățene convertite, fiind primit peste tot în triumf și cu un deosebit entuziasm, care a favorizat continuarea convertirilor, ajungându-se în 1851 la 22 parohii române unite, față de cele două existente înainte.

Aceasta a fost starea de lucruri în Banat la 26 noiembrie 1853, când Sfântul Scaun Apostolic a emis bula *Ecclesiam Christi* de confirmare a hotărârii imperiale de restaurare a Mitropoliei Transilvaniei și înființarea celor două noi episcopii, la Gherla și Lugoj. Prin bula *Apostolicum Ministerium* din aceeași dată, 26 noiembrie 1853, dieceza română unită a Lugojului s-a înființat cu cele 22 de parohii nou înființate din Banat, scoase de sub jurisdicția episcopiei din Oradea și 91 parohii aparținătoare până atunci eparhiei Făgărașului deci, în total 113 parohii.

Nu putem să nu arătăm protestul episcopului Andrei Șaguna de la Sibiu, exprimat prin memoriul înaintat Curții Imperiale în 1850, împotriva înființării episcopiei unite de la Lugoj, susținând că aceasta a fost înființată **"spre stricarea - spune Șaguna - Bisericii noastre din Banat, căci acolo confrății noștri naționali și coreligionari erau foarte mulțumiți cu episcopii sârbi"**. (s.n.) El nu a înțeles durerea bănățenilor, de aceea, la 1855, împreună cu patriarhul de la Carlovitz și cu episcopul sârb de la Vârșeț, au anatemitizat **"Gazeta Transilvaniei de la Brașov... și împreună cu ea au anatemitizat literile latine"**.²¹¹⁾

Înființarea episcopiei Lugojului a dat un nou avânt unirii în Banat. Istoricii enumeră între anii 1853-1901 convertiri în 45 localități din Banatul timișan în care s-au format parohii române unite. În 1930, cu ocazia ultimei arondări a Provinciei Mitropolitane, odată cu înființarea episcopiei Maramureșului, eparhiei Lugojului i s-au mai atașat 20 de parohii, dezmembrate de la episcopia Oradea. Cel mai recent document de care dispunem ne arată la 1 ianuarie 1942 dieceza română unită a Lugojului formată din 235 parohii, grupate în 10 districte protopopești.²¹²⁾ Întrucât după această dată nu au mai avut loc arondări de parohii în cadrul Provinciei Mitropolitane Române Unite, aceasta a fost situația eparhiei Lugojului la 1 decembrie 1948, data desființării *"oficiale"* a Bisericii Române Unite.

EPISCOPUL ALEXANDRU DOBRA (1856-1870). A fost întâiul episcop al eparhiei nou înființate a Lugojului. S-a născut la 15 februarie 1794 în comuna Șopteriu, comitatul Cluj, azi în județul Bistrița-Năsăud, fiu al preotului Simion Dobra. Studiile liceale le-a urmat la Târgu Mureș și Blaj. În 1812 A fost primit în clerul tânăr și s-a înscris la Seminarul teologic din Blaj, dar după doi ani, în 1814 a trecut la Oradea unde și-a continuat studiile. După terminarea seminarului a fost trimis de către Episcopul Samuil Vulcan la studii teologice superioare la Pesta. În 20 noiembrie 1818 a fost hirotonit preot de către același episcop și numit funcționar în cadrul centrului eparhial din Oradea, de unde în 1819 episcopul Vulcan l-a trimis din nou la studii, de data aceasta la Institutul *"Sf. Augustin"* din Viena pentru specializare. Aici, în 1822 a fost promovat doctor în Teologie. În timpul studiilor la Viena a scris lucrarea **"De ortu et progressu schismatis Orientalis"**. În 1823 a fost numit *secretar episcopesc*, apoi *asesor consistorial*, la 10 septembrie 1824 *canonic onorar*, iar la 19 octombrie 1843 *canonic actual* în Capitulum eparhial Oradea. În această calitate l-a găsit la 17 martie 1854 numirea ca episcop al Lugojului, în aceeași zi cu numirea lui Ioan Alexi la Gherla. A fost confirmat la 17 noiembrie 1854 de către Sfântul Scaun Apostolic, iar la 28 octombrie 1855, împreună cu Ioan Alexi, a fost hirotonit în catedrala din Blaj prin punerea mâinilor mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu, zi în care s-a făcut și instalarea acestuia în scaunul restaurat al Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș. Alexandru Dobra a fost instalat abia la 21 septembrie 1856, datorită greutăților începutului, ca și la Gherla, până s-a închiriat reședința episcopală și alte clădiri necesare funcționării unei eparhii. Instalarea s-a făcut în catedrala

din Lugoj **"între cele mai strălucite festivități"**, în prezența episcopului Vasile Erdeli de la Oradea, a episcopilor romano-catolici din Alba Iulia și Timișoara și a contelui Coronini, guvernatorul Banatului timișan, în calitate de comisar regesc.²¹³⁾ După consacrare s-a îngrijit mai întâi de alcătuirea Capitulului eparhial, obținând la 15 ianuarie 1857 rezoluția imperială de numire a primilor canonici (5), iar după câteva luni și confirmarea Sfântului Scaun Apostolic pentru prepozit. A terminat interiorul bisericii parohiale din Lugoj, devenită catedrală episcopală, fiind găsită la instalare terminată abia pe dinafară. A consacrat-o în anul 1868. A înființat fondul **"Rudolfin"** pentru ajutorarea tinerilor din dieceză, îndeosebi a celor ce studiază Teologia.

Episcopul Alexandru Dobra a ostenit mult în organizarea și consolidarea parohiilor, cele mai multe convertite de curând, unele chiar în timpul păstoririi sale, solicitând ajutoare din *fondul religios*, obținând abia pentru unele din ele... Unul dintre impedimentele organizării și sistematizării parohiilor, dotării lor cu biserici, case parohiale, școli etc. a fost *Legea din 1868 asupra trecerilor religioase* și îndeosebi, interpretarea art. XX din 1848 **"ca bisericile cu toate cele ținătoare de ele să rămână celor ce nu ar trece, chiar și dacă ar fi numai câțiva, de care pururea se află."**²¹⁴⁾

În calitate de participant la activitatea națională, episcopul Alexandru Dobra a prezidat *Conferința Națională românească*, ținută în Timișoara la 18-19 noiembrie 1860.

În 1868 a prezidat la Blaj, în calitate de *"comisar regesc"*, împreună cu Alexandru Bohățiel, sinodul electoral pentru alegerea mitropolitului în scaunul rămas vacant prin decesul lui Alexandru Șterca-Șuluțiu, când cele mai multe voturi le-a primit episcopul Gherlei, Ioan Vancea. Deși Alexandru Dobra avea atunci 74 de ani și a cerut să nu-l considere candidat, totuși a primit și el 11 voturi. În același an, în urma vizitei Nunțului Apostolic de la Viena, Mariano Falcinelli, episcopului Dobra i s-a conferit titlul de *Prelat Domestic, Asistent al Tronului Pontifical și Conte roman* precum și decorația *Ordinului Sf. Mormânt din Ierusalim*, în gradul de *cavaler clasa I*, iar împăratul, prin diploma din 19 noiembrie 1868, l-a numit *consilier actual intim de stat*.

La 11 aprilie 1869, deși bătrân și slăbit, a participat la Blaj, ca delegat papal, la instalarea mitropolitului Ioan Vancea, după care, revenit la Lugoj, a slăbit tot mai mult. Duminică, 10 aprilie 1870 a fost ultima dată la biserică, după care miercuri 13 aprilie, după amiază, a decedat subit, în al 77-lea an al vieții, al 52-lea al preoției și al 16-lea al episcopatului.

În timpul păstoririi sale s-au ridicat în eparhia Lugojului peste 30 de biserici, precum și multe școli și case parohiale. A fost unul dintre distinșii oratori ai Bisericii Române Unite.

EPISCOPUL IOAN OLTEANU (Între anii 1870-1874 episcop la Lugoj, iar între 1874-1877, episcop la Oradea. Vezi mai sus.).

EPISCOPUL VICTOR MIHALI DE APȘA. (Între anii 1875-1895 episcop la Lugoj, iar între 1895-1918, mitropolit la Blaj. Vezi mai sus.).

EPISCOPUL DEMETRIU RADU. (Între anii 1897-1903 episcop la Lugoj, iar între anii 1903-1920, episcop la Oradea. Vezi mai sus.).

EPISCOPUL VASILE HOSSU (Între anii 1903-1912 episcop la Lugoj, iar între 1912-1916, episcop la Gherla. Vezi mai sus.).

EPISCOPUL VALERIU TRAIAN FRENȚIU (Între 1913-1922 episcop la Lugoj, iar între 1922-1952 episcop la Oradea. Vezi mai sus.).

EPISCOPUL ALEXANDRU NICOLESCU (Între anii 1922-1935 episcop la Lugoj, iar între anii 1935-1941, mitropolit la Blaj. Vezi mai sus.).

EPISCOPUL IOAN BĂLAN (1935-1959). S-a născut la 11 februarie 1880 la Teiuș, județul Alba. Și-a făcut studiile liceale la Blaj unde a promovat maturitatea în primăvara anului 1899. A fost trimis la studii teologice la Budapesta și Viena. A fost hirotonit preot în 24 iunie 1903. A ajuns paroh și protopop al Bucureștilor pentru parohiile din Vechiul Regat, precum și canonic arhidiecezan și rector

al Academiei de Teologie. Ioan Bălan a fost unul dintre clericii de înaltă cultură ai Bisericii Române Unite. A militat cu deosebire în studiul Dreptului Canonic Bisericesc Oriental. În acest scop a fost desemnat din partea Bisericii Române Unite ca membru în comisia pentru redactarea codului Canonic Oriental, cu sediul la Roma, unde a petrecut mai mult timp. Ca publicist, pe lângă abordarea problemelor de Drept Canonic, Ioan Bălan a abordat o gamă întreagă de probleme bisericesti, axându-se cu deosebire pe studiul limbii cărților liturgice românești. Combătând cu vehemență devierile artificiale de la limba vorbită, inclusiv latinismul exagerat care, pentru a evidenția latinitatea românilor, a introdus cu totul nejustificat o serie de termeni latinizanți ce nu-și aveau locul în limbă și cu atât mai puțin în textele liturgice. În acest scop ne-a lăsat lucrarea **Limba cărților bisericesti**. Dar preocuparea de competență ca om de cultură a lui Ioan Bălan rămâne traducerea Sfintei Scripturi. Astfel, în 1924 ne-a dat **Testamentul Nou**, tipărit la Oradea. Textul este însoțit de *note explicative de subsol*, în care, în primul rând, sunt date *locurile comune* din celelalte cărți ale Sfintei Scripturi, atât ale Testamentului Nou cât și ale Testamentului Vechi, cu indicarea cărții sfinte, a capitolului și versetului în care se găsește locul comun respectiv. La sfârșitul lucrării, sub titlul "*Numele și lucrurile din Noul Testament*", este redat în ordine alfabetică un indice al textelor în care putem găsi sensul evanghelic al celor mai importante noțiuni, acțiuni sau lucrări din economia mântuirii, sprijinit pe textele sfinte ale Noului Testament. Lucrarea rămâne mereu actuală și de un real folos în pastorație, cu deosebire în combaterea sectelor. Ioan Bălan a lucrat și la traducerea Vechiului Testament, dovadă că a fost un bun cunoscător al limbilor clasice, latina, elina și ebraica. Datorită vicisitudinilor vremii traducerea a rămas în manuscris neterminată și nepublicată.

În 1935, în urma vacantării scaunului episcopesc al Lugojului prin alegerea și transferul lui Alexandru Nicolescu ca mitropolit, a fost numit canonicul Ioan Bălan. Pe lângă problemele curente ale eparhiei, episcopul Ioan Bălan s-a ocupat în paralel de traduceri, continuând lucrarea la Testamentul Vechi. Perioada episcopatului său se identifică însă dureros cu timpurile grele prin care a trecut neamul omenesc, Europa și, în mod deosebit, țara noastră. Ne-au fost mutilate frontierele, atât în răsărit cât și în apus. Diktatul de la Viena din 30 august 1940, prin ocupația horthystă, a spintecat în două Biserica Română Unită, în urma căreia sute de preoți uniți au luat calea pribegiei, unii expulzați, alții refugiați din calea prigonitorilor. Mulți dintre aceștia au ajuns și în dieceza Lugojului, unde au găsit în episcopul Ioan Bălan un părinte bun, care i-a adăpostit și ocrotit pe toți cei ce i-au cerut sprijinul și ajutorul.

Episcopul Ioan Bălan a fost de o deosebită modestie, dublată de o bunătate și o generozitate rar întâlnite, la casa lui găsind alinare cei în suferință și stămpărarea foamei mulți flămânzi. Dar pe cât a fost de bun și de generos, pe atât a fost și de hotărât în credință. Arestat în octombrie 1948, a fost supus încercărilor aceluiași Calvar ca și ceilalți ierarhi ai Bisericii Române Unite. L-au găsit trimișii puterii ateiste rugându-se în capelă și de acolo l-au arestat. Avea valiza pregătită. Pe credincioșii pregătiți să-l apere i-a rugat să plece liniștiți acasă. Dus împreună cu ceilalți episcopi la Dragoslavele, la Mănăstirea Căldărușani și din mai 1950, la penitenciarul din Sighetu Marmației, după moartea episcopului Valeriu Traian Frențiu în 1953, a rămas cel mai bătrân dintre ierarhii puși la tăiat lemne cu fierăstrăul, în "*echipa voinicilor*", cum îi numeau în derâdere călăii temniței pe bătrânii ierarhi, care trăgeau câte doi de o parte a fierăstrăului.

În 1955, eliberat de la Sighetu Marmației și dus la București, după "*refacerea*" de la spitalul "*Gerota*", a fost așezat, împreună cu ceilalți doi supraviețuitori dintre ierarhii titulari, Iuliu Hossu și Alexandru Rusu, cu domiciliul obligatoriu la Mănăstirea Curtea de Argeș. În urma energicelor memorii înaintate stăpânirii, cei trei episcopi au fost transferați la Mănăstirea Ciorogârla, iar după Liturghia din 12 august 1956 din fața Bisericii Piarștilor din Cluj au fost dispersați, Ioan Bălan a rămas la Mănăstirea Ciorogârla, lângă București, cu sarcina expresă de a respecta cu strictețe domiciliul obligatoriu. În urma șirului nesfârșit de suferințe și a izolării, s-a îmbolnăvit și, la 4 august 1959, s-a stins din viață. Este înmormântat în Cimitirul Belu Catholic din București.

CAPITOLUL XVI

EPISCOPIA MARAMUREȘULUI

SCURT ISTORIC. Încă la 1850, în discuțiile purtate odată cu restaurarea mitropoliei românești din Transilvania și înființarea a două noi episcopii la Lugoj și Gherla, când a fost vorba de stabilirea reședințelor eparhiale, pentru episcopia Lugojului nu a fost nici o discuție, mai ales că acolo exista deja în oraș o parohie unită, deși convertită de curând, totuși destul de puternică. Avea deja o biserică parohială în construcție, care a devenit apoi catedrală episcopală. Însă, înainte de a se definitiva stabilirea reședinței celei de a doua episcopii nou înființate, s-au purtat discuții, unii fiind pentru fixarea ei la Baia Mare, alții la Dej, biruind până la urmă a treia propunere, a celor ce au optat pentru Gherla. Totuși, Baia Mare a rămas un oraș cu pondere în Biserica Română Unită, credincioșii satelor din jur, până la mari depărtări, fiind aproape în totalitatea lor uniți, inclusiv ai localităților situate în Maramureșul voivodal. Așa că, în 1930, odată cu hotărârea înființării noii episcopii române unite a Maramureșului, de data aceasta dintru început s-a convenit ca reședința eparhială să fie așezată în orașul Baia Mare. Parohiile componente ale noii eparhii au fost dezmembrate din episcopiile române unite de la Oradea și Gherla. Înființarea canonică a episcopiei Maramureșului a fost stabilită prin bula Sfântului Scaun Apostolic, *Sollemni Convettione* din 5 iunie 1930, aplicată prin decretul Nunțiatunii Apostolice din București, emis de nunțul Angel Maria DOLCI la 16 iulie 1930.

EPISCOPUL ALEXANDRU RUSU (1931-1963). A fost întâiul episcop al eparhiei nou înființate a Maramureșului. S-a născut la 22 noiembrie 1884 în comuna Șăulia, fiind unul dintre cei 12 copii ai preotului Vasile Rusu de acolo, 11 băieți și o fată. Doi dintre băieți au fost chemați la preotie, Valer și Alexandru.

Studiile liceale le-a urmat la Bistrița, Tg.Mureș și Blaj, unde a promovat maturitatea în anul 1903, după care a fost trimis la studii teologice la Budapesta. A promovat doctoratul în Teologie în 1910 și în același an a fost hirotonit preot în Catedrala din Blaj, iar la 17 august a fost numit profesor de Teologie Dogmatică la Academia de Teologie din Blaj, catedră onorată înainte cu multă strălucire de către viitorul mitropolit Vasile Suci.

Înscriindu-se pe coordonatele tradiționale ale înaintașilor, Alexandru Rusu, înzestrat cu o deosebită agilitate și o inteligență scilicet, pe lângă activitatea didactică de la catedră, s-a angajat și în cele două direcții clasice de luptă ale intelectualității române din Transilvania, în cea politică de dezrobire națională și în cea culturală de publicist și gazetar. Între anii 1911-1918 a condus revista blăjeană "Cultura Creștină", iar între 1921-1930, la început ca redactor și apoi ca director, săptămânalul "Unirea", înființat la 1890 la Blaj de către neuitații Al. Grama, Aug.Bunea, V. Smighelschi, V. Hossu și Iz. Marcu. Între anii 1918-1920 a fost *Secretar General în Resortul Culte al Consiliului Dirigent și deputat ales*, iar în 1931, după instalarea ca episcop de Maramureș, a fost *senator de drept*. Abia introdus în scaunul eparhial, nu a fost nici el scutit de greutățile începutului, ca organizarea eparhiei, numirea membrilor Capitulului, reorganizarea protopopiatelor, formarea clerului în Academiile teologice ale celorlalte episcopii la Cluj și Oradea. A început și el vizitațiile canonice. În anul 1940 întreaga eparhie a Maramureșului, cu excepția câtorva parohii rutene din Vicariatul Bucovinei, cade sub ocupația horthystă. Episcopul a rămas la datorie, înfruntând teroarea dezlănțuită de ocupanți asupra românilor.

În anul 1946 sinodul electoral mitropolitan întrunit la Blaj a ales pe episcopul Alexandru Rusu pe locul întâi în ternarul candidaților la scaunul mitropolitan al Bisericii Române Unite, rămas vacant prin moartea lui Alexandru Nicolescu în 5 iunie 1941. Însă tratativele duse de Sfântul Scaun Apostolic cu Guvernul Groza pentru recunoașterea noului mitropolit nu au dus la rezultatul scontat și, astfel, scaunul mitropolitan al Bisericii Române Unite nu s-a mai completat.

În anul 1948 episcopul Alexandru Rusu a fost un stâlp al credinței în fața valului de teroare, inițiat de ierarhia Bisericii Ortodoxe Române în cârdășie cu Partidul Comunist. La 18 octombrie 1948 a fost destituit din funcție prin decret guvernamental, dar nu și-a părăsit credincioșii și reședința. A rămas în continuare la Baia Mare până la 28 octombrie când a fost arestat și purtat și el pe drumul Calvarului,

împreună cu ceilalți episcopi români uniți, mai întâi la Dragoslavele, din februarie 1949 la Mănăstirea Căldărușani, din mai 1950 la penitenciarul din Sighetu Marmăției. În 1955, împreună cu Iuliu Hossu și Ioan Bălan, a fost dus și Alexandru Rusu la București, mai întâi pentru "refacere" la spitalul "Gerota" și de acolo în D.O. (domiciliu obligatoriu) la mănăstirea Curtea de Argeș, cazați în odăițele foștilor oameni de serviciu (lachei) ai Curții regale. Acolo redactează memorii către stăpânire, care, multiplicare, au fost difuzate în țară și peste hotare. Se obțin mii de semnături pe liste, prin care credincioșii Bisericii Române Unite solicită libertatea Bisericii, motiv pentru care au fost transferați la mănăstirea Ciorogârla. La 12 august 1956 a avut loc la Cluj Liturghia română unită publică, oficiată de preoții Vasile Chindriși și Izidor Ghiurco, sub cerul liber, în fața bisericii "*Piariștilor*" sau a "*Universității*" din Cluj. Pentru toate aceste "*încălțări ale legii*" a fost făcut responsabil un grup de clerici și credincioși, în frunte cu Episcopul Alexandru Rusu. Ca urmare, cei trei episcopi au fost dispersați de la Mănăstirea Ciorogârla, episcopul Rusu fixat cu domiciliu obligatoriu la mănăstirea "Cocoș", județul Tulcea. La data de 12 mai 1957 a fost judecat de Tribunalul Militar din Cluj și *condamnat la 25 ani muncă silnică pentru instigație și înaltă trădare*. Atât în timpul cercetărilor și anchetei făcute de Securitatea din Cluj, cât și în timpul procesului, episcopul a dovedit o remarcabilă ținută, devenind, din acuzat, acuzator al guvernului comunist pentru atât de dura persecuție dezlănțuită împotriva Bisericii Române Unite, persecuție la care au colaborat oameni atât de mici la suflet și lipsiți de orice sentimente de umanitate din ierarhia Bisericii Ortodoxe Române.

Depus la penitenciarul din Gherla, s-a comportat și acolo cu aceeași ierarhică demnitate, însă viața dură de temniță i-a grăbit sfârșitul și, îmbolnăvindându-se grav în primăvara anului 1963, la 9 mai același an a trecut la cele veșnice, nu înainte de a binecuvânta pe toți cei din jurul lui, părtași ai acelorași suferințe, chiar în ultima zi a vieții sale. A fost înmormântat în cimitirul deținuților din Gherla fără nici un serviciu religios.

CAPITOLUL XVII

ACTIVITATEA NAȚIONALĂ ȘI CULTURALĂ A BISERICII ROMÂNE UNITE ȘI A FIILOR EI

În fața valului de insulte și ocări aruncate asupra catolicismului și cu deosebire asupra Bisericii Române Unite, prin care mai recent unii, în pofida realităților istorice, caută să inoculeze în sufletele credincioșilor neinformați și, îndeosebi, ale tineretului rămas atât de dezorientat în urma propagandei marxist-ateiste de aproape o jumătate de secol, ideea că religia catolică este unguerească și că Biserica Română Unită este o unealtă în mâinile străinilor, nu se poate tăcea. Ba monopolizează *românismul* exclusiv pe seama Ortodoxiei, pe care o declară în mod nejustificat *lege strămoșească*, deși Ortodoxia românească de tip slavo-greco-bizantin ne-a fost impusă de străini din motive meschine, de deznaționalizare și exploatare. Neamul românesc - cum am arătat și mai sus - a devenit ortodox numai prin forța împrejurărilor istorice defavorabile, datorită aceluși nefericit accident pe care istoricul Dimitrie Onciul îl numește **"fatalul destin al istoriei"**.

Creștinismul românesc nu poate fi despărțit de *latinitatea neamului*. Aceste două dimensiuni au luat naștere concomitent și sunt în egală măsură de origine romană: **"Dacia, prin situația ei ca parte integrantă a Europei centrale, s-a găsit, încă de la anul 1.000 înainte de Hristos, legată mai mult de lumea occidentală decât de cea orientală. Rezultatul nu putea să fie decât romanizarea acestei regiuni din Răsărit... formele orientale ale creștinismului și misionarii de limbă greacă, foarte activi în Pontul Euxin, în Egeea și în Adriatica nu au avut nici un succes printre popoarele danubiene. Nu a fost acceptat decât creștinismul de limbă latină... Apostolul goților, Ulfilas, discipol al grecilor, a trebuit să predice în latinește când a avut a face cu geto-romanii de la Dunărea de jos."**²¹⁵⁾

Slavizarea Bisericii românești efectuată atât de silnic, de violent, de către bulgari, începând din secolul al IX-lea, care, spre fericirea noastră, cu toată dominația ei de șapte secole, s-a limitat exclusiv la cler, fie străin, fie autohton slavizat, poporul rămânând în continuare latin, atât în limbă cât și în credință, până azi același, atât de puternic se stabilise latinitatea în limba și credința lui.

Rămâne deci foarte șubredă, ba chiar un paradox, teoria Ortodoxiei românești prin care se susține că suntem *latini în sânge și greco-slavo-bizantini în credință*. Dacă ne-am născut creștini ca neam, nu mai putem avea altă credință decât cea primită de la părinții care ne-au născut. Aceștia, se știe, n-au fost nici greci, nici bulgari, nici slavi. Au fost daci romanizați nu numai prin ocupația puterii imperiale a Romei, ci și prin spiritualitatea ei, care n-a putut fi decât latină, atât în credință cât și în limbă, elemente esențiale existenței noastre ca români. Deci *Biserica noastră strămoșească trebuie să fie latină și în credință, cum e în limbă*. Aceasta a fost Biserica românească din primii aproape 1000 de ani, când credința a fost exprimată prin limba proprie, latina și practică prin ritul propriu, daco-roman, pe care ni l-au înlocuit bulgarii, scăpând de limba slavonă abia după șapte veacuri, ritul bizantin reținându-l până azi.

Așadar, la această Biserică Strămoșească, latină în limbă - devenită cu timpul română - și în spiritualitate catolică, au revenit părinții noștri la 1700 prin unirea cu Biserica Romei. Desigur, scopul unirii a fost dublu: *mai întâi mântuirea sufletului: "Judecând schimbarea acestei lumi înșelătoare și nestarea și neperirea sufletului, căruia în măsură mai mare trebuie a fi decât toate"...*²¹⁶⁾ și *în al doilea rând pentru obținerea privilegiilor* de care se bucura clerul și credincioșii Bisericii catolice cu care se uneau: **"ne mărturisim a fi mădularele cestei Biserici sfinte, catolicească a Romei prin această carte de mărturie a noastră, și cu acele privilegiumuri voim să trăim cu care trăiesc mădularele și popii acestei Biserici sfinte"**. Privilegiile la care se face referirea sunt cele cuprinse în făgăduințele imperiale din diplomele leopoldine: **"precum înălțimea sa împăratul și coronatul craiul nostru ne face părtași"**.²¹⁷⁾

Dar, nu numai că se lăsau așteptate realizările promisiunilor imperiale, ci au fost și atât de contestate de *"staturile"* privilegiate, *Unio trium nationum*, constituite într-o puternică autoritate, care era Dieta Transilvaniei, de atâtea ori în opoziție cu Curtea imperială vieneză. Pe de altă parte, Curtea

Însăși n-a rămas consecventă în promisiunile sale, așa că atitudinea, atât a Curții cât și a dietei a provocat o legitimă reacție din partea românilor, rămași în continuare tributari aceluiași suferințe.

Unirea cu Roma, aducându-i pe părinții noștri în contact cu școlile și cultura Apusului, le-a descoperit și le-a redat conștiința originii romane a neamului românesc, pierdută prin veacurile de asuprire, conștiință din care, în mod natural, au generat sentimentele de stăpâni ai pământului, singurii autohtoni, din veliștea lor, pe gilia pe care au ajuns abia tolerați.

Abstrăgând de cei dintâi doi episcopi uniți, care deși și-au avut și ei meritele lor - Atanasie Anghel prin însuși faptul că a dus la bun sfârșit actul unirii, definitivând tratativele de 5 ani ale predecesorului său Teofil, pe de o parte, și pe de altă parte încalcând, în mod fericit și cu bună știință, porunca patriarhului Dositei al Ierusalimului de a folosi altă limbă liturgică decât cea românească; iar al doilea, Ioan Giurgiu Patachi s-a stins prea devreme din viață, după numai 4 ani de episcopat, în care abia a reușit să transfere reședința eparhială de la Alba Iulia la Făgăraș - întâiul adevărat conducător spiritual și politic al românilor ardeleni a fost episcopul Inochentie Micu Clain. Când a fost ales episcop **"Clain, deși abia student al unei facultăți de Teologie, era nu numai cel mai cult, ci singurul român cult. Român nu numai prin origine, ci român prin sentimente, fire și indiscutabila legătură voită și simțită cu românismul oropsit și disprețuit."**²¹⁸⁾ Atât în dietă, unde, numit din 1732, era întâiul și singurul reprezentant al românilor în acest mare sfat al țării, cât și în relațiile cu curtea imperială, n-a încetat, cu riscul de a fi *aruncat pe fereastră* din dietă, să pretindă *drepturi* pentru fiii neamului său **"apăsați până la sânge"**, cărora **"afară de piele nu li se lasă nimic din ce să trăiască"**. Angajat în lupta cu **"staturile"** ardeleni, Inochentie s-a bazat multă vreme pe Curtea Imperială **"autoarea diplomelor pline de făgăduințe solemne pentru nație care, la răspântia unor vremuri noi, își caută și ea căi noi de ieșire dintr-o situație strivitoare. Curtea însăși, având nevoie în primul rând de liniște, de recruți, de bani și alimente pentru armată, pe care le votau chiar aceia împotriva cărora dezlănțuise episcopul marele său război, l-a părăsit"**.²¹⁹⁾ După ce s-a convins de acest lucru, episcopul n-a întârziat să-i trimită împărătesei Maria Terezia **"zguditorul memoriu din 25 noiembrie (1743), spunându-i că dacă nici de la dânsa nu obține îndreptarea soartei nației, nu-i mai rămâne decât ca, împreună cu ea, cu nația, să se adreseze lui Dumnezeu cel viu din Ceruri ca să facă el dreptate"**.²²⁰⁾ **"Cele 24 memorii înaintate Curții din Viena, altele numeroase înaintate dietei, precum și cuvântările sale rostite cu diferite prilejuri se pot sintetiza astfel: românii să nu mai fie socotiți «tolerați» ci egali în drepturi cu celelalte națiuni constituționale, să fie reprezentați în guvern, în dietă, la dregătorii publici, plebea română să fie pusă pe picior de egalitate cu plebea «națiunilor» constituționale; națiunea română să fie socotită între «stări»; să fie restituite iobagilor pământurile proprii, să se șteargă iobăgia în scaunele săsești, unde oficialitatea silea pe români la robotă, cu toate că aceștia erau liberi; să se acorde dreptul de liberă strămutare iobagilor; aceștia să aibă dreptul la școală, la învățarea de meserii, la intrarea în bresle; să fie redusă robota la două zile pe săptămână «căci, prin muncă neîntreruptă, iobagii se istovesc». Pentru sprijinirea acestor cereri, Inochentie Micu invocă dreptul istoric, originea, vechimea și continuitatea românilor în Dacia: «românii sunt poporul cel mai vechi al țării, sunt aici și viețuiesc neîntrerupt din timpul împăratului Traian», spune Micu. El mai invoca și dreptul natural: numărul românilor, precum și proporția sarcinilor către stat purtate de ei; românii poartă de două ori mai multe sarcini decât toate celelalte naționalități împreună; de aici rezultă principiul că cel ce poartă povara să simtă și favorul (lui sentit onus, sentiat et commodum). Revendicările lui Inochentie, sintetizate în 1744 într-un Supplex Libellus, înaintat împărătesei Maria Terezia, se refereau la întregul popor român (s. n.), la masele populare de la orașe și sate, la iobăgime... Când Inochentie și-a dat seama că nu pe calea petițiilor se pot rezolva asemenea probleme, care, realizate, ar fi zguduit și «tulburat întregul sistem social», ci prin apelul la masele populare, prin chemarea tuturor la luptă, era prea târziu... căci cei doi stăpâni, habsburgii și feudalii, luaseră măsurile necesare pentru preîntâmpinarea izbucnirii răscoalei și pentru pierderea curajosului luptător"...**²²¹⁾

În confruntarea episcopului cu **"staturile"** atât de puternice și cu Curtea imperială, la care s-a adăugat viclenia Ortodoxiei sârbești gata și aceasta a interveni oricând împotriva unității neamului românesc, unitate realizată și exprimată la acea vreme prin Biserica Unită și conducătorul ei, rezultatele obținute n-au fost pe măsura luptei și efortului depus. Națiunea română a rămas în

continuare *tolerată*, și preoțimea ei în mizeria de mai înainte. Totuși a fost atins un mare țel: *Inochentie Micu Clain i-a dat națiunii române un ideal politic solid care i-a călăuzit toate marile acțiuni până la biruința definitivă, încununată cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*. Pe bună dreptate repeta crainicul acestei Uniri, alt titan al Bisericii Române Unite și al neamului Românesc, Cardinalul Iuliu Hossu: **"Dacă n-ar fi fost unirea religioasă de la 1700, nu era nici Adunarea de la Blaj de la 3/15 mai 1848 unde s-a strigat «vrem să ne unim cu Țara» și, fără acestea, nu era nici Unirea din 1918"**.

Înființarea școlilor din Blaj (1754). Odată cu mutarea reședinței episcopale de la Făgăraș, Blajul a devenit centrul bisericesc, politic și cultural al românilor din Transilvania. Realizarea idealului politic național, Inochentie Micu a legat-o de pregătirea culturală a neamului. În acest scop el a pus temelia mănăstirii din Blaj, care trebuia să adăpostească atâtea instituții de cultură. Nu a avut norocul să vadă terminate clădirile începute și deschiderea școlilor pentru care au fost pregătite. Dar acestea le-au deschis urmașii lui, oameni aleși și formați de el. Aceștia au fost: Petru Pavel Aron, Silvestru Caliani, Grigore Maior, Gherontie Cotorea și Atanasie Rednic. Toți au fost la început elevi ai colegiului iezuit din Cluj - cum a fost și Inochentie - după absolvirea căruia i-a trimis la Tirnavia, la Viena, la Roma. Trei dintre ei, Petru P. Aron, Atanasie Rednic și Grigore Maior i-au fost urmașii în scaun și au păstorit Biserica Română Unită până în anul 1782. Ei au pus bazele școlilor blăjene în anul 1754, sub episcopatul lui Petru P. Aron. Vom reveni asupra importanței și rolului acestor *"fântâni ale darului"*, care au fost școlile blăjene pentru cultura și realizarea idealului politic național al neamului românesc.

Răscoala lui Horia (1784-1785). De la Inochentie Micu Clain și până la înființarea Partidului Național Român, la 1869 și 1881, Biserica Română Unită a fost în fruntea tuturor marilor acțiuni. Nici după aceea nu va părăsi lupta, ci va participa ca primă secundantă la programul partidului, până la izbânda definitivă. Răscoala lui Horia a fost o continuare firească a luptei începute de Inochentie, cu alte arme, dar împotriva acelorași opresiuni și a acelorași neîmplinite făgăduințe. Cu toate că unii confesionaliști o consideră ca răscoală ortodoxă, nu trebuie uitat că, în vara anului 1782, se prezintă la sobor la Blaj, Nicola Ursu-Horia împreună cu Giorgiu Pop Crișan și Ioan Cloșca, însoțiți de alți români din mai multe sate, oameni din ambele Biserici românești. La Blaj păstora *Inochentie redivivus*, inimosul episcop Grigore Maior. Au ținut cu toții sfat sub conducerea episcopului și au adus hotărâri privitoare la răscoala proiectată. Hotărârile au rămas secrete. Episcopul i-a dăruit atunci lui Horia o cruce de aramă aurită, pe care să jure preotul, cântărețul bisericii și câte cinci români din fiecare sat, pentru pregătirea răscoalei și păstrarea secretului.²²²⁾ Cum am văzut mai sus, agitația contra nedreptății sociale i-a provocat episcopul Grigore Maior demisia din episcopat, pensionarea și trimiterea la mănăstire.

Deschizând o paranteză în legătură cu comportamentul ierarhiei ortodoxe din Transilvania față de răscoala de la 1784-1785 de sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, se știe că, la 1761, a fost restaurată în Transilvania această ierarhie, prin numirea episcopului sârb Dionisie Novacovici (1761-1767), care și-a stabilit reședința la Rășinari, iar în 1767 s-a retras din scaun. A fost urmat de alți episcopi sârbi: Sofronie Chirilovici (1770-1774), întâiul episcop ortodox cu reședința la Sibiu, apoi Ghedeon Nichitici (1783-1788) și Gherasim Adamovici (1789-1796), mort la vârsta de 52 de ani. În 1810 va urma la scaun Vasile Moga (instalat în 1811), întâiul ierarh ortodox de origine română după unirea din 1700.

Desigur că sub raport național, românesc, în arhipăstorirea episcopilor sârbi menționați, nu poate fi consemnat nimic pozitiv, decât cel mult semnarea, cum vom vedea în continuare, a memoriului numit *Supplex Libellus Valachorum*, redactat de blăjenii uniți, de către episcopul Gherasim Adamovici, alături de Ioan Bob, episcopul greco-catolic.

Nu poate să rămână însă neconsemnată contribuția negativă a episcopului ortodox de la Sibiu, Ghedeon Nichitici, care, pus în slujba stăpânirii austriece, i-a adus acesteia servicii deosebite pentru lichidarea răscoalei lui Horia, precum vom consemna, și recompensa ce i s-a dat de către guvern, ca răsplată a trădării. Dăm și noi aici, după Ioan Fruma, **"Procesul și martiriul lui Horia"**, apărut în Editura Dacia Traiană, Sibiu, 1947, (ca și în revista *"Deșteptarea credinței"* din Dej, nr. 2 (11) - 1991, pp. 13-14) descrierea evenimentelor:

pag. 33. Lui Mihai von Brukenthal i se dă, de altfel, în ziua de 11 octombrie 1784, ordin de la împărăție de a se înțelege cu episcopul neunit, Ghedeon Nichitici, om fidel și de încredere, pe care să-l trimită în ținutul Zlatnei pentru a începe tratative cu conducătorul răscoalei (cu Horia).

pag. 47. Dar cum acțiunea mai hotărâtă a armatei, iar pe de altă parte acțiunea Episcopului Ghedeon Nichitici, începe să dea rodade, Horia devenea tot mai izolat... În consecință a cerut protopopului de la Abrud de a folosi această ocazie bună pentru a descoperi poporului înșelăciunile lui Horia...

pag. 54. Acțiunea episcopului Ghedeon Nichitici și a preoților lui, precum și a autorităților civile, care promiteau iertarea tuturor celor ce se vor întoarce liniștiți la casele lor... aveau să grăbească obiectivul urmărit de la început: izolarea capilor răscoalei...

pag. 56. Horia a căutat să se apropie de episcopul Nichitici printr-o scrisoare din 12 noiembrie 1784, în care invită pe episcop să vină să-și viziteze credincioșii de acolo, care-l vor primi cu bucurie. Episcopul nu primi însă mâna întinsă de Horia, plecată și supusă...

pag. 57. Chiar și înfrângerea țăranilor de la Mihăileni, care avea să schimbe pentru prima dată situația în favoarea armatei, se datorește în cea mai mare parte episcopului Ghedeon Nichitici și emisarilor săi, care ținură de vorbă pe țăranii, până când armatele îl înconjură.

pag. 241. **"Răsplata trădării"**. Sub acest titlu, autorul înșiră premiile în bani și diplome date celor ce l-au prins pe Horia. Premiera în cadru solemn la Zlatna a făcut-o comisarul Mihai von Brukenthal. Cea mai mare sumă, 1.000 de florini, a primit-o episcopul ortodox Ghedeon Nichitici de la Sibiu, la 5 februarie 1785, iar a două, de 800 de florini, a primit-o episcopul ortodox de la Arad Petru Popovici, iar Iosif Adamovici, protopop din Abrud, a primit 30 de galbeni și o medalie de aur...

Supplex Libellus Valachorum. Petiția-memoriu din martie 1791, cunoscută sub numele de Supplex Libellus Valachorum, prin care românii, continuând lupta lui Inochentie Micu, au cerut, printre altele, egalitate în drepturi cu celelalte națiuni și reprezentarea în dietă proporțională cu numărul contribuabililor, a fost redactată de învățații fii ai Bisericii Române Unite: Samuil Micu, Petru Maior și Gheorghe Șincai, corifeii Școlii Ardelene; Ioan Para, unul din capii mișcării naționale din anii 1790-1792, vicarul foraneu unit al Rodnei, care caracterizează astfel situația disperată în care au ajuns românii după răscoala lui Horia: **"Căci clerul e lipsit aproape total de orice subzistență, poporul este oprimat, nobilii români sunt excluși de la funcțiuni, nu este nimeni care să se îngrijească de noi"**.²²³⁾ Au mai colaborat la redactare Ignatie Darabant, episcopul român unit al Oradei, conducătorul delegației de prezentare la Curtea imperială, apoi oculistul Ioan Piuariu Molnar, Iosif Miheși, Ioan Cosma, Aron Pop etc. Memoriul a fost respins. Un nou memoriu, prezentat de cei doi episcopi, Ioan Bob și Gherasim Adamovici, primește răspuns de la împăratul că a luat cunoștință de cererile poporului român și că va căuta să le rezolve păsurile, însă nu s-au rezolvat niciodată.²²⁴⁾

Școala Ardeleană. Exponenții iluștri ai Școlii Ardelene sunt: Samuil Micu (1745-1806), Gheorghe Șincai (1754-1816) și Petru Maior (1760-1821). Micu a studiat la Blaj și Viena, ceilalți doi au fost și la Roma 5 ani. **"Din cunoașterea limbii latine și vizitarea Romei, tinerii ardeleni au ajuns la conștiința latinității noastre. Spre deosebire de cronicarii veacurilor precedente, ardelenii se încălzesc de această constatare și știu să o exploateze în favoarea lor. Constatarea originii noastre a devenit o armă de luptă împotriva impilatorilor și un izvor de știință. În urma propagandei latiniste, românii ardeleni renasc la o nouă viață națională"**.²²⁵⁾

"Iluminați cu multă documentație asupra latinității noastre, blăjenii încep cu ardoare vrednică de laudă să demonstreze noblețea neamului... Câteștrei au făcut opere istorice... Problema limbii le stă mai cu seamă pe suflet celor trei mari blăjeni. Limba trebuie să fie o icoană a romanității noastre. Slova cirilică înstrăina ochiul neprietenului și de aceea Clain, (Samuil n. n.) cel dintâi adoptă într-o Carte de Rogacioni pentru evlavia homului chrestin (Viena 1779) litera latină în chip sistematic, dând la sfârșit și norme de scriere."²²⁶⁾ La începutul secolului al XIX-lea dominația Școlii Ardelene în activitatea națională și culturală românească a fost totală. Crescuți în spiritul latinist al corifeilor Școlii Ardelene, care au pus la baza activității lor Istoria și Filologia, ideea Unității naționale a tuturor românilor de pe teritoriul vechii Dacii, discipolii și continuatorii acestora au fructificat ideile și gândurile lor. Meritul principal în deșteptarea sentimentelor naționale și, implicit, a culturii, legate atât de mult de romanitate, îl vor avea dascălii școlilor blăjene și ucenicii lor din care s-a ridicat protipendada românească, atât de implicați în activitatea revoluționară

de la 1848, iar Blajul, ca localitate, a devenit "*Mica Romă*" a Transilvaniei. În 1826 a apărut la Blaj Simion Bărnuțiu, ca școlar, unde a studiat "***până în 1829 filosofia și teologia, cunoscând acum pentru întâia oară un mediu intelectual românesc***".²²⁷⁾ În același timp ajung la Blaj, la studii, ca și Bărnuțiu, mai întâi elevi și apoi cu toții profesori, Timotei Cipariu și George Barițiu. În 1835 Timotei Cipariu întrerupe tipăritul cirilic al cărților bisericești, editând la Blaj **Orologionul** (Ciaslovul) cu litere latine. Simion Bărnuțiu va ajunge primul om politic al Națiunii Române din Transilvania, T. Cipariu, filologul recunoscut ca "***părintele filologiei române***", iar G. Barițiu, în calitate de redactor al celor două publicații de la Brașov, "*Gazeta de Transilvania*" și "*Foaie pentru minte, inimă și literatură*", luptătorul cu cuvântul scris și istoricul Transilvaniei, "***pre două sute de ani din urmă***".

Pe lângă funcția de profesor, Bărnuțiu deținea din 1834 și pe cea de secretar al consistorului episcopesc din Blaj. Mai era în această funcție la 1842, când dieta din Cluj "***alcătuită din 310 membri, dintre care 283 erau nobili maghiari și 27 patricieni sași, dar în care românii, ce formau majoritatea populației, nu aveau nici un reprezentant, a votat la 31 ianuarie un articol de lege prin care, într-un termen de zece ani, limba maghiară se introducea ca limbă obligatorie pentru toate autoritățile și instituțiile din Transilvania, pentru toate școlile, cu anumite excepții în favoarea sașilor, pentru toți funcționarii, preconizându-se totodată luarea de măsuri administrative ca însuși poporul de rând al românilor să învețe ungurește***". Dar consistorul din Blaj, convocat, în lipsa episcopului Ioan Lemeni, de către prepozitul și vicarul Simion Crainic la 15 februarie 1842, în urma unei viguroase motivări istorice și filologice a lui Bărnuțiu "***a redactat un demn și cutezător protest împotriva acestei odioase legi: «Mărturisim, se afirma în protest, că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege care, pentru obiceiurile și credința noastră, pregătește un pericol și un obstacol, iar pentru naționalitatea română ruină și pieire»***".²²⁸⁾ Din păcate, istoriografia confesionalistă caută să pună în sarcina episcopului Ioan Lemeni litigiul acestuia cu Bărnuțiu, pe seama acestei opoziții împotriva maghiarizării. În realitate conflictul dintre cei doi a fost de natură exclusiv ecleziastică. Pe de altă parte, se omite Sibiul ortodox care, sub episcopul Vasile Moga, nu a reacționat în nici un fel împotriva măsurilor de maghiarizare luate de dietă, conformându-se întrutotul.

Revoluția din 1848-1849. Pregătirea spirituală a mișcării revoluționare din 1848-49 din Transilvania își are baza în Unirea de la 1700 cu Roma. Prin trimiterea tinerilor clerici la școlile din Apus, cu deosebire la Roma, aceștia au luat la cunoștință de latinitatea și continuitatea românilor pe pământul vechii Dacii. Întorși acasă, au găsit în școlile Blajului condiții optime pentru răspândirea cunoștințelor lor istorice despre originea și autohtonitatea românilor, din care rezultă în mod natural că trebuie să câștige toate drepturile ce le-au fost răpite în cursul timpului de noii ocupanți ai pământului străbun. "***Scrierile istorice ale corifeilor Școlii Ardelene aduc asemenea învățături și îndemnuri. Primul argument descoperit și utilizat a fost latinitatea limbii române, care a dus la apariția studiilor filologice, gramaticale și dicționare, și au impus înlocuirea alfabetului cirilic cu scrierea latină, scriere pierdută prin slavizarea limbii liturgice. Toate gramaticile și dicționarele din această vreme au ca scop dovedirea latinității române și eliminarea cuvintelor de origine străină***".²²⁹⁾ Din propaganda istorico-filologică s-a dezvoltat pregătirea politică, argumentele istorico-filologice fiind folosite în scopul obținerii drepturilor politice, miile de absolvenți ai școlilor greco-catolice din Blaj au răspândit aceste idei pe întreg cuprinsul Transilvaniei, preoții pătrunzând până în cele mai mici cătune, iar ceilalți intelectuali, așezați cu deosebire în orașe, au format acolo puternice nuclee ale românismului. Alții au trecut Carpații în Țara Românească și Moldova. "***Școala stăpâna totul***, spune N. Iorga, ***și Blajul acesta din veacul al XVIII-lea nu era decât o imensă sală de clasă în care oricând era un profesor, văzut ori nevăzut, dar întotdeauna foarte hotărât și rigid în cererea de îndeplinire formală absolută a unei eterne datorii***".²³⁰⁾ Presa din Transilvania a avut de asemenea un rol hotărât, în care meritele lui George Barițiu sunt de excepție cu "*Foia Săptămânii*", "*Foaie pentru minte, inimă și literatură*" și mai ales "*Gazeta de Transilvania*", "***ziarele lui Barițiu fiind cea mai importantă școală națională a timpului***".²³¹⁾ "***Meritele Gazetei pentru cultura și deșteptarea națională, spunea Al. Papiu Ilarian, nimeni nu e în stare să le poată descrie după cuviință... Nicăieri nu a fost vreodată un organ de publicitate mai binevenit decât Gazeta de Transilvania atunci în mijlocul națiunii române... Acest organ național i-a atras pe români de la***

indiferentismul politic în care-i scufundase constituțiunea ungurească cea barbară, la câmpul vieții politice".²³²⁾ Pentru desfășurarea Adunării Naționale de la 3/15 mai 1848 a fost desemnat Blajul, catedrala și Câmpia Libertății. Convocarea, în lipsa altor posibilități de difuzare, a fost făcută de teologii seminarului și elevii claselor superioare ale școlilor din Blaj, trimiși pe toate satele să lanseze chemarea la adunare. Cu toate cele întâmplate după 1700 între uniți și neuniți, cu toate meritele deosebite ale Bisericii Unite în desfășurarea evenimentelor pregătitoare revoluției, bărbații înțelepți ai vremii au chibzuit că numai o activitate conjugată a românilor din cele două Biserici surori poate exprima deplina unitate a neamului, au decis ca Adunarea să fie prezidată de cei doi episcopi, Ioan Lemeni și Andrei Șaguna, deși acesta din urmă abia fu numit episcop în februarie 1848, în urma alegerilor ținute în 1847 la Turda (a fost vicar al eparhiei Sibiului din vara anului 1846, după moartea Episcopului Vasile Moga - 1845).²³³⁾ Totuși, rolul conducător în organizarea și desfășurarea Adunării a revenit lui S. Bărnuțiu și G. Barițiu, vicepreședinți, și Al. Papiu Ilarian, secretar, toți fii ai Bisericii Române Unite.

Între prefectii, tribunii și centurionii celor 15 legiuni comandate de Avram Iancu, deși au fost din ambele confesiuni românești, a domnit unitatea și frăția, fiind recrutați din intelectualitatea românească din Ardeal, formată, în marea ei majoritate, în școlile Blajului, înființate cu aproape o sută de ani înainte. La venirea lui Șaguna în Transilvania, neuniții nu aveau la Sibiu decât un seminar cu cursuri de șase luni pentru pregătirea preoților și un curs pedagogic de șase săptămâni pentru formarea învățătorilor confesionali. Prima școală de învățământ mediu a confesiunii ortodoxe din Ardeal va lua ființă în 1850, Gimnaziul din Brașov. Dar abia în 1866 a dat primii absolvenți cu examen de maturitate. Gimnaziul din Brad, înființat în 1862 ca gimnaziu național român numai în 1868, la sfatul și insistențele lui A. Șaguna a devenit confesional: "*Gimnaziul național român de legea greco-orientală și gimnaziul mare cu 8 clase*", dar în anul școlar 1872-1873, din lipsă de fonduri, clasa a V-a a fost suspendată, rămânând numai gimnaziul cu patru clase.

În schimb, în acest timp, uniții vor dispune de o rețea de școli superioare și medii, seminarii teologice, licee și școli pedagogice - preparandii - în mai multe centre. Astfel, pe lângă avântul ce l-au luat din an în an școlile din Blaj, la 1792 a luat ființă *Seminarul teologic greco-catolic din Oradea*, prin grija episcopului Ignatie Darabant; la 1828 Samuil Vulcan înființează *Gimnaziul din Beiuș*, pe care, în 1836 îl ridică la opt clase, liceu complet. În 1857, episcopul Ioan Alexi deschide la Gherla *Liceul teologic episcopal domestic*, Academia Teologică de mai târziu, iar în 1859, același episcop înființează la Năsăud *Preparandia* cu durata de studii de doi ani, mutată în 1869 la Gherla, iar începând cu anul școlar 1878-1879, cursurile preparandiei au fost ridicate la trei ani. În 1863 a luat ființă la Năsăud *Gimnaziul superior român greco-catolic*, la început cu caracter confesional, până în 1888 când a fost trecut în sarcina fondurilor grănicerești devenind *Gimnaziul superior fundațional*.

Astra. Avântul cultural a dat naștere la *Asociația Transilvană pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român*, numită prescurtat ASTRA. A luat ființă în anul 1861 și a promovat colaborarea între cele două confesiuni naționale, conducerea alternând, președinții fiind aleși, alternativ, din ambele confesiuni.

Cu toate aceste colaborări, trebuie să menționăm că uniții nu s-au identificat cu toate acțiunile episcopului Andrei Șaguna. Astfel, ei n-au aprobat răpirea făcută de Șaguna, împreună cu Pogán György, vice comitele (subprefectul) Albei-Inferioare, a Ecaterinei Varga în 5/17 ianuarie 1847 la Bucium Poieni. Apărătoarea moșilor, Ecaterina Varga, a devenit de nesuferit autorităților, însă nu îndrăzneala nimeni s-o aresteze din mijlocul moșilor. Cerându-i-se acest lucru lui Șaguna, acesta a arestat-o personal. A pregătit o vizitație canonică, cu o slujbă religioasă la Buciumi, la care a fost invitată prin preotul local, și Ecaterina Varga. Șaguna, pe atunci vicar la Sibiu, terminând slujba religioasă, înainte de a părăsi Buciumii cu sania cu patru cai, i-a cerut preotului să-i aducă pe Ecaterina Varga să-i vorbească. "***Apropiindu-se doamna Ecaterina Varga de sanie, spune protopopol Simion Balint, vicarul schimbă cu dânsa 3-4 cuvinte în limba maghiară, după care îi zice să se suie în sanie. Dânsa nu voia. Atunci o apucă și o aruncă în sanie. Se aruncă și vicarul și vicecomitele și fiind cailor prinși strigară: Hajcsad Jancsi (mână, loane)***". A fost predată autorităților din Alba Iulia și depusă la Aiud "***unde fu arestată în fortăreață până în luna lui noiembrie 1849***".²³⁴⁾

Rămâne, de asemenea, în sarcina lui Șaguna lupta dusă împotriva alfabetului latin și solidarizarea cu Ortodoxia sârbească, cu mitropolitul din Carlovitz și episcopul din Vârșeț când, în 1855, au *afurisit* literele latine și *Gazeta Transilvaniei* fiindcă aceasta a renunțat la chirilice și a trecut la grafia latină.

Pronunciamentul de la Blaj. Acordul austro-ungar încheiat la 5/17 februarie 1867 privind crearea statului dualist Austro-Ungar, prin care Transilvania își pierde autonomia, a provocat o legitimă reacție în sânul neamului românesc. Protestul românilor, cunoscut sub numele de *Pronunciamentul de la Blaj*, a fost redactat de George Barițiu la cererea lui Ioan Rațiu și legat de aniversarea zilei de 3/15 mai 1868, zi de comemorare a Adunării de la 1848 de pe Câmpia Libertății. La manifestația festivă au participat, pe lângă intelectuali, mulți țărani din Munții Apuseni, Câmpia Ardealului, de pe Mureș și de pe Târnave. Conferința politică s-a ținut în sala bibliotecii din Blaj. Aici s-a semnat textul *pronunciamentului*. După publicarea în presa românescă din Transilvania, din București (România), cât și din numeroase țări străine, Ministerul Justiției a deschis, prin procuratura din Tg. Mureș, acțiune publică împotriva semnatarilor: Bazil Rațiu, prepozit capitular - mitropolitul Al. Șterca-Șuluțiu decedase la 7 septembrie 1867 -, Elie Vlase, canonic, Grigore Mihali, canonic, Ioan Micu Moldovanu, profesor la Blaj ș. a., fii ai Bisericii Române Unite.²³⁵⁾

Memoriul (Memorandul) de la Blaj din 1872. La 21 iunie/3 iulie 1872, o conferință a fruntașilor politici români, convocați de Mitropolitul Ioan Vancea: George Barițiu și Ilie Măcelaru, a formulat **"un important memoriu în care se cerea: În câmpul politic, recunoașterea limbii române ca limbă oficială alături de cea maghiară, cum se decretase în dieta din anul 1863-1864; o nouă împărțire administrativă în comitate, scaune și districte, cum se hotărîse în aceeași dietă; o nouă lege electorală pentru toate clasele sociale; primirea românilor în funcțiile publice; În câmpul bisericesc, libertatea, reciprocitatea și autonomia Bisericii române și remunerația clerului român de către stat; În câmpul școlar, autonomia școalelor confesionale, numirea de profesori de naționalitate română la Universitatea din Cluj, fondarea și subvenționarea din partea statului a unor instituții culturale pentru români"**.²³⁶⁾

Partidul Național Român. În zilele de 22-23 februarie/7-8 martie 1869 a avut loc, la Miercurea Sibiului, conferința națională a fruntașilor politici ai românilor transilvăneni, unde forțele intelectuale ale ambelor confesiuni au fost iarăși unite, ca la înființarea ASTREI. Conferința proclamă *pasivismul*, adică neparticiparea la alegeri și boicotarea lor, drept protest - cu ecou internațional - împotriva legii electorale discriminatorii, alcătuită de așa manieră ca etniile minoritare să nu poată fi reprezentate în parlament proporțional cu numărul contribuabililor, asigurând majorității națiunii maghiare, în realitate în minoritate față de celelalte naționalități luate împreună. Curentul pasivist avea în frunte pe Ilie Măcelaru (ortodox), George Barițiu (gr. cat.), Ioan Rațiu (gr. cat.), Ioan Micu Moldovanu (gr. cat.), deci atât uniți cât și neuniți. Împotriva lor s-a ridicat o minoritate, a *șaguniștilor* (Șaguna neparticipând la conferință, cunoscând opoziția împotriva atitudinii sale) și a *funcționarilor guvernamentali*, cu toți activiști conform dorinței guvernului maghiar. Un comitet din 25 persoane, ales până la constituirea partidului, trebuia să răspundă la aplicarea celor hotărîte. Din aceștia, 6 au fost clerici - 2 ortodocși și 4 greco-catolici. Proclamarea pasivității a produs indignare la Budapesta, guvernul Andrassy ordonând la 22 martie consulului regesc de la Cluj, Emanuel Pecky, să dispună fără întârziere *sistarea comitetului de la Miercurea* cu motivarea că, potrivit legii naționalităților, **"singura națiune existentă în Ungaria este cea maghiară și nici o naționalitate n-are dreptul să se constituie într-un partid național"**.²³⁷⁾ **"Schimbarea situației politice a adus cu sine și campania ziaristică pornită în «Gazeta Transilvaniei» contra lui Șaguna"**.²³⁸⁾

La conferința de la Sibiu din 30 aprilie/12 mai-2/14 mai 1881, au participat 107 delegați ai cercurilor partidului din Transilvania și 34 ai cercurilor din celelalte părți, majoritatea formând-o avocați din ambele confesiuni naționale. Problema a fost rezolvată, ca și în 1869, prin *menținerea pasivității* de către ardeleni, motivată pe aceleași inegalități a legii electorale, și continuarea activității celor din celelalte provincii: Banat, Crișana, Maramureș. *Hotărârile s-au votat în unanimitate*, inclusiv noul program în care se preconiza recâștigarea autonomiei Transilvaniei; introducerea prin lege a limbii române în administrație și justiție în toate ținuturile românești; numirea în aceste ținuturi de funcționari români sau cunoscători ai limbii române și ai obiceiurilor românești; revizuirea legii naționalităților; autonomia Bisericilor și a școlilor confesionale și finanțarea lor din bugetul statului; legea electorală pe baza votului universal sau cel puțin ameliorarea condițiilor censului. Dar programul Partidului Național

Român, care a rămas neschimbat până în anul 1905 și, îndeosebi, punctul privitor la autonomia Transilvaniei a produs o vie indignare în sânul guvernului maghiar. Acesta a căutat din nou omul potrivit pentru a destrăma unitatea românilor. La Blaj nu l-au găsit. Acolo păstora *Mitropolitul Ioan Vancea*, incoruptibil. L-au găsit, și de data aceasta, la Sibiu, în persoana unuia dintre urmașii lui Șaguna, *Mitropolitul Miron Romanul*, căruia i s-a propus să dea o circulară de dezavuare a celor hotărâte de conferința Partidului de la Sibiu și, ca o contramăsură, să se înființeze un *partid constituțional român*, bazat pe recunoașterea stărilor de lucruri existente. Mitropolitul a acceptat cu slugărnicie propunerea guvernului, a dat circulara cerută, dar aceasta n-a avut nici un efect și nu a putut organiza "*partidul constituțional*" preconizat.²³⁹⁾

Memorandul (1892). Contrar partidului înființat de mitropolitul Miron Romanul (în 1884), care a recunoscut dualismul și, în consecință, Transilvania încorporată Ungariei, Partidul Național Român cerea autonomia Transilvaniei, așa că majoritatea românilor au declanșat o puternică reacțiune, cunoscută sub numele de *mișcarea memorandistă*. Mișcarea a cuprins deopotrivă atât pe uniți, cât și pe neuniți, propriii fii sufletești ai Mitropolitului Miron Romanul. La Sibiu a luat ființă în anul 1884 ziarul "*Tribuna*" care, împreună cu mai vechea "*Gazetă a Transilvaniei*" "*de la Brașov, a desfășurat o deosebită campanie de luptă pentru pregătirea Memorandului*." Societatea "*Iulia*" din Cluj, care grupa pe studenții români de la universitate, condusă de Grigore Silași, profesor de limba română și preot român unit, a militat de asemenea pe aceleași coordonate de luptă românească, dar societatea a fost desființată și profesorul destituit. Luptei șovine dusă de unguri prin societatea culturală maghiară "*Emke*" - *Societatea transilvană de cultură maghiară* - îi răspund românii de pe întreg cuprinsul pământului românesc, atât din Transilvania cât și de peste Carpați. Ca răspuns la activitatea societății "*Emke*", a luat ființă la București *Liga pentru unitatea culturală a românilor*. Aceasta a redactat în anul 1891 *Memoriul Studenților universitari din București privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria*. La Răspunsul publicat de studențimea maghiară, studenții români răspund cu vestita *Replică*, redactată în cinci limbi, cu mare ecou în Apus. Autorul *Replicii*, studentul Aurel C. Popovici, a fost condamnat la 4 ani închisoare și 5.000 florini amendă. În urma acestei manifestări atât de șovine a puterii de stat maghiare, nu a mai putut întârzia redactarea și înaintarea *memorandului*, care a fost dus la Viena la 28 mai 1892 de către o delegație românească formată din 300 de membri. Rezultatele se cunosc. Delegația n-a fost primită de împărat, iar conducătorilor Partidului Național Român li s-a înscenat procesul de la Cluj, din mai 1894. În semn de protest, românii încep o serie de agitații. La Cluj au sosit 30.000 de români. Românii amenințau cu revoluția dacă vor fi condamnați conducătorii lor. "**Rol mare jucau în pregătirea și agitația spiritelor elevii din Blaj și preoții, mai ales cei uniți, care erau îndrumați de însuși vicarul mitropolitan Ioan Micu Moldovanu «șeful invizibil și conducătorul secret al întregii mișcări»**".²⁴⁰⁾ (În acest timp Ioan Micu Moldovanu era conducătorul Bisericii Române Unite în calitate de vicar general mitropolitan, marele mitropolit Ioan Vancea fiind mort de la 31 iulie 1892, iar urmașul său în scaun, Victor Mihali de Apșa, va fi întronizat numai la 26 mai 1895).

Prin sentința din 25 mai 1894, Tribunalul din Cluj a condamnat pe conducătorii poporului român la un total de 31 de ani și 10 luni închisoare, preotul unit Vasile Lucaciu suferind condamnarea cea mai grea, o detenție de 5 ani. Rolul conducător în acțiunea memorandului l-a avut atât clerul Bisericii Române Unite, ca Ioan Micu Moldovanu, Vasile Lucaciu, Gherasim Domide, cât și simpli credincioși ca Dr. Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Ioan Marciac etc., dar meritul revine în egală măsură și clerului și luptătorilor mireni fii ai Bisericii Ortodoxe care au înfruntat un dublu risc, atât al arestării și condamnării, ca și cei greco-catolici, cât și pedepse pe linie bisericească de la propriul lor mitropolit.

Activismul (1905). Conferința națională din decembrie 1905 hotărăște reluarea politicii activiste a Partidului Național Român, menținând neschimbat programul din 1881. În 1906 reușesc să intre în parlament 14 deputați români. Împreună cu deputații sârbi și slovaci au format un grup parlamentar al naționalităților, al cărui președinte a fost ales Teodor Mihali, fiu al Bisericii Române Unite.

Războiul mondial din 1914-1918. România a trecut de partea Antantei, împotriva Puterilor Centrale. Sosise ceasul așteptat de veacuri pentru eliberarea Transilvaniei. Pasul hotărâtor făcut de România a descumpănit Austro-Ungaria care nu se aștepta la o asemenea întorsătură. Prigoana împotriva românilor din Transilvania s-a întezit, iar temnițele au fost din ce în ce mai populate cu români, mai

ales după ce România a declarat formal război Austro-Ungariei. **"În vara anului 1915, Guvernul Maghiar pregătește un proiect de colonizare, conform căruia populația română din Transilvania trebuia colonizată în județele din centrul Ungariei, iar în locul ei trebuiau aduși unguri. Se proiecta așa-zisa zonă de apărare națională."**²⁴¹ S-a găsit, însă, între români, și de data aceasta, *renegatul*. Din păcate, și acesta a fost reprezentant al Bisericii Ortodoxe din Transilvania, ba însuși conducătorul ei, mitropolitul Vasile Mangra. După ce România a declarat război Austro-Ungariei, **"acesta iscăli un manifest defavorabil poporului român, iar intelectualii ce refuzau acceptarea și iscălirea lui, fură fără excepție arestați și închiși, unii sfârșindu-și viața în temniță, între care s-a aflat și un mare număr de preoți"**.²⁴² Rușinoasa pastorală emisă de mitropolitul Vasile Mangra a fost semnată de întreg episcopatul ortodox din Transilvania, format, pe lângă mitropolit, din episcopii Miron Cristea de la Caransebeș și I. Papp de la Arad. În urma biruinței puterilor Antantei și realizarea visului de veacuri al românilor, prin unirea Transilvaniei cu Țara, *renegatul* Vasile Mangra s-a sinucis, iar celor doi episcopi cosemnatari, deși au participat la Marea Adunare de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, nu li s-a încredințat nici unuia din ei onoarea de a citi Adunării Proclamația Unirii, ci episcopului Iuliu Hossu, ierarh al Bisericii Române Unite, greco-catolice, cel care a propovăduit în anii războiului fără încetare că *"dreptatea va învinge"*. Dintre episcopii uniți, atunci în viață, Demetriu Radu al Oradei, Valeriu Traian Frențiu al Lugojului, Iuliu Hossu al Gherlei și vicarul mitropolitan Vasile Suciuc, ales mitropolit încă din mai 1918, dar neagreat și neconfirmat de guvernul maghiar, cu toții prezenți la Alba Iulia, oricăruia dintre ei i s-ar fi putut încredința actul istoric de citire a proclamației, fiindcă toți aveau inimile și conștiințele curate, și nici unul dintre ei n-a dat bir cu fugiții sau cu renegații.

Ocupația horthystă a Transilvaniei (1940-1944). Episcopul Iuliu Hossu - care a determinat și pe episcopul ortodox Nicolae Colan să rămână în Transilvania sub ocupație - a fost conducătorul spiritual al tuturor românilor rămași sub ocupație. El a protestat împotriva crimelor oribile săvârșite de ocupanți. Împotriva lui s-au comis două atentate. A fost scuipat în față de un fanatic șovin. El a luat sub aripa sa pe toți românii, indiferent de confesiune și nu puține merite și-a câștigat prin participarea, cu riscul propriei sale vieți, la salvarea atâtor evrei din cei condamnați la lagărele morții.

Împotriva unor asemenea bărbați ai neamului nu se pot arunca vorbe de ocară decât de oameni iresponsabili, mici la suflet și stăpâniți de interese meschine. A contesta sentimentele românești ale greco-catolicilor, pe motivul că sunt uniți cu Roma, este identic cu rostirea unei blasfemii împotriva originii noastre de sânge și limbă. Este cel mai slab și mai rușinos argument al hiperconfesionalismului, deși îl trâmbițează fără încetare. Până la urmă, istoricii obiectivi care au început să invalideze multe din afirmațiile *"tabu"* dar fără suport documentar, vor revitaliza adevărul, fiindcă minciunile, oricât s-ar vrea de *"istorice"*, au *"picioare scurte"*.

Învățământul confesional. Încă de la înființarea școlilor din Blaj în 1754, învățământul a fost susținut de Biserică. În situația în care trăia masa de români, exploatată prin toate formele de mizerie feudalo-urbarială, iobagi, jeleri, curialiști și tot soiul de slugi rău plătite, posibilitățile de școlarizare ale copiilor lor erau infime. Pentru a-i ajuta pe tinerii dornici să învețe carte, Biserica a trebuit să le asigure, cel puțin în parte, subsistența, *"pâinea de toate zilele"*. Din această necesitate a luat ființă la Blaj *"țipăul"*, pâinea a cărei existență episcopul Grigore Maior a *legalizat-o*, trasând obligații precise pentru contribuția de grâu: 200 de gălete le-a stabilit în sarcina episcopiei, 200 în sarcina seminarului și 200 în sarcina mănăstirii *"Sf. Treime"*. Cu 600 de gălete de grâu anual, era asigurată pâinea a 200 de elevi săraci, dar buni la învățătură, cărora la sărbători li se mai dădea și *"fiertură"*. Diferite fonduri și fundații create de binefăcătorii care-și testau toată averea sau o bună parte din ea pe seama acordării de burse pentru alte categorii de școlari, din anumite localități sau din anumite rudenii, au fost de asemenea puse în slujba aceluiași scop. Așa a devenit Blajul *"o mare sală de clasă"*, cum l-a numit N. Iorga. După înființarea episcopiilor sufragane, învățământul a luat avânt și în reședințele acestor eparhii. Din cei 10.700 elevi care au urmat școlile din Blaj în epoca renașterii naționale, aproximativ 450 tineri intelectuali și-au adus aportul la diferite compartimente ale istoriei Transilvaniei, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, până în ajunul revoluției din 1848. Dintre aceștia menționăm câțiva din cei mai cunoscuți, printre ei fiind destui ortodocși, dar în majoritate sunt fii ai Bisericii Române Unite: Florian Aron, Constantin Alutan, Axente Sever, Simion Balint, Alexandru Barbulovici, George Barițiu, Simion Bărnuțiu, Ioan Bob (episcop), Alexandru Bohățiel, Petru Bran, Aron Budai, Ioan Budai-Deleanu, Silvestru Caliani, Timotei Cipariu, Sebastian Coșbuc, Gherontie Cotorea, Simion Crainic,

Ignatie Darabant (episcop), Vasile Erdeli (episcop), Ioan Maiorescu, Grigore Moisil, Vasile Bob-Fabian, Amos Frâncu, Iosif Hodoș, Ieronim Kalnoki, Ioan Lemeni (episcop), Grigore Maior (episcop), Ioan Micu Moldovanu, Andrei Mureșanu, Iacob Mureșanu, Ioan Fechete Negruțiu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Para, Vasile Ladislau Pop, Macedon Pop, Ioan Popasu, Nicolae Popea, Florian Porcius, Atanasie Rednic (episcop), Constantin Roman Vivu, Ioan Rațiu, Vasile Rațiu, Vasile Silași, Alexandru Șterca-Șuluțiu (mitropolit), Simion Tanco, Nicolae Vlăduțiu, Samuil Vulcan (episcop) ș.a. **"Nu poate fi vorba de un învățământ predominant teologic, cum s-a mai susținut fără un temei documentar, pornind de la idei preconcepute. Căci școlile din Blaj au promovat un învățământ ale cărui coordoante răspundeau cerințelor proprii ale națiunii române din Transilvania... Revoluția din 1848 a fost șansa multora dintre ei de a fi curieri ai ideii naționale."**²⁴³⁾

Pleiada de intelectuali de mai târziu, care și-a făcut studiile în școlile Blajului sau în școlile confesionale din celelalte eparhii ale Bisericii Române Unite, cuprinde cele mai diferite categorii de oameni luminați, ajunși conducători politici și spirituali ai neamului, profesori universitari, juriști, medici, ingineri, preoți și învățători la orașe și sate, funcționari de tot felul. Nu numai fiii ai Bisericii Române Unite au fost instruiți în școlile confesionale ale Bisericii. Patriarhul Miron Cristea, mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan și episcopul Argeșului Vasile Nichita Duma au absolvit liceul din Năsăud. Însuși mitropolitul Andrei Șaguna și-a făcut instrucția și educația de tinerețe în școli catolice. Pentru a le da o mai bună educație copiilor săi, Naum Șaguna a îmbrățișat religia romano-catolică împreună cu copiii săi, Anastase, devenit prin călugărie Andrei (mitropolitul), Evreta și Ecaterina. Au fost crescuți și instruiți cu toții pe cheltuiala episcopului romano-catolic Ștefan Fischer din Agria. La insistența mamei sale și a rudeniilor acesteia, după moartea tatălui lor și împlinirea vârstei de 18 ani și a terminării liceului, Andrei a revenit la ortodoxie, a urmat Dreptul la Budapesta și apoi Teologia la sârbii de la Vârșeț.

Pentru a forma o cât de succintă cunoștință asupra școlilor și așezămintelor de cultură care au ființat în Biserica Română Unită, enumerăm, pe cât posibil, cele desființate în 1948, odată cu scoaterea în afara legii a Bisericii Române Unite:

La Blaj:

- *Institute de învățământ:* Academia Teologică Română Unită, institut de grad universitar cu dreptul de a acorda titlul de *licențiat în Teologie*, cu 100 de studenți în medie anual; Liceul român unit de băieți "*Sf. Vasile*", în medie cu 700 elevi anual, Liceul de fete "*Sf. Ecaterina*", Școala Normală română unită de învățători, cu școală de aplicație. Școala Normală unită de învățătoare, cu școală de aplicație, Liceul comercial român unit de băieți, Liceul comercial român unit de fete, Școala urbană de gospodărie gr. I, Gimnaziul Industrial român unit "*Sf. Iosif*", Cursul profesional român unit pentru ucenici industriali.

- *Instituții de educație:* Seminarul teologic, Internatul Vancean de băieți, Internatul Școlii Normale de învățători, Internatul Liceului comercial de băieți, Internatul Gimnaziului industrial "*Sf. Iosif*", Internatul Școlii urbane de gospodărie de gr. I, Internatul Școalelor secundare de fete (liceu, normală, comerț etc.).

- *Instituții de caritate:* Orfelinatul de la Obreja, Azilul de bătrâni Blaj, Azilul Preoților deficienți Blaj,

- *Ordine religioase:* Mănăstirea Ordinului "*Sf. Vasile cel Mare*" la Blaj și la Obreja, Mănăstirea Asumpționiștilor - Casa Domnului -, Congregația de surori a "*Maicii Domnului*" cu servicii caritative, conducătoare de școli, internate, îngrijitoare de bolnavi etc. la Blaj, Aiud, București, Mediaș, Ploiești, Sebeș-Alba, Sibiu.

- *Altele:* Tipografia și Librăria Seminarială, Biblioteca Centrală Arhiepiscopaliană, Asociația generală a românilor uniți - AGRU - (Comitetul arhiepiscopalian), Uniunea Mariană a femeilor române unite (Comitetul arhiepiscopalian) etc.

În eparhiile sufragane:

- *La Oradea:* Academia și Seminarul Teologic și Școala Normală română unită de învățători.

- *La Beiuș:* Liceul român unit de băieți, Liceul român unit de fete, Internatul Pavelian român unit de băieți, Internatul Pavelian român unit de fete. Mai menționăm aici călugării aduși de episcopul Valeriu Traian Frențiu, implicați atât în educație cât și în misionarism: Asumpționiștii, așezați la Beiuș, unde au redactat revista "*Observatorul*", au condus internatul de băieți, iar ramura feminină a acestora internatul de fete; Augustiniani (ai Adormirii Preacuratei), aduși din Franța; Frații Minori Conventuali

din Moldova, așezați la Drăgești și loșia cu misiune de pastorație; Frații școlari, veniți din București și așezați la Oradea cu misiunea educației elevilor normaliști.

- *La Cluj-Gherla*: Academia de Teologie cu Seminarul teologic din Cluj, Liceul de băieți român unit "*Inochentie Micu Clain*" din Cluj, Liceul de fete "*Maica Domnului*" din Cluj, Școala Normală română unită de învățători din Gherla cu Școală de aplicație, Școala Normală română unită de fete din Gherla cu școală de aplicație, Școala Normală urbană de gospodărie "*Sf Tereza*" din Cluj, Gimnaziul unic "*Maica Domnului*" din Jucul de jos, internatul Școlii Normale de băieți și Internatul Școlii Normale de fete din Gherla, Internatul eparhial de băieți din Cluj, Internatul de fete "*Maica Domnului*" din Cluj.

Ordinele monahale:

- *Ordinul Bazilian* cu casa mamă la Bixad, eparhia română unită a Maramureșului, cu următoarele mănăstiri pe teritoriul episcopiei de Cluj-Gherla: Nicula, județul Cluj, cu hramul "*Maica Domnului*"; biserica "*Bob*" și biserica "*Calvaria*" în Cluj, ultima în cartierul Mănăștur, cu hramul "*Maica Milelor*"; Mănăstirea Strâmba (Fizeș), județul Sălaj; Mănăstirea Cășeiului "*Strâmbu*", județul Sălaj; Mănăstirea Lupșa, județul Alba.

- *Congregația de surori "Maica Domnului"* cu casa mamă din Cluj s-a ocupat de îngrijirea bolnavilor din clinicile universitare, de conducerea școlilor și instituțiilor de educație "*Maica Domnului*" și "*Sf. Tereza*" din Cluj și Jucul de jos.

- *La Lugoj* au ființat un timp o Școală Normală de fete și Academia Teologică română unită, fiind însă cu timpul desființate amândouă din cauza unor acute lipsuri de fonduri.

- *Altele*: Se cuvine să mai menționăm tipografiile și librăriile diecezane din toate eparhiile, diferitele societăți de editură a cărților religioase, revistele și publicațiile cu caracter religios, "*Unirea*", "*Unirea Poporului*", "*Blajul*", "*Cultura Creștină*" la Blaj, "*Curierul Creștin*", "*AGRU*", "*Viața Creștină*" la Cluj, "*Vestitorul*" la Oradea, "*Cuvântul Adevărului*" la Bixad, eparhia Maramureșului ș.a. În fiecare eparhie au funcționat Comitetele eparhiale ale AGRU-lui și Reuniunilor "*Sf. Maria*". La Cluj au mai funcționat și asociațiile studentești "*ASTRU*" și "*Mariana*".

Toată această înșiruire de școli, instituții de cultură și activități politice se datorește unirii cu Roma, Blajului, "*Locul de unde a răsărit soarele românismului*" (I. H. Rădulescu). Un adevărat soare ale cărui raze au luminat și încălzit toată suflarea românească din Transilvania; fiecare localitate, fiecare sat, până la ultimul cătun a ajuns să aibă școală poporală confesională. Numai G. Șincai (1754-1816) "**înființa singur pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea un număr de 300-400 școli rurale greco-catolice în Transilvania, într-o vreme când în Transilvania ortodoxă și în ambele Principate românești erau doar câteva școli românești**".²⁴⁴⁾ Acest BLAJ este Mica Romă pe care a căutat-o marele nostru poet, pe atunci tânărul Eminescu, când, ajuns pe Dealul Hulei, ridicându-și pălăria a exclamat: "**Te salut din inimă, Mică Romă. Îți mulțumesc, Dumnezeuule, că m-ai ajutat să o pot vedea.**"²⁴⁵⁾

CAPITOLUL XVIII

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ ÎN AFARA LEGII

De la 5 iunie 1941, dată la care a încetat din viață mitropolitul Alexandru Nicolescu, Biserica Română Unită nu a mai avut conducător cu depline drepturi canonice, mitropolit, aproape jumătate de secol, până la numirea în 1990 a I.P.S.S. Alexandru Todea.

Ocupația horthystă a Transilvaniei de Nord, în urma Diktatului de la Viena din 30 august 1940, a despărțit Provincia mitropolitană română unită în două. Trei din eparhiile sufragane, Cluj-Gherla, Oradea și Maramureș au rămas în cea mai mare parte sub ocupație. La fel a rămas în afara granițelor României și o bună parte din teritoriul Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș, 148 de parohii - foarte multe din secuime - din protopopiatele Brașov (13), Gheorgheni (26), Odorhei (11), Reghin (37), Tg. Mureș (33), Teaca (24), Râciu (2), Sărmaș (2). În schimb, din cele trei eparhii rămase sub ocupație, 107 parohii au rămas pe teritoriul României, 54 din eparhia de Cluj-Gherla, în protopopiatele: Munții Apuseni (20), Iara (22), Cluj (5), Huedin (7); 29 din eparhia Oradei, din protopopiatele: Beiuș (15), Holod (14); 24 din eparhia Maramureșului, în vicariatul Bucovinei. Bisericii Ortodoxe Române i-au rămas și ei sub ocupația horthystă o parte din eparhiile Clujului și Oradei. Evacuarea armatei și administrației române după diktat a provocat o panică generală. La 2 septembrie 1940 s-a prezentat la reședința episcopiei române unite din Cluj Mitropolitul ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, însoțit de Episcopul ortodox Nicolae Colan al Clujului, acesta din urmă fiind pregătit să se retragă și el în țară. Întâmpinați în curtea reședinței de către Episcopul Iuliu Hossu, Mitropolitul Bălan, îngrijorat, îl întreabă pe acesta:

- Ce faci, Frate, pleci?

- Unde să plec, Frate, răspunde Episcopul Iuliu Hossu mirat. Poporul pleacă? Pleacă administrația și funcționarii, pleacă cei interesați și oportuniști, masa cea mare rămâne aici. Eu rămân aici să împărtășesc soarta lui.

- Da, Frate, bine faci, replică Mitropolitul și apoi, îndreptându-se către Episcopul N. Colan, îi spuse:

- Rămâi și tu, Frate, alături de Fratele Iuliu.

- Rămâi, Frate, rămâi, îi spuse și Hossu lui Colan, îmbrățișându-l cu căldură. Așa a început o colaborare strânsă și folositoare cauzei românești din Transilvania de Nord,²⁴⁶⁾ și așa a rămas la post și Episcopul Nicolae Colan. Episcopul Iuliu Hossu, adevăratul conducător spiritual al românilor de sub ocupația horthystă, a luat sub aripa sa ocrotitoare pe toți românii, indiferent de confesiune, inclusiv pe Episcopul Nicolae Colan. În tot timpul ocupației s-au cercetat și consultat. A participat fiecare la bucuriile celuilalt. Ne gândim îndeosebi la serbările aniversare ale unuia și celuilalt, când erau întâmpinați de corurile ambelor Academii teologice cu imnul *"Pe stăpânii și arhieriei noastre, Doamne îi păzește întru mulți ani"*. Semnificativă a fost mărturisirea în versurile lui Alecsandri a episcopului Nicolae Colan, la aniversarea din anul 1942 a 25 de ani de arhipăstorie a Episcopului Iuliu Hossu: *"Eu ți-s frate, tu-mi ești frate, și-n noi doi un suflet bate"*. Așa e întotdeauna. În primejdiile comune prietenii se cimentează. Urmare a legăturilor dintre ierarhi, prietenii s-au extins și mai jos, între preoți și credincioși.

În urma retragerii autorităților românești după diktat, ortodocșii au rămas foarte slăbiți, puțini în orașe și cu deosebire în Cluj. Autoritățile horthyste, observând numărul mic de credincioși în bisericile ortodoxe din Cluj, au pus în discuție destinația catedralei ortodoxe, motivând că ar fi suficiente 2-3 biserici în oraș pentru nevoile de cult ale românilor ortodocși, catedrala urmând să fie pusă la dispoziția unei confesiuni maghiare. Dar cele două confesiuni românești au dejucat planul ocupanților, programând la uniți slujbele religioase mai devreme, la sfârșitul lor credincioșii fiind îndemnați să meargă în corpore la catedrala ortodoxă. Însuși Episcopul Iuliu Hossu, la ieșirea din catedrala română unită *"Schimbarea la Față"* își îndemna credincioșii *"Mai treceți pe dincolo, pe la ortodocși!"* La fel au procedat și la conferințele religioase, participând credincioșii ambelor confesiuni, nedespărțiți, la fiecare conferință, atât ortodoxă, cât și unită.

Dar, odată cu sfârșitul celui de-al doilea război mondial, cu intrarea rușilor în țară și cu eliberarea Transilvaniei de Nord, buna viațuire între cele două Biserici românești se va deteriora tot mai mult.

Ultima manifestație de înțelegere cordială a avut loc în primăvara anului 1945, cu ocazia conferințelor ținute de Episcopul Nicolae Colan în Duminica Ortodoxiei, la Teatrul Național din Cluj. Fiind prezent și Episcopul Iuliu Hossu, Episcopul Colan a spus: **"Mulți ne întreabă care este relația noastră cu frații uniți, văzând și pe Preasfințitul Frate Iuliu prezent la conferințele noastre?"** A dat apoi el însuși răspunsul: **"Avem cu toții un singur Dumnezeu căruia unii îi aduc slavă, ceilalți mărire, unii i ne închinăm în duh, ceilalți i se închină în spirit, unii îi cerem milă, ceilalți îndurare, dar peste toate acestea răsună cuvintele Sfintei Liturghii: Să ne iubim unii pe alții ca într-un gând să mărturisim «după aceea a coborât în sală și s-a îmbrățișat cu episcopul Iuliu Hossu, în aplauzele prelungite ale celor prezenți». În primăvara anului următor, 1946, subiectul conferinței din Duminica Ortodoxiei fiind, ca și în anii anteriori, rezervat tot episcopului Nicolae Colan, de data aceasta parcă a vorbit alt om, cu totul străin de anii trecuți. În miezul problemei, alături de Biserica Ortodoxă Română, nu s-a mai folosit în comparații de Biserica soră Română Unită, ci de cele protestante. Episcopul I. Hossu, prezent pentru ultima dată la o conferință religioasă ortodoxă organizată în orașul Cluj, și-a dat seama că în optica Episcopului Frate s-a schimbat ceva, instalându-se o răceală care prevestea apropierea Crivățului de la Răsărit".²⁴⁷⁾**

În timpul războiului se mai liniștise și Mitropolitul Nicolae Bălan, omul care, în perioada interbelică, de câte ori avea ocazia, în predici, în pastorale, în discursurile și intervențiile din Senat, unde toți chiriarhii, atât ortodocși cât și uniți, erau membri de drept, lovea fără cruțare în unire și "uniați". După război și-a reluat atacurile. În toamna anului 1944 nu erau bine sosite trupele sovietice la Sibiu și, printr-o scrisoare adresată Mitropolitului Alexei al Leningradului, ajuns apoi patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, după ce salută libertatea adusă de Armata Roșie scrie: **"Dacă România a avut în trecutul ei greșeli politice, dacă a participat alături de germani la războiul împotriva Rusiei, toate acestea le-a făcut numai din slăbiciunea neamului românesc, rezultată de pe urma faptului că acesta, de la 1700 încoace, este despărțit în două, prin existența printre români a unei Biserici în comuniune cu Biserica Papilor de la Roma".²⁴⁸⁾** În octombrie 1945, la *Congresul general al preoților și al tuturor cultelor din țară*, atacurile Mitropolitului Nicolae Bălan s-au întetit.

Așadar, în condițiile în care a fost vacantat scaunul mitropolitan din Blaj la 5 iunie 1941 prin moartea Mitropolitului Alexandru Nicolescu - după câteva zile, la 21 iunie 1941, declanșându-se războiul și în răsărit cu participarea României - măsurile luate de Sfântul Scaun Apostolic de a amâna alegerea noului mitropolit până la clarificarea și normalizarea lucrurilor, au fost pe deplin justificate. În acest sens s-a recurs la provizoratul creat, prin numirea unui *administrator apostolic*, cum am văzut mai sus. Războiul în Europa s-a încheiat la 9 mai 1945 prin capitularea Germaniei hitleriste, iar în Extremul Orient Japonia a mai continuat luptele până în august 1945, când în urma bombardamentului atomic al orașelor Hiroshima și Nagasaki, a fost nevoită să încline și ea steagul și să depună armele.

Cu armata rusă în țară și cu atacurile dezlănțuite ale Ortodoxiei, în martie 1946 a fost convocat electoratul Bisericii Române Unite pentru alegerea noului mitropolit. Alegerea a dat câștig de cauză Episcopului Alexandru Rusu al Maramureșului, care, întrunind cel mai mare număr de voturi, a ocupat primul loc în ternarul candidaților. Sfântul Scaun, respectând rezultatul alegerilor și voința majorității electorilor, a fost de acord cu numirea Episcopului dr. Alexandru Rusu al Maramureșului, cerându-se în acest scop recunoașterea Guvernului Român. Însă, la 6 martie 1945, se instalase, prin forța ocupantului sovietic, guvernul comunist Petru Groza - Gh. Gheorghiu Dej care a refuzat să-l recunoască pe noul ales. Tratatul purtat în acest scop între Sfântul Scaun și Guvernul Român nu au dus la nici un rezultat. Desfășurarea evenimentelor care au urmat a confirmat că guvernul nu urmărea numai împiedicarea completării scaunului mitropolitan de la Blaj, ci distrugerea cu desăvârșire a Bisericii Române Unite. Primul-ministru Petru Groza, fiul preotului ortodox Avacum Groza din comuna Băcia, județul Hunedoara, ani la rând deputat sinodal în Consiliul arhiepiscopal de la Sibiu, colaborator și prieten al Mitropolitului N. Bălan, a fost el însuși un adept al "reîntregirii" Bisericii ortodoxe, prin înglobarea fără condiții a Bisericii Române Unite.

În anul 1946 a avut loc în Uniunea Sovietică integrarea, prin violență, a Bisericii Greco-Catolice ucrainiene în Biserica Ortodoxă Rusă, un balon de oxigen și act de mare speranță pentru Ortodoxia românească în uneltirile ei de desființare a Bisericii Române Unite.

Între 30 mai și 12 iunie 1947 a făcut o vizită în România Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, pentru a lua contact cu ierarhia Bisericii Ortodoxe Române, în vederea pregătirii *Congresului pan-ortodox*, programat pentru anul 1948 la Moscova. În călătoria prin țară, însoțit de prim-ministrul Petru Groza, ajungând la Blaj, acesta îi vorbește patriarhului despre Biserica Română Unită și despre centrul ei, despre Blaj. Din anturajul ce-i însoțea s-a aflat ulterior că patriarhul, mai mult cu o înfățișare de stăpân lumesc decât de slujitor spiritual, ridicând pumnul, încrețind fruntea și cu ochii scânteietori, a strigat: **"Să dispară! În doi ani să nu mai aud vorbindu-se de această Biserică!"** La sosirea în Cluj a patriarhului moscovit, au fost invitați la primire reprezentanții tuturor cultelor, cu excepția Episcopului unit, dr. Iuliu Hossu, deși pe plan local era conducătorul Bisericii cu cel mai mare număr de credincioși. Lupta devenise tot mai fățișă. Guvernul era deja câștigat pentru problemă, având creat un precedent, un exemplu de urmat, trecerea în afara legii a Bisericii Unite din Ucraina, din dispoziția Partidului Comunist al URSS, direct a lui I.V.Stalin și complicitatea Bisericii Ortodoxe Ruse, care a fost și ea esențială.

De la o zi la alta au sporit în intensitate atacurile, atât împotriva Bisericii Unite, cât și a Vaticanului, cu deosebire după Congresul pan-ortodox de la Moscova, din martie 1948, o dovadă de necontestat că acolo s-a hotărât soarta Bisericii Române Unite. Comunicarea episcopului clujean Nicolae Colan, *Agresiunea papală în România în ultimii 50 de ani*, a fost un atac direct la adresa Catolicismului din România și îndeosebi a *"uniației"*. Episcopul Colan și-a uitat de prietenia legată în timpul ocupației horthyste, de îmbrățișările *"frățești"*, de toate declarațiile făcute în anii de prigoană. În rezoluția *Congresului pan-ortodox de la Moscova*, pentru a fi cu totul în vederile lui Stalin pentru care, după război, a mai rămas neînvingător Papa, a fost atacat în mod deosebit Vaticanul, în calitate de **"autor imperialist al celor două războaie mondiale și instigatorul unui al treilea război mondial... Întreaga lume creștină și toți adevărații catolici trebuie să-și dea seama spre ce prăpastie îi împinge papalitatea contemporană. Toți credincioșii, indiferent de naționalitate și confesiune, nu pot să nu înfiereze politica Vaticanului ca o politică anticreștină, antidemocratică și antinațională"**.²⁴⁹⁾ În același timp, clerul Bisericii Române Unite a fost taxat *reacționar*, fiindcă nu s-a încadrat în noile structuri de *"democratizare"* a Bisericii, în *"sindicatul preoțesc"* sau în *"Gruparea preoților democrați"*, bine-știindu-se ce au înțeles comuniștii prin democrație. La aniversarea Adunării din 3/15 mai 1848, ținută pe Câmpia Libertății de la Blaj la 15 mai 1948, organizată de guvern, oratorul festiv a fost desemnat Mitropolitul ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, care în discursul său a lansat atacul fățiș: **"Unității noastre naționale ca să fie desăvârșită îi mai lipsește încă ceva. Trebuie să înfăptuim unitatea noastră bisericească, în Biserica străbunilor noștri dinainte de 1700, în Biserica și credința strămoșească a țării noastre... Azi, când Republica Populară Română garantează egale drepturi politice, economice, culturale și religioase, a stării în dezunirea spirituală, cauzată de stările grave pentru poporul român ardelean din preajma anului 1700, înseamnă a dezerta din frontul unic al noilor destine, pe care poporul nostru muncitor și le despacă în zorile viitorului. Ca urmaș al vechilor mitropoliți ai Bălgradului, care aveau sub oblăduirea lor toată viața românească din Ardeal, îndrept către voi, cei pe care interese străine v-au despărțit de maica noastră bună, de Biserica Ortodoxă, o chemare caldă de părinte, să vă întoarceți acasă!"**²⁵⁰⁾

La 25 mai 1948 a fost ales patriarh al Bisericii Ortodoxe Române Justinian Marina, în locul decedatului Nicodim Munteanu. În discursul ținut în parlament cu ocazia alegerii a spus: **"Cel dintâi lucru ce va trebui să-l realizez pe linia tradițiilor bisericești este conservarea credinței, ștergând dintre români dureroasa despărțire ce durează de 250 de ani"**, iar la instalarea în scaunul patriarhal ce a avut loc prin slujba festivă din 8 iunie 1948, celebrată în biserica *"Sf. Spiridon"* din București, în cuvântul său, adresându-se greco-catolicilor a spus: **"Nu vă mai lăsați amăgiți de răuvoitori... Ce ne mai desparte? Nimic decât credințioșia ce o acordați cu supunere Romei. Întoarceți-vă această credințioșie către Biserica neamului nostru, a strămoșilor noștri și ai voștri!"**²⁵¹⁾

Așadar, inițiatorii campaniei anticatolice au fost ierarhii și teologii Bisericii Ortodoxe Române. Primii care s-au alăturat Mitropolitului Bălan și Patriarhului Marina au fost profesorii de teologie Grigore Marcu și Dumitru Stăniloae. Cel dintâi cere ca *"pecețile de la 1700 să fie rupte prin intervenția conducerii de stat"*, iar D. Stăniloae susține că **"trăim o conjunctură favorabilă când nici o putere nu mai stă în calea poporului român de a-și reface unitatea religioasă. Am fi neînțelepți dacă n-**

am profita de ea așa cum a profitat poporul român și la 1918 pentru a-și reface unitatea politică".²⁵²⁾ Dacă Biserica ortodoxă nu și-ar fi oferit serviciile și nu și-ar fi manifestat intenția de a nu prelua moștenirea Bisericii Române Unite, guvernul nu ar fi avut nici o posibilitate să o desființeze. Însă, dată fiind opțiunea Ortodoxiei pentru distrugerea "uniației", la campania inițiată de ea a intervenit cu forță și brutalitate puterea politică, statul ateu comunist, care primise și el directive din aceeași sursă moscovită-stalinistă. Ziarele guvernamentale dezlănțuie și ele o campanie antipapală. Papa, numit *instigator imperialist*, e zeflemizat prin caricaturi și pamflete. Într-una din caricaturi era desenat cu tiara și în reverendă, de sub care trăgeau cu puști și mitraliere soldații americani. La 19 iulie 1948 guvernul ateu emite decretul lege prin care denunță Concordatul cu Sfântul Scaun, încheiat la 27 mai 1927 și abrogă legea din 13 iunie 1929 prin care a fost ratificat. La 4 august 1948 apare *Legea pentru regimul general al cultelor* (Decretul nr. 177), care prin articolul 40, vizând direct pe catolicii din țară, prevede că **"nici un cult religios și nici un reprezentant al unui cult nu vor putea întreține legături cu alte culte religioase, instituții sau persoane oficiale în afara țării, decât numai cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului de Externe"**, iar art. 41 prevede că **"nici un cult religios nu poate să exercite vreo jurisdicție asupra credincioșilor statului român"**. Este, deci, foarte clară referirea la Sfântul Scaun și la interzicerea oricărei legături cu Roma.

Mai consemnăm amenințarea din 13 septembrie 1948, făcută de noul patriarh Justinian Marina, care, făcând o vizită în Transilvania și Banat, a ajuns la Caransebeș, unde, în predica ținută în catedrală, a spus printre altele: **"Cu ocazia investirii mele am adresat un cuvânt către frații români din Ardeal - din strana stângă - care se lasă amăgiți de câțiva din afară și nu de cei firești. Am făcut atunci apel la patriotismul de români, ca să lase oile care le-au răpit acum 250 de ani, ca să poată veni iarăși la staul. Ei au zâmbit și au făcut ironii. Dacă s-a anulat Concordatul alte acte vor urma... Când spuneam la Moscova că nu cerem decât dreptate, nimeni nu voia să creadă că în țară ortodocșii erau în urmă. Am suferit din partea romano-catolicilor ca unii ce eram considerați ca o cenușăreasă, ca unii care au pierdut clasa cultă (s. n.). Acum a venit vremea să fie egalitate (sic), așa cum propovăduiră creștinismul. Pot să anunț deci, că dacă acei păstori mincinoși și trădători de neam mai caută să țină sub amăgiri oile, ne vom duce noi să adunăm oile"**²⁵³⁾

Erau, deci, luate hotărârile. Diabolica simbioză între statul comunist ateu și ierarhia Bisericii Ortodoxe Române era pe deplin perfectată. A urmat doar punerea în aplicare a mașinației acestui cuplu eterogen, format din bisericieni și ateii. În acest timp, Biserica Română Unită nu mai avea nici o posibilitate de a se apăra. Numai prin viu grai, de la om la om. În scris nu mai putea difuza nici un cuvânt, fiindu-i suprimate toate organele eparhiale de publicitate. Scrisoarea pastorală pregătită de episcopatul Bisericii Române Unite, datată la 29 iunie 1948, cu ocazia sărbătoririi Sfinților Apostoli Petru și Pavel, adresată clerului și poporului credincios, cu scopul de a-i preveni, n-a mai putut apare, din cauza cenzurii autorităților. Scrisoarea conținea, în primul rând *argumente teologice* care împiedicau unificarea fără condiții cu Ortodoxia românească și, în al doilea rând, respingea neîntemeiata acuză de ordin politic și național prin care Ortodoxia românească acuza Biserica Unită că ierarhii ei s-ar fi depărtat de popor și de românism, repetând mereu aceleași stereotipe slogane că numai ortodocșii sunt români. **"Pentru a răspunde, se spune în scrisoarea pastorală a episcopatului Bisericii Române Unite, ne ajunge să amintim că oameni de valoare, ai unei națiuni care nu ne-a voit întotdeauna binele, au mărturisit că Biserica Unită a dat românilor din Ardeal conștiința că sunt un popor și, un popor nobil. La fel Supplex Libellus Valachorum, Piatra Libertății și Memorandumul și-au avut sprijinul în altarul catedralei române unite din Blaj"**²⁵⁴⁾

"Un rol important în această rezistență a fost rezervat tânărului Episcop Ioan Suciu. El predica la catedrala din Blaj, reușind prin arta creatoare care o stăpânea să atragă sufletele credincioșilor... Deși atât de tânăr, Ioan Suciu prevăzuse ceea ce avea să urmeze, pentru că observase acțiunea fermentului comunist în URSS, manifestat și prin reducerea la tăcere a Bisericii catolice din Ucraina... «Astăzi și în zilele care vor urma, spune Episcopul Ioan Suciu în Eroism, există un singur lucru pe care nu ai voie să-l faci, să fii trădător. Există un singur drum în viață care te îndepărtează de trădare, cel eroic... Acum a sosit ceasul eroismului pe pământul românesc. Biserica Greco-Catolică română, expresie a culturii naționale și a tradiției catolice,

reprezintă prezența autentică a Mântuitorului printre noi și, prin Hristos, suntem persecutați și noi. Cetatea lui Isus din România este atacată acum de fiii întunericului. Să luptăm pentru moștenirea de adevăr și lumină care ne-a fost lăsată, să luptăm pentru singura cale de salvare a omului, Biserica Unită, cu capul ei, Isus Hristos»".²⁵⁵⁾

În vederea pregătirii loviturii de grație ce urma să fie dată Bisericii Române Unite, pe lângă campania deschisă dusă de Biserica Ortodoxă Română și statul ateu prin declarații orale și prin presă, concomitent se purtau tratative în ascuns pentru a corupe o parte din clerul unit. Încă din vara anului 1948 circulau zvonuri că Emil Iuga, canonic al Capitulului eparhiei de Cluj-Gherla, ar purta în ascuns discuții cu Biserica Ortodoxă Română pentru încorporarea Bisericii Române unite în Ortodoxie, zvonuri adevărate mai târziu. Într-adevăr, canonicul Emil Iuga a purtat în vara anului 1948 tratative cu noul patriarh, Justinian Marina; dacă aceste tratative n-au dus la un rezultat se datorează faptului că Biserica Ortodoxă Română nu a satisfăcut pretențiile lui Iuga, care, foarte orgolios, a cerut ca la Cluj să ia ființă o a doua mitropolie ortodoxă a Ardealului, cu toate instituțiile anexe, inclusiv un organ oficial de presă și un institut teologic de grad universitar, în locul Mitropoliei de la Blaj care urma să se desființeze. Deși primele încercări au eșuat, fiindcă E. Iuga la momentul oportun a dispărut, reapărând abia după actul "*revenirii*" de la 1 octombrie 1948, Biserica Ortodoxă nu a renunțat nici mai târziu la formula Iuga, considerând prea șterse, ne semnificative și fără suprafață "*figurile*" celor "*reveniți*". Aceasta se va confirma în 1957, când, după transferul Episcopului Nicolae Colan de la Cluj în scaunul mitropolitan de la Sibiu, Patriarhul Justinian Marina îi va oferi din nou canonicului Emil Iuga scaunul eparhiei de la Cluj. Dar, la fel ca și în 1948, Iuga și-a susținut vechile pretenții de a ocupa numai un scaun mitropolitan. Însă, mai târziu, după ce i s-au retras ajutoarele ce le primea de la Biserica Ortodoxă Română, personal prin patriarh, în anul 1963 a trecut la Ortodoxie fără nici o condiție, fiind numit la început preot catedral la Cluj, apoi consilier patriarhal la București și, de acolo, într-o parohie de enorie din Capitală, unde s-a stins din viață în anonim în 1975, în vârstă de 71 de ani. Trecerea la Ortodoxie a lui E. Iuga n-a provocat nici o reacție în sânul Bisericii Române Unite din rezistență, nefiind urmat la "*revenirea*" lui nici măcar de către un singur preot.

Pe lângă toată nereușita încercării cu canonicul Iuga, bătălia unificării a continuat cu aceeași intensitate. La 3 septembrie 1948 a fost depus, prin decret guvernamental, Episcopul Ioan Scuciu, Administrator Apostolic al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș. Concomitent au fost suprimate salariile preoților români uniți. La 18 septembrie au fost depuși, la fel prin decret guvernamental, episcopii Valeriu Traian Frențiu de la Oradea, Alexandru Rusu al Maramureșului și Ioan Bălan al Lugojului. Oficial au mai rămas în funcție numai episcopii Iuliu Hossu de Cluj-Gherla și Vasile Aftenie, arhieru vicar al Arhidiecezei de Alba Iulia și Făgăraș pentru Vechiul Regat, cu reședința în capitală. Aceștia au fost lăsați până la urmă, fiindcă asupra lor continuau presiunile pentru a fi câștigat cel puțin unul dintre ei la Ortodoxie.

Negăsindu-se nici în restul clerului superior, printre canonici, profesorii de Teologie sau călugării cu pregătire superioară, dispuși la tratative de trecere, s-a recurs la clerul secular, la preoții din parohii. Dintre aceștia, în primul rând, s-au adresat celor ce deja erau intimidați ca foști legionari sau membri ai partidelor istorice, Național Țărănesc și Liberal, partide împotriva cărora pornise deja, și continua cu putere, o campanie de arestări, procese și condamnări. Sub teroare, aceștia au fost primii care au semnat listele de adeziune și "*revenire*". Au fost câțiva preoți, elemente declasate, compromiși, divorțați și concubini, sau care urmăreau o căpătuială. În ultimele 8-10 zile ale lunii septembrie 1948, echipe formate din câte un activist de partid și unul dintre asemenea preoți au cercetat satele ardeleni, vizând pe preoții greco-catolici. Acestora li s-a spus că în ziua de 1 octombrie va avea loc la Cluj o consfătuire a preoților greco-catolici, la care principalii invitați sunt Episcopul Iuliu Hossu și canonicul Emil Iuga, pentru a se "*discuta*" problema unificării bisericești din România. Cei aduși, n-au știut, înainte de a ajunge la Cluj, câți preoți urmau să se întrunească la această "*consfătuire*". În realitate au fost aduși 38 de preoți, ca o replică în timp la numărul celor 38 de protopopi care au participat la sinodul unionist din 7 octombrie 1698, în frunte cu Episcopul Atanasie Anghel, la Alba Iulia. Abia ajunși la Cluj, în după-amiaza zilei de 30 septembrie, preoții convocați au constatat că nu e vorba de o "*consfătuire*" cu Episcopul Iuliu Hossu și canonicul E. Iuga în care să se "*discute*" problema unificării bisericești. Pe această invitație la "*discuția*" cu episcopul Iuliu Hossu au semnat cei mai mulți dintre cei 430 de preoți, publicați în presă că ar fi cerut "*trecerea*" la Ortodoxie, așa că "*duși*"

cu această invitație, în unele protopopiate au semnat majoritatea preoților, inclusiv protopopii. Așa a fost, de exemplu, în eparhia Lugojului în protopopiatele Lupeni și Orăștie. De la Lupeni a fost adus la Cluj însuși protopopul Ioan Pop, iar protopopul Valer Paveloniu, de la Orăștie, a trimis delegat oficial, cu împuternicire, pe unul dintre preoții săi. Odată cu sosirea "*delegaților*" la Cluj, Episcopul Iuliu Hossu a fost fixat la reședință, cu pază la poartă. I-au fost rupte toate legăturile cu exteriorul. În urma campaniilor de presă și a atacurilor Ortodoxiei, episcopul era îngrijorat încă din primăvară. După Congresul pan-ortodox din martie 1948 de la Moscova, într-una din zile a fost vizitat de către Episcopul Nicolae Colan cu care s-a întreținut câteva ore, o întâlnire în doi, de la care, în mod direct, nu s-a aflat nimic din discuțiile ce s-au purtat. În îngrijorarea sa, Episcopul Iuliu Hossu lăsa din când în când să se întrevadă că Biserica Română Unită este pândită de o mare primejdie, dar nu și-a închipuit niciodată că vor fi folosite mijloace atât de violente împotriva ei. E sigur că Episcopul Nicolae Colan i-a adus "*confratelui său*" și propuneri oficiale în legătură cu poziția acestuia în viitoarea Biserică "*reîntregită*", pe care, desigur, Episcopul Hossu le-a respins, cum le respinge și mai târziu în penitenciarul din Sighet sau în 1955 în fața lui Petru Groza, devenit președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (președintele României). Foarte rar mai scapă câte o aluzie, indirectă, la "*ofertele*" ce i s-au făcut. Participarea efectivă și nemijlocită a Bisericii Ortodoxe Române la punerea în ilegalitate a Bisericii Române Unite a fost notorie. Pentru preoții aduși la Cluj în după-amiaza zilei de 30 septembrie 1948, s-a pregătit găzduirea la Hotelul "*Astoria*", iar masa la restaurantul "*Darvassy*", nu departe de hotel, pe malul Someșului. La masă au fost invitați și asistați de protopopul Simion Curea, un apropiat al episcopului N. Colan și delegatul acestuia, care, în numele episcopului, îndeplinea oficiul de gazdă, preoții fiind invitații episcopului. De bună seamă că discuțiile purtate atât la masă, cât și la hotel n-au avut caracter teologic și n-a interesat pe nimeni mântuirea sufletelor. Câțiva dintre preoți, dându-și seama că nu se mai vorbește de participarea Episcopului Iuliu Hossu, cum li s-a spus, au hotărât să verifice înșiși acest lucru și, astfel, a doua zi, la 1 octombrie, dis-de-dimineată, protopopul Ioan Pop din Lupeni a plecat să se convingă personal de atitudinea ierarhului. Luând la cunoștință că toți care intră sau ies de la Episcopul Hossu pe poartă sunt reținuți, a intrat într-o curte vecină, a escaladat gardul și a pătruns în reședință. L-au încunoștințat pe episcop de ceea ce se pregătește. Episcopul care părea informat, i-a spus că nu este nimic adevărat din așa-zisa participare a sa la "*consfătuire*" și să se întoarcă imediat să le spună preoților adunați să se împrăștie și să plece, căci altfel, în calitate de episcop al locului, îi va excomunica. Revenit la hotel, protopopul Ioan Pop a comunicat mesajul episcopului, dar numai câtorva dintre preoți, care i s-au părut de încredere, fiind el însuși timorat de starea în care a fost adus. Doi dintre preoți, nu mult după ce au aflat poziția episcopului și cu puțin înainte de încolonarea a doi câte doi preoți și pregătirea plecării la Liceul "*George Barițiu*", au reușit să părăsească hotelul. Unul dintre ei a fost Iuliu Man din Reghin, care, totuși, după adunarea de la Cluj, a fost "*lămurit*" să treacă la Ortodoxie și a fost numit protopop la Târgu Mureș și apoi preot la București; al doilea preot care a părăsit hotelul a fost din eparhia de Cluj-Gherla, C. Plaianu.

La adunarea din sala de gimnastică a Liceului "*G. Barițiu*" lucrurile au mers "*strună*" toate fiind anticipat pregătite; "*revenirea*" fiind dinainte hotărâtă, e semnată de cei 36 "*preoți*" și "*protopopi*" în loc de 38 câți au fost planificați, lipsind cei doi fugari de la hotelul "*Astoria*". Adunarea s-a desfășurat în prezența mai multor "*civili*", între care se rețin numele deputaților în Marea Adunare Națională, Ioan Stoica de Cluj și Preja de Alba, prezenți printre preoți atât la hotel, cât și la masa de la restaurant.

Episcopul Iuliu Hossu aflase, încă din 30 septembrie, despre adunarea programată, dovadă scrisoarea sa circulară care a răzbit peste zidurile reședinței, Circulara comunicată din om în om multor preoți din eparhie, a fost trimisă și celorlate centre eparhiale pentru a fi adusă la cunoștința tuturor preoților uniți. Iată conținutul scrisorii.

"Ni s-a adus la cunoștință că se vor aduna în orașul nostru de reședință, Cluj, la 1 octombrie a. c., unii preoți din sânul Provinciei noastre mitropolitane, în scopul de a proclama schisma cu lepădarea de Biserica noastră, una, sfântă, catolică și apostolică, păstorită de urmașii Sfântului Petru și trecerea la Biserica Ortodoxă.

Cu puterea care o dețin ca episcop al locului aplic pedeapsa excomunicării tuturor aceluia care ar lua parte la pomenita adunare. Cei ce - din nefericire - vor fi participat la adunare vor fi declarați nominal excomunicați, cu un decret al nostru, care se va citi în toate bisericile acestei eparhii de

Dumnezeu păzite, în prima duminică sau în duminica următoare după primirea decretului nostru. În privința celor ce vor fi iscălit declarația de delegație, după dovedirea lor vom hotărî cum se cuvine. Mult Onorat Frăția Ta ne vei comunica de urgență numele nefericiților frați, dacă va fi cazul, de ce Preamilostivul Dumnezeu să ne ferească, pentru a lua măsurile ce se impun.

Cu același prilej, în ceasul greu prin care trece Sfânta noastră Biserică, înnoiesc tot ce am vestit și trăit în cursul celor 31 de ani de episcopat pentru întărirea credincioșilor și mântuirea sufletelor. Pentru Numele Domnului Nostru Isus Hristos, Vă rog, Frații mei iubiți, stați tari în credință, întăriți pe scumpii credincioși, reamintiți-le ce le-am vestit în cursul celor trei decenii, întăriți-vă, îmbărbătați-vă împrumutat și atunci, Dumnezeul păcii și al dragostei va fi cu voi. Dragoste și pace cu toți, dar credința să nu fie dată în schimb pentru nimic în lume. Ce sunt suferințele și necazurile trecătoare ale lumii acesteia în asemănare cu mărirea ce se va arăta între noi? V-am rugat să mă știți sufletește totdeauna unit cu voi. Azi, mai ales, sunt cu sufletul nedeslipit de voi. Rog pe Atotputernicul Dumnezeu, Tatăl Domnului Nostru Isus Hristos, să vă întărească cu puterea Spiritului Sfânt, pe care l-ați primit în Sfânta Taină a Preoției și pe Maica Domnului și a noastră să vă ocrotească în inima sa neprihănită de Maică iubitoare. Darul Domnului Nostru Isus Hristos să fie cu voi cu toți! Amin. Dragostea mea să fie cu voi cu toți în Isus Hristos. Amin. Cluj, 30 septembrie 1948. Semnat Episcop Iuliu".²⁵⁶⁾

Îndrumările și îndemnurile Episcopului Iuliu Hossu n-au putut împiedica ținerea adunării de "revenire" de la 1 octombrie, preoțimea fiind extrem de intimidată în față valului de teroare, bine înscăunată deja, în toamna anului 1948, prin arestările atât de arbitrare și procesele foștilor conducători politici ai trecutului. După hotărîrea "reîntregirii" Bisericii Ortodoxe Române, prin înglobarea, fără condiții, a Bisericii Române Unite și adoptarea "Proclamației" de "revenire", "soborul" de la Liceul "G. Barițiu" a mai semnat un "Apel" adresat credincioșilor români-uniți, care sunt chemați să urmeze calea stabilită de cei 36 de preoți și să se "întoarcă la Biserica Mamă". În după-amiaza zilei de 1 octombrie, grupul celor 36 a fost primit de Episcopul Nicolae Colan, iar seara au luat trenul spre București pentru a prezenta Patriarhului și Sfântului Sinod "hotărîrea" adusă.

Imediat ce a luat cunoștință de hotărîrea pseudo-soborului de la Liceul "G. Barițiu", Episcopul Iuliu Hossu, în aceeași zi a emis decretul de excomunicare a tuturor preoților participanți:

"În numele Preasfintei, celei de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi, a Tatălui, a Fiului și a Spiritului Sfânt

Noi

IULIU HOSSU

Din mila lui Dumnezeu și grația Sfântului Scaun Apostolic al Romei, episcop greco-catolic de Cluj-Gherla,

Facem cunoscut tuturor celor ce se cuvine, din prezent și viitor, că luând la cunoștință, că, azi la 1 octombrie, s-au adunat la Cluj, în orașul nostru de reședință, o seamă de preoți din sânul clerului eparhiilor Provinciei noastre Mitropolitane, pentru a hotărâ, precum din nefericire au și hotărît, dezlipirea lor prin apostazie de la Biserica noastră, cea una, Sfântă, catolică și apostolică, cârmuită după dumnezeiasca așezare a Mântuitorului Isus, de urmașii lui Petru, vârhovnicul apostolilor și temelie Bisericii Sale, am hotărît întru Domnul de a emite următorul

DECRET

în virtutea căruia, cu puterea pe care o deținem ca episcop al locului, aplicăm pedeapsa excomunicării tuturor preoților care au luat parte la adunarea mai sus pomenită și ținută sub prezidiul preotului Traian Belășcu, protopop de Țichindeal, cu toate urmările statorite în sfintele canoane.

Acest decret al nostru este a se publica în toate bisericile eparhiei noastre de Dumnezeu păzite, în prima duminică după primire, la toate slujbele, credincioșilor, iar Preaveneratele Ordinariate ale Provinciei noastre Mitropolitane sunt rugate să-i dea canonică urmare.

Dat la Cluj, în reședința noastră episcopescă, la unu octombrie anul Mântuirii 1948, al episcopatului Nostru al XXXI-lea". Semnat "Episcop Iuliu Hossu".

Ierarhia Bisericii Române Unite a avut, în totalitatea ei, pregătirea și tăria sufletească pentru a înfrunta persecuția declanșată, chiar cu riscul vieții. "**Eroismul**" manifestat de tânărul Episcop Ioan

Suciu de la Blaj a fost reeditat de către toți episcopii Bisericii Române Unite. Mai dăm aici declarația episcopului Iuliu Hossu, făcută duminică, 3 octombrie 1948, când, după ce au celebrat Sfânta Liturghie în parohiile orașului Cluj, l-au vizitat la reședință preoții: Alexandru Nicula, protopop districtual și parohul parohiei Cluj IV cu sediul la catedrala eparhială "Schimbarea la Față", Vasile Aștileanu de la biserica "Bob" și Liviu Pandrea de la biserica "Universității", ca să-i mărturisească hotărârea lor de a nu-și părăsi credința. Episcopul, fără nici o introducere, le-a mărturisit și el poziția sa: **"Nu vă indic eu calea care să o urmați, căci știu cui mă adresez. Veți acționa așa cum vă dictează propria conștiință. În ceea ce mă privește pe mine, poate am mai spus-o, dar fără semnificațiile și implicațiile de azi, o spun din nou: Nu mă voi da în lături de la lupta și jertfa ce mi se va cere. Mai mult, în mod special voi mulțumi Domnului și mă voi simți fericit, dacă îmi va oferi ocazia să-i aduc mărturia supremă a credinței mele, dându-mi viața pentru credința mea și a părinților mei. Voi dovedi că cei aproape 40 de ani ce i-am închinat Domnului până acum, nu i-am închinat ca un mercenar, ci ca un preot adevărat".**²⁵⁷⁾

Episcopatul Bisericii Române Unite a reușit, la 7 octombrie 1948, să se întrunească la București, când a redactat și înaintat un PROTEST Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. (președinte prof. dr. Constantin Parhon), care, între altele a cuprins:

"De câteva luni încoace organele administrative... au întreprins o anchetă printre preoții Bisericii Române Unite, cu scopul de a afla care-i părerea lor în legătură cu trecerea lor la Biserica Ortodoxă... Între timp a început a se da o tot mai mare publicitate apelurilor de revenire la Ortodoxie, lansate de IPS Patriarh și de IPS Mitropolit ortodox al Ardealului, însoțite chiar de amenințări la adresa ierarhiei Bisericii Române Unite, căreia i s-a refuzat orice mijloc și orice posibilitate de a răspunde acestor apeluri sau de a aduce la cunoștința credincioșilor care-i gândul ei cu privire la această problemă de natură religioasă. Cum această agitație care nimeni nu o oprea începuse să ia proporții, hotărisem să trimitem o scrisoare pastorală colectivă credincioșilor noștri pentru a-i întări în credință. Cenzura, însă, a oprit tipărirea ei, deși nu avea conținut polemic și cu atât mai puțin politic... agenții imediați ai acestei campanii, care au stârnit indignarea întregului popor credincios, nu s-au sfiit să declare că acțiunea aceasta era pornită din partea Guvernului, cu scopul de a desființa Biserica Unită.

În timpul acestei campanii, care a durat din 26 septembrie până în 4 octombrie, IPS Iuliu Hossu, episcopul Clujului, a fost ținut în domiciliu forțat, din ziua de 30 septembrie până în 4 octombrie, pentru ca să nu poată lua contact cu clerul și să împiedice acțiunea pornită împotriva Bisericii. Toți preoții și credincioșii care, necunoscând măsurile luate împotriva arhierului, au încercat să intre în palatul episcopesc, au fost arestați. La fel au fost arestate persoanele care, găsindu-se în palat când s-au luat măsurile, ar fi voit să iasă...

Aducând cu durere la cunoștința Excelenței Voastre aceste fapte, ne îngăduim să ne exprimăm toată indignarea în fața unei astfel de prigoane împotriva preoțimii și a Bisericii Unite... Dar Guvernul, împrejurările ne obligă să o spunem, nu numai că a tolerat, ci a patronat chiar, delictul împotriva cultului. De aceea, Doamnă Președinte, ne exprimăm dorința de a vedea pe Excelența Voastră intervenind cu hotărâre, sau mijlocind o asemenea intervenție, pentru ca ea să pună capăt campaniei dezlănțuite, iar preoții și credincioșii să se poată întoarce liniștiți la Biserica Română Unită și la misiunea lor. Ținem să declarăm, în sfârșit, în mod solemn și hotărât, că Biserica Română Unită nu s-a făcut vinovată niciodată, nici în trecut, nici în prezent, de vreo faptă dăunătoare neamului, țării sau ordinei publice. Paginile istoriei sale sunt un monument de mândrie pentru țara și pentru poporul român. De aceea nu putem pricepe de ce acest puhoi de ură și vrăjmășie prin care se urmărește desființarea ei. Ne place să credem, deci, și să sperăm că Excelența Voastră va ști lua măsurile necesare pentru încetarea acestei campanii"...

Scrisoarea, datată din București, la 7 octombrie 1948, a fost semnată de episcopii: Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Rusu, Iuliu Hossu, Ioan Bălan și Ioan Suciu.

Tot la București, și în aceeași zi de 7 octombrie 1948, episcopii greco-catolici, întruniți cu episcopii romano-catolici din România, au mai redactat un memoriu de protest, pe care l-au adresat Președintelui Consiliului de Miniștri (dr. Petru Groza) în care, printre altele, s-a scris:

"Subsemnații episcopi ai Bisericii Catolice din Republica Populară Română, găsindu-ne în mijlocul unei atmosfere de ostilitate... menite să facă tot mai grea împlinirea dumnezeieștii chemări a Bisericii Catolice, socotim că e o datorie capitală să vă prezentăm cele ce urmează:

În fața garanțiilor de libertate religioasă, întărite în mod public, episcopii Bisericii Catolice și-au mărturisit prin jurământ loialitatea față de țară și legiurile ei. Dar de atunci, la scurte intervale de timp, prin dispoziții... libertatea Bisericii și puțința de a-și îndeplini misiunea au fost mereu restrânse...

Pe lângă toate acestea, s-a pornit de vreo zece zile o violentă campanie menită să rupă pe preoți și pe credincioși de la Biserica Română Unită. Și prin aceasta s-a dat încă o dovadă de ostilitate față de Biserica Catholică.

Și așa, aproape trei milioane de cetățeni ai Republicii Populare Române, fii ai Bisericii Catolice se văd tratați din partea legilor și autorităților ca și cum ar fi vrăjmași ai țării, ca vinovați de crime împotriva poporului, ei care sunt fiii acestui pământ pe care-l lucrează de veacuri cu sudoarea frunții lor. Tulburarea, neliniștea, nesiguranța și neîncrederea au fost semănate în mijlocul lor chiar de autoritățile statului, a cărui datorie este să creeze poporului condiții pașnice și juste de viață, respectându-i convingerile religioase, garantându-i puțința de a le susține și punându-le condiții care să concureze la buna propășire a țării.

Credem, Domnule Președinte, că de aici înainte nu trebuie să ne mai stăpânim, din considerațiuni politice, adâncă durere în fața acestor măsuri extrem de dăunătoare poporului din R. P. R., nici nu putem să nu protestăm împotriva celor săvârșite față de Biserica Catholică din România, și iarăși, nu putem să nu ne manifestăm toată indignarea față de măsurile aplicate, prin care însăși autoritatea... lovește fără milă, rănindu-i pe fiii ei în fibrele cele mai intime ale ființei lor umane... Ori, această autoritate este chemată în fața neamului și-a lumii întregi să vegheze asupra poporului, nu să stârneasă lupte, umplând țara de lacrimi... și deschizând răni care nu se vor vindeca decât prin revocarea și înlăturarea măsurilor care au lovit și lovesc în Biserica Catholică din R. P. R.

Încheind, facem un insistent apel la simțul de dreptate și umanitate pe care On. Guvern nu poate să nu-l aibă față de toți cetățenii Republicii Populare Române. Îl rugăm, deci, să dispună înlăturarea măsurilor care lovesc Biserica noastră... și încetarea acțiunii începute..."

Data, București 7 octombrie 1948. Semnanți: membrii episcopatului catolic de rit bizantin și de rit latin din România. Ambele scrisori au fost înmânate personal ministrului Cultelor de către episcopul dr. Vasile Aftenie, dar nu au dus la nici un rezultat și nu au fost învrednicite de nici un răspuns.

După adunarea din 1 octombrie 1948 de la Cluj s-au constituit, în toate localitățile, orașe și sate, **"comitete pentru «revenirea» la Ortodoxie"** formate din oameni care n-au avut nimic comun cu Biserica, recrutați din oficialitățile statului, iar la orașe aceste comitete s-au format pe instituții și întreprinderi, sub conducerea organizațiilor partidului comunist. Toată rezistența a fost înfrântă de autorități, care au reprimat cu brutalitate orice reacție, iar Biserica Ortodoxă și presa de partid au susținut cu tărie campania de unificare. În urma semnăturilor credincioșilor, obținute fie prin teroare, fie prin vicleșug, s-a obținut forma **"legală"** prin care credincioșii, de **"bunăvoie"**, au cerut trecerea la confesiunea ortodoxă, în virtutea căreia Biserica Ortodoxă Română a pus stăpânire pe bisericile, casele parohiale, cimitire, mănăstiri și alte bunuri ale Bisericii Române Unite, încă înainte de a emite decretul nr. 358/1948 de trecere în ilegalitate a Bisericii Române Unite, Greco-Catolice.

Episcopii greco-catolici, reveniți de la București la reședințe, au fost fixați cu domiciliu obligatoriu în palatele eparhiale, cu pază la poartă, neavând permisiunea să le părăsească și nici să primească pe cineva. Cei care încercau să intre erau reținuți pe loc.

La 21 octombrie Biserica Ortodoxă Română își sărbătorește **"biruința"** la Alba Iulia, întrunind în Catedrala Încoronării din Cetate, căreia îi schimbă numele în Catedrala Reîntregirii Bisericii românești din Ardeal, pe cei 36 **"sinodali"** de la Cluj, răsplătiți cu toții cu cruci de iconomi stavrofori, precum și delegați mireni amatori de spectacol, punându-li-se tuturor la dispoziție mijloace de transport, trenuri și autobuze gratuite. În fața Patriarhului Justinian Marina și a întregului Sf. sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a consfințit **"reîntregirea Bisericii românești prin voința mării majorități a credincioșilor și preoților uniți de a reveni la Biserica Ortodoxă Română"**.²⁵⁸⁾

Între 27-29 octombrie episcopii greco-catolici, ridicați de la reședințe, sunt fixați cu domiciliu obligatoriu la Dragoslavele, județul Argeș, într-o casă de odihnă a Patriarhiei ortodoxe. Pe Iuliu Hossu arestarea l-a găsit la București, unde a mai făcut o ultimă încercare la Ministerul Cultelor cu **"Statutul**

Bisericii Catolice din România", împreună cu episcopul rom. cat. Márton Áron. A fost ridicat de la casa fratelui său, medicul dr. Traian Hossu, în noaptea de 27/28 oct. și dus și el la Dragoslavele. În 8 noiembrie 1948 s-a publicat în Monitorul Oficial un decret prin care dr. Iuliu Hossu a fost destituit din funcția de episcop de Cluj-Gherla. A fost ultimul episcop greco-catolic destituit.

"În vila de la Dragoslavele, episcopii au dus o viață foarte grea... Sufereau de frig și foame. În timpul cât erau episcopii la Dragoslavele, a venit la ei Patriarhul (Justinian Marina n. n.) și le-a spus că, dacă nu vor trece la Biserica Ortodoxă, își va lua «brațul protector» și vor fi duși la închisoare. Atunci episcopul Ioan Bălan a răspuns: «Eu am convingerea că Biserica Catolică este Biserica adevărată a lui Hristos! Până acum nimeni nu a încercat să-mi dovedească contrariul. Dacă eu aș fi convins că Biserica Ortodoxă este cea adevărată, astăzi aș trece. N-aș rămâne nici un moment în greșală. Însă, fiind convins de dreapta credință a Sfintei Biserici Catolice, cum aș putea accepta o defecțiune?»"²⁵⁹⁾

"Au fost distruse mănăstirile catolice, iezuiții expulzați, unii arestați. În 30 octombrie 1948, pe când se celebra Liturghia la o mănăstire de maici de lângă Blaj, a fost tăiat curentul electric, iar seara au intrat soldații care le-au bătut pe măicuțele care se rugau. Apoi au fost duse în mănăstiri ortodoxe. Acolo, ele erau asemenea exemple de credință, încât patriarhului i-a fost teamă că le vor converti și pe călugărițele ortodoxe la catolicism, așa că au fost trimise în familiile lor, interzicându-li-se categoric să se mai întâlnească. Nu li se îngăduia să îmbrace haina monahală, nici să aibă vreo activitate specifică ordinului lor."²⁶⁰⁾

Concomitent, în aceleași zile, 27-29 octombrie 1948, au fost arestați 25 de preoți și încarcerați la mănăstirea Neamț, transformată în lagăr de concentrare pentru preoții din rezistența Bisericii Române Unite. La Neamț au fost depuși, îndeosebi, preoții cu pregătire și funcții superioare, canonici, profesori de teologie, protopopi, preoți din orașe etc.

Pe data de 1 decembrie 1948, fiind ocupate toate bisericile, mănăstirile, și întregul patrimoniu mobil și imobil al Bisericii Române Unite, Înalțul Prezidiu al Republicii Populare Române, la cererea scrisă a Patriarhului și a Sfântului Sinod a emis

DECRETUL nr. 358

pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic.

Art. 1. În urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 al Decretului 177 din 1948, organizațiile centrale și statutare ale acestui cult, ca: mitropolia, episcopiile, protopopiatele, mănăstirile, fundațiunile, asociațiunile, precum și orice alte instituții și organizațiuni, oricare ar fi natura și demnitatea lor, încetează de a mai exista.

Art. 2. Averele mobilă și imobilă aparținând organizațiilor arătate la art. 1. din prezentul decret, cu excepția expresă a bunurilor fostelor parohii, revine Statului Român, care le va lua în primire imediat.

O comisiune interparlamentară, compusă din delegați ai ministerelor: Culte, Finanțe, Interne, Agricultură și Domenii și Învățământ Public, va hotărî destinația acestor averi, putând atribui o parte din ele Bisericii Ortodoxe Române sau diferitelor ei părți componente.

Dat în București la 1 decembrie 1948. Semnat: C. I. Parhon (Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale), **Marin Florea Ionescu** (Secretar M. A. N.), **Stanciu Stoian** (Ministrul Cultelor), **Avram Bunaciu**, (Ministrul Justiției).

Prin acest decret Biserica Română Unită a fost pusă în afara legii, iar bunurile ei răpite au fost împărțite între cei doi colaboratori, Statul comunist ateu, emanație a Partidului Comunist Român, reprezentant autentic și instrument docil al bolșevismului stalinist sovietic, și ierarhia Bisericii Ortodoxe Române, deopotrivă vinovată.

Pentru Biserica Română Unită a început calvarul prigoanei.

Pentru împărțirea bunurilor patrimoniale ale Bisericii Române Unite s-a emis *Decretul Nr. 1719 din 27 decembrie 1948 de numire a membrilor în comisiunea interparlamentară*, prezidată de Dr. Petru Manu, secretar general al Ministerului Cultelor, compusă din delegați ai Ministerelor de Finanțe, Interne, Învățământului Public, Agriculturii etc. Ea va funcționa pe lângă Ministerul Cultelor.

"Avea mobilă și imobilă a organizațiilor centrale și statutare ale fostului cult greco-catolic, se va destina diferitelor departamente sau instituții și anume:

a) Pădurile cu tot inventarul lor, Ministerului Silviculturii;

b) Terenurile agricole, livezile, viile și fermele, cu întregul inventar viu și mort, Ministerului Agriculturii;

c) Terenurile petrolifere și miniere, Ministerului Minelor și Petrolului;

d) Arhivele, documentele, muzeele și orice obiect de muzeu, trec provizoriu asupra Ministerului Cultelor;

e) Catedralele, bisericile, capelele și clădirile afectate cultului divin, ca și mănăstirile și schiturile cu terenurile și curțile înconjurătoare, Bisericii Ortodoxe Române sau diferitelor ei părți componente pe teritoriul cărora se află aceste bunuri.

Asupra celorlalte bunuri va hotărî comisiunea, putându-le atribui diferitelor departamente și instituții de stat".

(Publicat în *Monitorul Oficial* Nr. 303 din 29 decembrie 1948, cf. "*Telegraful Român*" din 16. I. 1949.)

(A se vedea *cadrul juridic și canonic al problematicii Bisericii Române Unite cu Roma "Cultul Greco-Catolic" între 1 decembrie 1948 - 1 decembrie 1990*, publicat sub semnătura Prof. Dr. Ing. Moisin Octavian, în "*Unirea*" din Blaj, Serie nouă, Anul II, Nr. 2/ianuarie 1991.)

CAPITOLUL XIX

STATUTUL DE ORGANIZARE A BISERICII CATOLICE

Prin decretul lege nr. 177/1948, Guvernul a stabilit că toate cultele religioase din țară vor putea funcționa legal numai în baza unui *statut de organizare aprobat*. Proiectul de statut urma să fie întocmit de către cultul religios respectiv, iar aprobarea o acorda Guvernul. În urma celor întâmplate cu Biserica Română Unită s-a făcut încă o încercare și, în baza numitului decret lege, Cultul Catolic de toate riturile din România, latin, bizantin, armean și rutean a întocmit un statut comun, care, la 27 octombrie 1948, a fost înaintat Ministerului Cultelor (înregistrat la 28 octombrie), cu următoarea adresă, semnată, în numele episcopatului catolic, de către episcopii Dr. Iuliu Hossu, greco-catolic și Márton Áron, romano-catolic: ***"Domnule Ministru, Avem onoarea a Vă înainta, în numele episcopatului catolic de toate riturile, în conformitate cu art. 14 al Decretului nr.177/1948, STATUTUL DE ORGANIZARE, CONDUCERE ȘI ADMINISTRARE AL CULTULUI CATOLIC DIN R.P.R., însoțit de MĂRTURISIREA DE CREDINȚĂ cu respectuoasa rugămintă să binevoiți a da aprobarea cerută de Lege. Primiți, domnule Ministru, expresiunea sentimentelor noastre de deosebită considerațiune. București, la 27 octombrie 1948, ss. dr. I. Hossu, ss. A. Márton"***.

În noaptea de 27/28 octombrie, episcopul Iuliu Hossu a fost ridicat de către organele Securității de la locuința din București a fratelui său, medicul dr. Traian Hossu, și dus în lagărul organizat la Dragoslavele, în reședința de vară a Patriarhului B.O. R., împreună cu ceilalți episcopi ai Bisericii Române Unite. Statutul nu a fost aprobat, Ministerul cultelor, cu adresa nr. 41.428/1948, comunică Bisericii Romano-Catolice că, în vederea aprobării, vor trebui modificate mai multe articole din statutul prezentat. Nu am ajuns la cunoștința acestui statut comun de organizare, dar, din adresa redactată de Episcopia Romano-Catolică din Alb a-Iulia, nr. 225 din 28 februarie 1949, drept răspuns la adresa Ministerului Cultelor nr. 41.428/1948 cu care i s-a restituit Episcopiei proiectul de statut înaintat la 27 octombrie 1948, rezultă că ministerul a cerut omiterea a nouă articole și modificarea a 34, acceptând abia trei articole din proiectul original. Din adresa de răspuns a Episcopiei rezultă că, la primirea statutului restituit pentru modificare, *"episcopii greco-catolici se află (aflau, n.n.) în imposibilitatea de a-și spune cuvântul lor autorizat într-o chestiune așa de importantă pentru Biserica noastră din R.P.R."* Ei erau arestați de la 27-28 octombrie 1948. De asemenea, rezultă că majoritatea articolelor propuse de minister pentru omitere sau modificare, au fost, fie cu caracter dogmatic, fie organizatoric în care statul nu putea avea amestec. Dar, iată textul integral al adresei nr. 225-1949 a Episcopiei Romano-Catolice din Alba-Iulia:

"Episcopia Romano-Catolică de Alba Iulia, Nr.225/1949.

DOMNULE MINISTRU, Referindu-mă la adresa Excelenței Voastre nr.41428, am onoare a Vă ruga, în numele Episcopilor Catolici din R.P.R., să binevoiți a înainta Înaltului Guvern prezenta noastră petițiune. Episcopii catolici au fost obligați prin Decretul Prezidențial nr.177/1948, să redacteze Statutul Bisericii Catolice din R.P.R. și să-l prezinte spre aprobare. De fapt l-au pregătit și, în ziua de 27 octombrie 1948, au prezentat Statutul Cultului Catolic în singura formă posibilă, bazat pe principiile dogmatice și canonice ale Bisericii Catolice, valabile în toată lumea. Documentul de mai sus a fost înmănat Excelenței Voastre de reprezentanții tuturor riturilor Bisericii Catolice din R.P.R. Cu cea mai vie durere constatăm că, din ziua aceea, Confrații noștri, Episcopii Greco-Catolici, se află în imposibilitatea de a-și spune cuvântul lor autorizat într-o chestiune de așa mare importanță pentru Biserica noastră din R.P.R. În 12 ianuarie anul curent am primit adresa Nr. 41.428/1948, prin care Ex.Voastră îmi face cunoscut că acel Departament a examinat Statutul de Organizare, Conducere și Administrare a cultului Catolic din R.P.R. și ni-l restituie împreună cu Observațiunile formulate de acel Departament, cerând să procedăm la revizuirea Statutului nostru și să-l punem de acord cu acele observațiuni. Din numitele Observațiuni reiese că Onor. Minister, dintre cele 46 articole ale Statutului înaintat de Episcopii Catolici, dorește omiterea a 9 articole și modificarea a 34 articole, acceptând în întregime numai 3 articole cu textul original. În primul rând, Onor. Minister dorește ca, din textul Statutului, să fie eliminate toate acele dispozițiuni care într-un fel sau altul presupun sau anunță unul din următoarele patru puncte esențiale ale orghizării Bisericii Catolice:

- 1.) Primatul și puterea supremă de jurisdicție a Pontifului Roman;
- 2.) Dreptul exclusiv al Sfântului Scaun de a numi pe episcopi;
- 3.) Dreptul exclusiv al Sfântului Scaun cu privire la înființarea, delimitarea și desființarea diecezelor;
- 4.) Dreptul episcopilor de a comunica liber atât cu Pontiful Roman, cât și cu propriul lor cler și credincioși și viceversa.

Cu toată onoarea ținem să facem cunoscut Excenței Voastre că aceste articole arată temeiul divin pe care se bazează întreaga structură a Bisericii Catolice, deci sunt esențiale și necesare pentru a justifica organizația, ce de fapt o are. De altfel, drepturile referitoare la libertatea conștiinței și la libertatea religiei, fiind codificate și asigurate de constituția R.P.R., înseamnă că fiecare cetățean poate manifesta în mod liber convingerea sa de conștiință și de religie și are dreptul să-și conformeze viața după aceste convingeri. Chiar Decretul Prezidențial dispune în acest sens, când prevede că Statutul unui cult religios trebuie să țină seama de natura religioasă a aceluia cult. Această intențiune a legii o arată art.14, care prescrie ca fiecare cult să-și indice mărturisirea proprie de credință, iar art.7 precizează: «Culte religioase se vor organiza după norme proprii conform învățăturilor, canoanelor și tradițiilor lor». Dar Biserica Catholică, fiind fondată pe dogme imutabile, organizarea ei de asemenea, în mod necesar se întemeiază pe anumite dogme, fără de care nu ar avea nici o consistență. Deci, a nu recunoaște fie numai unul singur din numitele puncte, înseamnă a nu recunoaște întreaga Biserică așa cum este și cum a existat totdeauna. 1. Primatul Pontifului Roman este între adevărurile fundamentale ale Bisericii Catolice. El este și prima garanție a credinței catolice și a unității structurale a Bisericii. Urmează, în mod logic și apodictic, că suprema jurisdicție a Papei se extinde asupra Bisericii Universale și cuprinde în sine toată puterea ecleziastică. 2. Consecința logică din Primatul Papal și din Suprema Jurisdicție a Pontifului Roman asupra Bisericii Universale, este dreptul său de a numi, el însuși în mod exclusiv, pe păstorii vrednici care să conducă diferitele dieceze, adică pe Episcopii Bisericii Catolice. Aceasta este o materie spirituală, în care statul nu este competent. Și, dacă Supremul Pontif are dreptul de a numi pe Episcopi, el singur și nici o altă putere sau persoană nu poate amova un episcop din oficiul său. Legea Bisericii asupra acestui punct este clar expusă în canonul 329 al Codului Dreptului Canonic: «Episcopi sunt Apostolorum successores atque ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur quas cum potestate ordinaria regunt sub auctoritate Romani Pontificis. Eos libere nominat Romanus Pontifex» 3. Altă consecință logică a Primatului este dreptul Papei de a determina numărul și delimitarea diecezelor catolice din lumea întreagă. Aici ne aflăm din nou într-un domeniu spiritual, în care Statul nu este competent. Obligațiunea ce revine Pontifului Roman de a se îngriji de necesitățile spirituale ale credincioșilor din lumea întreagă presupune, în mod necesar, puterea de a determina liber modalitățile acestei asistențe spirituale în diferite circumscripțiuni ecleziastice; presupune și competența sa de a fixa măsura concretă a organizației bisericești sub al cărui nivel viața religioasă într-un anumit teritoriu ar fi compromisă. Acest drept al Supremului Pontif este clar expus în canonul 215 al C.J.C.: «Unius supremae ecclesiasticae potestatis est provincias ecclesiasticas, dioeceses, abbatias vel praelaturas nullius, vicariatus apostolicos, praefecturas apostolicas erigere, aliter circumscribere, dividere, unire, suprimere.» 4. O ultimă consecință a vieții organice și unitare a Bisericii și, totodată, postulatul fundamental al libertății religioase este ca episcopii, preoții și credincioșii să se bucure de o liberă comunicare cu Capul văzut al Bisericii. Ar însemna o restricțiune a necesităților vitale ale Bisericii Catolice și o piedică sufletească insuportabilă pentru credincioșii ei, dacă ar fi obligați să comunice cu Capul lor spiritual prin mijlocirea unor persoane sau instituții cu totul străine și incompetente în materie religioasă. Aceasta ar fi o violare a acelei libertăți religioase pe care Constituția și însăși Legea cultelor înțelege să o garanteze. Doctrina Bisericii catolice privitoare la drepturile Supremului Pontif de a comunica liber cu orice membru al Bisericii oriunde s-ar afla, a fost clar expusă în conciliul Vatican din 1870, care spune: «Din acea putere supremă a Pontifului Roman de a guverna Biserica universală, urmează că el are dreptul de a comunica liber în exercițiul slujbei sale, cu păstorii și cu turma întregii Biserici, ca astfel aceștia să poată fi instruiți și conduși pe calea mântuirii». Având în vedere aceste principii invariabile și pretutindeni valabile ale Bisericii Catolice, accentuăm, totodată, că această supremă jurisdicție a Papei de la Roma nu ofensează nici un fel de drept natural legitim și nici un interes, fiind ca o putere spirituală și supranaturală, nu pământească sau politică. Iar exercițiul acestei jurisdicțiuni supreme nu poate constitui o ingerință în afacerile interne ale Statului, care se îngrijește de bunăstarea materială a

cetățenilor. Aceste două ordine de lucruri nu se opun, ci se ajută reciproc și se completează armonios, spre binele comun al popoarelor și al statelor. Principiile expuse mai sus privesc raporturile dintre autoritatea supremă bisericească și credincioșii răspândiți în toată lumea. Fiindcă Supremul Pontif are dreptul de a cărmui Biserica universală cu deplină jurisdicțiune, toți aceia care-i recunosc această putere au dreptul și îndatorirea de a sta sub jurisdicțiunea lui. Fiind el Învățătorul și Păstorul Suprem al Bisericii, toți credincioșii au dreptul și datoria să-l asculte și să i se supună, să fie învățați și conduși de El pe calea mântuirii veșnice, în conformitate cu dogmele și învățătura Bisericii. De altminteri și credincioșii noștri știu, că numita jurisdicțiune nu atinge libertatea și dreptul lor de cetățeni și că supunerea față de ierarhie se referă la autoritatea lui Isus Hristos, din a cărui Evanghelie omenirea a cunoscut noțiunile demnității persoanei și ale drepturilor de libertate ale omului. Într-adevăr, această atitudine unitară disciplinară nu este o supunere forțată sau o capitulație rigidă, ci o adeziune voluntară a credincioșilor, din motive supranaturale, fiind uniți în aceeași credință, aceeași jertfă sfântă și același Cap. Poporul nostru credincios, de când a primit creștinismul, s-a supus totdeauna bucuros acestei puteri spirituale supreme și a resimțit o adâncă durere ori de câte ori factori externi au căutat să stânjenească contactul dintre Capul Bisericii și Episcopi cu preoții și credincioșii lor. Bucuros s-a conformat cerințelor dogmelor și bucuros a primit îndrumările Capului Bisericii, cunoscând că aceste doctrine arată drumul pe care trebuie să-l urmeze omul către menirea sa supranaturală, și cunoscând că aceste doctrine reglementează, totodată, în mod salutar relațiile individului față de societate și ale supușilor față de superiorii lor, furnizând norme sigure pentru a putea constata în mod limpede întinderea drepturilor și îndatoririlor, precum și originea, menirea și hotarele libertății, ale autorității și ale puterii. Este lucru bine cunoscut că Supremul Pontif, în exercitarea drepturilor sale, ține seamă, pe cât este posibil, de circumstanțele particulare ale diferitelor țări și popoare. Pentru a dovedi bunăvoință și spirit de conciliere și de colaborare cu diferite State, a făcut adeseori concesii în materie, intereselor comune, însă totdeauna cu înțelegerea reciprocă, pentru ca drepturile fundamentale și esențiale ale Bisericii și ale credincioșilor să rămână intacte. În acest spirit de înțelegere și cu sinceră dorință de a menține pacea religioasă în R.P.R., subsemnatul episcop romano-catolic de Alba Iulia, în numele Episcopilor Catolici și al credincioșilor catolici din Țară, rog cu stimă pe Excelența Voastră, să binevoiți a înainta această cerere a noastră Înalțului Guvern și, pe baza celor expuse aici, a ne da posibilitatea să putem redacta Statutul Cultului Catolic în mod definitiv, conform principiilor religioase fundamentale ale Bisericii noastre. Primiți, Vă rog Domnule Ministru, expresiunea deosebitei mele considerațiuni. Alba Iulia, în 28 februarie 1949".

Din adresa de răspuns de mai sus rezultă unitatea Catholicismului din România, precum și lupta dusă de guvernul comunist împotriva Bisericii Catolice. Cu un proiect de statut care n-ar fi cuprins și Biserica Greco-Catolică, Papa nu ar fi fost de acord, fiindcă altfel ar fi însemnat că Sfântul Scaun ar fi fost de acord cu punerea ei în ilegalitate. De asemenea rezultă că statutul nu a fost aprobat de Guvern, iar răspunsul dat de episcopul de Alba Iulia a fost întocmit cu știrea și aprobarea Nunțiatunii Apostolice din București.

La 11 iunie 1949, episcopul Márton Áron s-a prezentat din nou la ministerul Cultelor cu un proiect de statut, modificat față de cel înaintat la 27 octombrie 1948, dar nu numai că nici această variantă a statutului nu a fost aprobată, ci a fost reținut și întemnițat însuși episcopul.

În toamna anului 1949, o altă variantă a Statutului, semnată de Ordinarul substituit, Prelatul Papal dr. Aloisiu Boga, a avut aceeași soartă. La puțin timp după aceea, la insistența Nunțiatunii, Ministerul Cultelor fixând un termen, în lipsa episcopilor arestați, vicarii generali și ordinarii substituiți ai eparhiilor au predat Ministerului un alt proiect de statut, cu care Guvernul, nici de data aceasta, nu a fost mulțumit.

În 4 iulie 1950, Ministerul Cultelor a trimis din partea sa un proiect de statut, dar numai pentru cultul romano-catolic, Biserica Greco-Catolică fiind exclusă. În acest proiect sunt înscrise toate prevederile Legii Cultelor care, în mod deosebit, stabilesc interzicerea legăturilor cu Roma și drepturile Papei în organizarea Bisericii, rămânându-i Pontificelui Roman exclusiv dreptul de a decide în chestiuni de credință și morală religioasă. **"În celelalte chestiuni Biserica Rom. Cat. din R.P.R. se conduce după legile țării cu respectarea intereselor statului"** (art. 2). Rămâne o singură arhiepiscopie (mitropolie), la București, și o singură episcopie sufragană la Alba Iulia (art. 3). **"Nici o parte din cuprinsul R.P.R. nu poate să depindă de un episcop (e vorba de Papa, n.n.) ce-și are reședința**

în afara Statului român" (art. 4). "Înființarea, arondarea, modificarea ori suprimarea diecezelor se face de către Biserică potrivit normelor legale ale țării" (art.5). Articolele: 7, 8, 9, 12, 13, 16, 18, 20, 21, 25, 26, 29 și 35, care se ocupă cu înființarea sau suprimarea de noi unități ecleziastice, arhidiaconate, protopopiate, vicariate, decanate, parohii, înființarea și funcționarea ordinilor și congregațiilor monahale, țin de autoritatea supremă a Bisericii Catolice din România care este mitropolia, iar numirea mitropolitului, a episcopilor, a canonicilor, a vicarilor capitulari, a preoților în parohii, convocarea sinoadelor protopopești, a conferințelor episcopatului, administrarea averilor bisericești, formarea seminariștilor și numirea acelor care urmau să-i conducă și instruiască, potrivit articolului 39 din proiect, au fost toate condiționate de " **aprobarea Ministerului, care o va da ținând seama de dispozițiile legii sale de organizare și a legii pentru regimul general al cultelor religioase"... "În munca lor pastorală episcopii vor apela la preoți, iar preoții vor îndemna pe credincioși, de acord cu învățătura bisericească, să respecte prerogativele Statului și să contribuie cu munca lor la ridicarea patriei și nivelul de viață al poporului" (art. 31).**

Așadar, întregul proiect întocmit de Minister, e un grupaj de ingerințe ale acestuia, sistematizat în cele 39 de articole.

În 15 martie 1951, câțiva preoți și mireni romano-catolici, convocați din toate colțurile țării, au ținut un congres, la Cluj, pentru a pune bazele unei organizații, primită de Ministerul Cultelor, cu scopul de a stabili o autonomie pentru reglementarea tuturor chestiunilor bisericești, ale Cultului Catolic din R.P.R., fondate pe obiceiurile seculare și pe baza C. J. C., canoanele 1519-1521, independent de autoritatea papală. Un birou în Cluj, numit "Statusul Romano-Catolic", a funcționat în acest scop cu angajați numiți de Departamentul Cultelor.

În 1955, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, dr. Petru Groza, și ministrul Cultelor, Petre Constantinescu-Iași, au comunicat episcopului de la Alba Iulia că Guvernul ia la cunoștință că Biserica Catolică din R.P.R. este organizată și activează conform canoanelor C. J.C.²⁶¹⁾

Așadar, catolicii de rit latin au ajuns "tolerați" de Stat, în această "legalizare" parcurgând cei 41 de ani de dictatură comunistă.